

– *Νερόμυλος Νταούντ Μπαλί*, στον οποίον ήταν ενσωματωμένα ανάγλυφα κοσμήματα χριστιανικής τέχνης⁴⁸. Ο νερόμυλος διασώζεται (*νερόμυλος Παλαιοκάστρου*)⁴⁹.

– *Χείμαρρος στα δυτικά του Νταούντ Μπαλί*, κοντά στον ναό του Αγίου Αθανασίου, όπου και το αγίασμα της Αγίας Παρασκευής.

– *Βοσκές και αγροί στην τοποθεσία Ακ Μπουνάτ* (βλ. πιο κάτω).

– *Υδρόμυλος Ακ Μπουνάτ*, με έκταση 20 στρεμμάτων. Βρισκόταν στην τοποθεσία Ακ Μπουνάτ (βλ. πιο πάνω). Ανήκε στην ανταλλάξιμη περιουσία (αρ. 6633) και μισθωνόταν κάθε χρόνο με διαδικασία δημοπρασίας. Η τιμή εκκίνησης ήταν 20.000 και η αξία κατακύρωσης περί τις 30.000 δραχμές⁵⁰.

– *Αμπντουλλάχ τεπέ* [λόφος του Αμπντουλλάχ] και *λόφος της εκκλησίας*. Τοποθεσία γειτονική προς τη βοσκή Ακ Μπουνάτ, η οποία περιλήφθηκε στον Αστικό Συνοικισμό (βλ. πιο κάτω). Αναφέρεται σε έγγραφο του 1938⁵¹. Η πρώτη ονομασία οφειλόταν πιθανώς σε παλαιό νομέα του λόφου. Σύμφωνα με μαρτυρίες παλαιών κατοίκων, ο λόφος Αμπντουλλάχ βρισκόταν πίσω από την εκκλησία του Αγίου Αθανασίου, στη ραχούλα, όπου σήμερα η εκκλησία Πέτρου και Παύλου και η παιδική χαρά. Ο λόφος της εκκλησίας παραπέμπει σε ιδιοκτησία του ναού στην περιοχή. Δεν πρέπει να ήταν η ιδιοκτησία 40 στρεμμάτων που παραχωρήθηκε στον ναό του Αγίου Αθανασίου το 1936, διότι εκείνη ήταν αγρός –και όπως μαρτυρούν παλαιοί κάτοικοι– βρισκόταν στον κάμπο, ενώ ο *λόφος της εκκλησίας* ήταν χέρσα και βοσκήσιμη έκταση. Αν πάντως ήταν παλαιότερη ιδιοκτησία του ναού, δεν αναφέρεται στο οικείο βιβλίο του Αγίου Αθανασίου. Ίσως ο λόφος ονομάστηκε έτσι, διότι εκεί βρισκόταν το εκτός του συνοικισμού παλαιό κοιμητήριο, εκτάσεως έξι στρεμμάτων, το οποίο αναφέρεται σε έγγραφο της εκκλησιαστικής επιτροπής του Αγίου Αθανασίου το 1939 (βλ. πιο πάνω)⁵².

– *Κρουνέρι*. Τοποθεσία μέσα στο χωριό, από την οποία έπαιρναν νερό οι κάτοικοι (περίπου στο ύψος της σημερινής πλατείας Καταφυγίου). Κατά την παράδοση στο Κρουνέρι είχε κατασκηνώσει στρατιωτική μονάδα των Συμμάχων στην περίοδο του Α' Παγκόσμιου Πολέμου⁵³. Η πηγή στο Κρουνέρι ήταν το κυριότερο σημείο υδροδότησης μέχρι τη δεκαετία του 1950 (βλ. πιο κάτω).

– *Άσπη Βρύση*. Τοποθεσία μέσα στον σημερινό πολεοδομικό ιστό (βλ. πιο πάνω).

– *Αράπη βρύση*. Τοποθεσία ανατολικά από την οδό προς Ακ

Μπουνάτ και βορειοανατολικά από τον λόφο Ταουσάν τεπέ⁵⁴.

– *Αράπ Τσινάτ* (μπορεί να αποδοθεί ως *πλάτανος του Αράπτη*). Η τοποθεσία αυτή βρισκόταν λίγο πιο βόρεια από τη θέση *Αράπη βρύση*⁵⁵.

– *Αεροδρόμιο*. Συμμαχικό αεροδρόμιο (airfield) στη συμβολή των σύγχρονων οδών Αεροδρομίου και Συμμαχικής. Είχε μετατραπεί σε βοσκή.

– *Γέφυρα αεροδρομίου*. Κατασκευάστηκε το 1930, υπό την επιστασία του προέδρου της κοινότητας Τομπάζη⁵⁶. Πρέπει να βρισκόταν στο ύψος της συμβολής των οδών Αεροδρομίου και Συμμαχικής.

– *Χείμαρρος στο σημείο της γέφυρας αεροδρομίου*.

– *Ταουσάν τεπέ* (ο λόφος του λαγού). Λόφος που βρισκόταν νοτιοδυτικά της Άσπρης Βρύσης, στον δρόμο για τον οικισμό Ακ Μπουνάτ⁵⁷. Ο λόφος ονοματοδοτούσε την περίεξ περιοχή, η οποία βρισκόταν νότια από το Νταούντ Μπαλί και έφτανε από τον χείμαρρο Αζιμάκ (στα δυτικά) μέχρι το κτήμα του Καρά Χουσεϊν (στα ανατολικά). Την περιοχή Ταουσάν τεπέ διέσχιζε –στην ανατολική πλευρά της– δρόμος που κατέληγε στο Νταούντ Μπαλί⁵⁸. Η περιοχή γύρω από τον δρόμο, προς το τέarma του, ήταν άδενδρη, αν κρίνουμε από το γεγονός ότι ως όριο βοσκής αναφέρεται το ένα και μοναδικό δένδρο που υπήρχε στον δρόμο.

– *Αζιμάκ Μπαχτζέ* (=ο κήπος γύρω από τον χείμαρρο που πλημμυρίζει). Βρισκόταν δυτικά από τον Ταουσάν Τεπέ. Η περιοχή πήρε το όνομά της από τον χείμαρρο Αζιμάκ, που βρισκόταν και αυτός δυτικά από τον Ταουσάν τεπέ (η κοίτη του διακρίνεται σε αεροφωτογραφίες). Διέσχιζε την περιοχή Καρά Τοπράκ (=μαύρο χώμα, που βρισκόταν βόρεια από τον Ταουσάν τεπέ) και την περιοχή Καλαϊτζή Ντερέ, που βρισκόταν νότια από την κτηματική περιοχή του Νταούντ Μπαλί⁵⁹.

– *Γκορμπίστα ή μνήματα*. Χέρσα έκταση που βρίσκεται 350 μέτρα δυτικά από τη διασταύρωση των οδών Συμμαχικής και Μακεδονικού Αγώνα, όπου τελείται τοπικό έθιμο σε ανάμνηση φονικής μάχης⁶⁰.

– *Γκορτζιές* (=λόφοι). Έτσι ονομάζεται σε χάρτη του 1928 η περιοχή νότια από το Παλαιόκαστρο⁶¹.

3.3. Το παλαιό οδικό δίκτυο

Οι κυριότεροι δρόμοι προς το Νταούντ Μπαλί ξεκινούσαν από την ακτή και ανηφόριζαν προς τους λόφους⁶².

(α) *Ο ανατολικός δρόμος*. Περνούσε μέσα από τους Αμιελόκηπους και συνέχιζε στη Σταυρούπολη (σύγχρονες ονομασίες), δυτικά από τη Μονή Λαζαριστών, στα όρια του κτήμα-

48 Παπαγεωργίου, ό.π.

49 Τσακαλίδης, ό.π., σ. 382.

50 Μακεδονία, φ. 20.7.1920, σ. 4, και 27.1.1931, σ. 3.

51 Αρχείο του Δήμου Ωραιοκάστρου. Απόφαση 38/31.7.1938, λυτό φύλλο.

52 ΑΙΜΘ, έγγραφο Εκκλησιαστικού Συμβουλίου Αγίου Αθανασίου προς το Μητροπολιτικό Συμβούλιο από 24.4.1939.

53 Τσακαλίδης, ό.π., σ. 102.

54 Δελιηράνης, Παπαδημητρίου, «Από την ιστορία των σιδηροδρόμων», ό.π., σ. 651. των ίδιων, «Το τρένο του Σταυρού», *Μακεδονικά* 26 (1988), σ. 122.

55 Δελιηράνης, Παπαδημητρίου, «Από την ιστορία των σιδηροδρόμων», ό.π., βλ. και τον αυστριακό χάρτη του 1910.

56 Πρακτικά ΚΣΣ, συνεδρίαση 12.1.1930. Η ημερήσια αποζημίωση του επιστάτη ορίστηκε σε 75 δραχμές.

57 Αναφέρεται σε γεωμετρικό χάρτη του 1933. Δελιηράνης, Παπαδημητρίου, «Το τρένο του Σταυρού», ό.π., σ. 122.

58 Βακουφάκης, ό.π., σσ. 168-173, ειδικά 3669, 3671, 3673, 3677, 3696.

59 Βακουφάκης, ό.π., ειδικά 3706, 3708, 3726, 2844 και 3848. Τα κτήματα ανήκαν στους κληρονόμους των Φεβζή και Μιχάτ μπέη, Σαλίχ μπέη και Ισμεντέρ πασά.

60 [Μαρία Καραστεργίου], «Μύθοι για πρόσωπα 'φαντάσματα', *Ωραιοκάστρο. Ο Δήμος μας*, τχ. 56 (Ιανουάριος 2010), σ. 57.

61 Δελιηράνης, Παπαδημητρίου, «Από την ιστορία των σιδηροδρόμων», ό.π., σ. 665.

62 Το υποκεφάλαιο αυτό συντάχθηκε με βάση την ανάλυση των ορίων των κτημάτων του Χαριμάνιοι. Βακουφάκης, ό.π. Χερίμογλου, ό.π.

Η κατασκευή της Συμμαχικής Οδού.
Médiathèque de l'architecture et du patrimoine (archives photographiques) diffusion RMN. Αριθμός φωτογραφίας sap40_OR057838 και OR57840.

τους Καρά Χουσεϊν⁶³. Έπειτα έφτανε στον λόφο Ταουσάν τεπέ και συνέχιζε προς την Ακ Μπουνάρ.

(β) *Ο δυτικός δρόμος*. Διέσχιζε την ακατοίμητη περιοχή Καρά Τοπράκ, έφτανε στα χωράφια γύρω από τον χειμάρρο Καλαϊτζή Ντερέ, παρέκαμπτε την Τούμπα του Νταούντ Μπαλί και κατέληγε στο χωριό.

(γ) *Ο δρόμος που οδηγούσε από το Ντούντουλαρ (Διαβατά) στο Γενίκοϊ*. Διέσχιζε τα κοινά σύνορα των τριών κτηματικών περιοχών Ντούντουλαρ, Χαρμάνκοϊ και Νταούντ Μπαλί⁶⁴, παρέκαμπτε τους τύμβους του Ντούντουλαρ και περνούσε ανατολικά του Νταούντ Μπαλί –σε απόσταση περίπου ενός χιλιομέτρου–, διασχίζοντας την περιοχή Γκερέν (= άγονη). Εκτός από τον δρόμο αυτόν, το Νταούντ Μπαλί συνδεόταν με το Γενίκοϊ με δρόμο που διατηρήθηκε μέχρι την εποχή μας και ασφαλοστρώθηκε πρόσφατα (επαρχιακός δρόμος Παλαιοκάστρου-Νεοχωρούδας)⁶⁵.

(δ) *Ο δρόμος προς Ακ Μπουνάρ*. Ήταν εκείνος που ακολούθησε ο ταγματάρχης Ν. Σχινάς (βλ. πιο πάνω). Ξεκινούσε από την οδό Λαγκαδά, διέσχιζε την περιοχή Ταουσάν τεπέ και στη συνέχεια την περιοχή Καρά Τοπράκ (= Μαύρα Χώματα). Στο σημείο εκείνο διασταυρωνόταν με δρόμο που οδηγούσε στο Νταούντ Μπαλί (στον άξονα των σημερινών οδών Κονταξοπούλου-Καραϊσκάκη). Έπειτα κατέληγε στον οικισμό Ακ Μπουνάρ και από εκεί συνέχιζε για την Μπάλτζα⁶⁶. Ο σύγχρονος επαρχιακός δρόμος προς το Μελισσοχώρι, που ασφαλοστρώθηκε τα τελευταία χρόνια⁶⁷, ακολουθεί, πιθανώς, τη διαδρομή του παλαιού δρόμου Ακ Μπουνάρ-Μπάλτζας.

Η περιοχή Καρά Τοπράκ είχε έκταση περίπου 2.000 βασιλικά στρέμματα και έφτανε μέχρι την προκάτοχο της οδού Λαγκαδά. Μερικά χωράφια της Καρά Τοπράκ συνόρευαν με τα χωράφια του Νταούντ Μπαλί⁶⁸. Από την περιοχή Καρά Τοπράκ περνούσε και ρέμα. Ίσως να ήταν αυτό που διασώζεται στον συνοικισμό Γαλήνης (οδός Ψαρρών, Καστανιάς).

3.4. Στρατιωτικές εγκαταστάσεις

Κατά τη διάρκεια του Α' Παγκόσμιου Πολέμου οργανώθηκε από τα συμμαχικά στρατεύματα που έδρασαν στη Μακεδονία η λεγόμενη *Βάση Θεσσαλονίκης*. Επρόκειτο για μια τεράστια επιχείρηση επιμελητείας, η οποία εξαπλώθηκε σε ολόκληρο τον χώρο γύρω από τη Θεσσαλονίκη. Στη Βάση αυτή εντάχθηκε και η περιοχή Ωραιοκάστρου. Οι κυριότερες στρατιωτικές εγκαταστάσεις στην εν λόγω περιοχή είναι οι εξής:

(α) *Συμμαχική οδός*. Στην έκταση μεταξύ Ντούντουλαρ και Ακ Μπουνάρ, πάνω στα ίχνη ενός παλαιότερου δρόμου που οι ντόπιοι ονόμαζαν *Σταμπούλ Γιολού* (= δρόμος προς την Κωνσταντινούπολη) ο γαλλικός στρατός κατασκεύασε μια αμαξιτή οδό, τη γνωστή ως *παλαιά Συμμαχική*. Φωτογραφίες του γαλλικού στρατού απεικονίζουν τις εργασίες της ισοπέδωσης και της κρασπέδωσης του δρόμου, που πραγματοποιήθηκαν με υποχρεωτική εργασία κατοίκων των γύρω συνοικισμών⁶⁹.

(β) *Σιδηροδρομικές γραμμές*. Σε γαλλικό στρατιωτικό χάρτη του 1918 απεικονίζεται στρατιωτική σιδηροδρομική γραμμή που ξεκινούσε από το Ντούντουλαρ και έφτανε μέχρι ένα σημείο νοτιοδυτικά του Παλαιοκάστρου⁷⁰. Σε γερμανικό χάρτη του 1933 απεικονίζεται η ίδια σιδηροδρομική γραμμή, σε πιο εξελιγμένη μορφή. Μετά το Παλαιόκαστρο έκαμπτε προς τα νότια και έπειτα συνέχιζε προς τα ανατολικά, σχεδόν παράλληλα με τη Συμμαχική Οδό. Έφτανε μέχρι τον λόφο Ταουσάν τεπέ, διασταυρωνόταν με τον δρόμο προς Ακ Μπουνάρ και έπειτα ανηφόριζε προς τη θέση Αράπη Βρύση. Εκεί σταματούσε, αλλά προφανώς η πρόθεση των σχεδιαστών της θα ήταν να φτάνει μέχρι την οδό Λαγκαδά. Σε τοποθεσία νότια από τη Νεοχωρούδα διασώθηκε ταμιντένια γέφυρα για τη σιδηροδρομική αυτή γραμμή⁷¹. Ο γερμανικός χάρτης σημειώνει ότι η γραμμή ήταν υπό κατασκευή, οπότε δε γνωρίζουμε σε ποιο βαθμό ολοκληρώθηκε. Ουδέποτε αναφέρεται όμως στα πρακτικά του κοινοτικού συμβουλίου Ωραιοκάστρου, ένδειξη ότι δεν υπήρχε πλέ-

63 *Παλαιστάτη αγροτική οδός προς Νταούντ-Μπαλί*. Αναφέρεται σε τοπογραφικό διάγραμμα, δημοσιευμένο εκτός κειμένου στο Σπύρος Λαζαρίδης, *Από το Βαρδάρι ως το Δεθβέν. Ιστορική καταγραφή μέχρι το 1920. Μελέτη*, Θεσσαλονίκη 1997.

64 Η τοποθεσία των κοινών συνόρων ονομαζόταν Οβάς και βρισκόταν στο ύψος της Εγνατίας Οδού.

65 Τσακαλίδης, ό.π., σ. 127.

66 Βλ. τον αυστριακό χάρτη. Επίσης, τον συμμαχικό χάρτη στο Δελιγιάννης-Παπαδημητρίου, «Από την ιστορία των σιδηροδρόμων της Θεσσαλονίκης», ό.π.

67 Τσακαλίδης, ό.π., σ. 128.

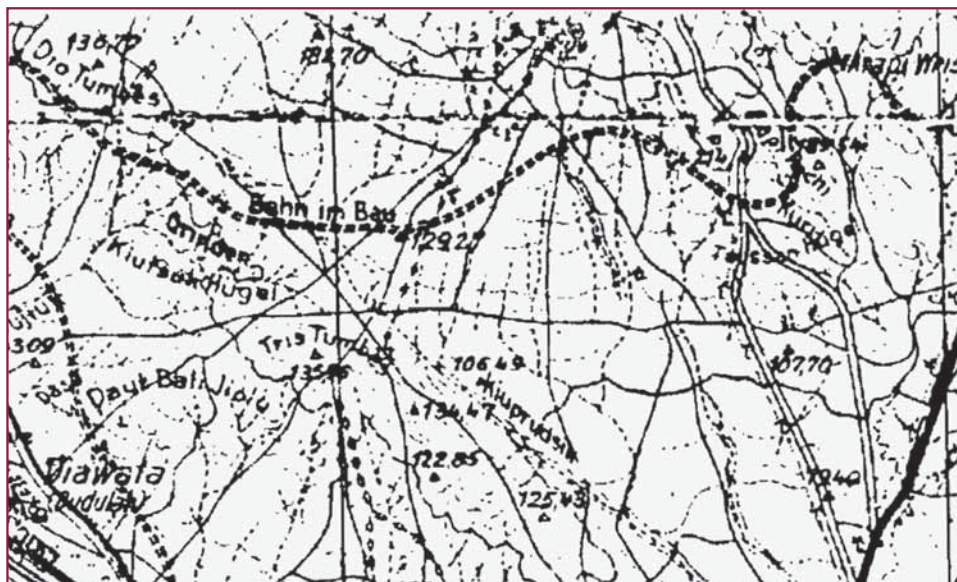
68 Βαζουφάρης, ό.π., σσ. 174-180. Με τα χωράφια του Νταούντ Μπαλί συνόρευαν τα κτήματα 3730 και 3731.

69 Φωτογραφίες 057840 και 057838 αντιστοίχως στην ιστοσελίδα <http://www.culture.gouv.fr>

70 Δελιγιάννης-Παπαδημητρίου, «Από την ιστορία των σιδηροδρόμων», ό.π., σσ. 651 και 653.

71 Των ιδίων, «Το τρένο του Σταυρού», ό.π., σσ. 122, 123.

Γερμανικός χάρτης του 1933 δείχνει τη σιδηροδρομική γραμμή «υπό κατασκευή». Η γραμμή περνούσε βόρεια από τον σημερινό οικισμό Γαλήνη και κατέληγε στη θέση Αράπη Βρύση. Στη γεωγραφική ταύτιση βοηθά ο προσδιορισμός του λόφου Ταοσάν. Δημοσιεύτηκε από τους Δελιγιάννη-Παπαδημητρίου.

ον κατά την εγκατάσταση προσφύγων στο Ωραιόκαστρο.

Μία φωτογραφία του γαλλικού στρατού (με χρονολογία 29 Μαρτίου 1917), η οποία απεικονίζει σύμφωνα με τον σχολιασμό της Βούλγαρους αιχμαλώτους να εργάζονται για εγκατάσταση της σιδηροδρομικής γραμμής της Μίκρας⁷², δείχνει σε δεύτερο πλάνο λόφους που δεν υπάρχουν στην ανατολική Θεσσαλονίκη. Πρόκειται ίσως για την εγκατάσταση της σιδηροδρομικής γραμμής που μας απασχολεί⁷³.

(γ) *Αεροδρόμιο*. Από την ονομασία που διατηρήθηκε γνωρίζουμε ότι λειτούργησε νότια από το Ωραιόκαστρο χώρος προσγείωσης και απογείωσης αεροπλάνων, ο οποίος βρισκόταν περίπου στο ύψος της διασταύρωσης των οδών Αεροδρομίου και Συμμαχικής. Ένα άλλο συμμαχικό αεροδρόμιο βρισκόταν στο Καραμπουρνάκι (στη σημερινή οδό Τάξη Οικονομική).

(δ) *Βρετανική μονάδα αντιαεροπορικού πυροβολικού (Royal Garrison Artillery)*. Σύμφωνα με το ημερολόγιο αξιωματικού του βρετανικού στρατού, η 99η αντιαεροπορική πυροβολαρχία εγκαταστάθηκε μεταξύ του Νταούντ Μπαλί και του τύμβου του Χαρμάνκοι από τον Μάρτιο του 1917 μέχρι το τέλος του πολέμου. Επρόκειτο για μονάδα του βρετανικού πυροβολικού αποτελούμενη από τρεις αξιωματικούς και σαράντα υπαξιωματικούς και στρατιώτες. Οι σχετικές φωτογραφικές λήψεις δείχνουν ότι η μονάδα αυτή είχε λάβει θέσεις σε κάμπο ύψωμα της περιοχής⁷⁴.

(ε) *Αναπατήριο του αεροδρομίου*. Σε φωτογραφίες του γαλλικού στρατού απεικονίζεται το *Αναπατήριο του αεροδρομίου* (για την ανάρρωση των στρατιωτών)⁷⁵. Η πλούσια βλάστηση της τοποθεσίας αποκλείει το ενδεχόμενο να απεικονίζεται τοποθεσία κοντά στο αεροδρόμιο της Μίκρας (στο Καραμπουρνάκι). Κατά πάσα πιθανότητα πρόκειται για το αεροδρόμιο νότια από το Ωραιόκαστρο. Στο συμπέρασμα αυτό μας οδηγεί και μια άλλη φωτογραφία από την ίδια συλλογή, η οποία απεικονίζει δύο γυναίκες με τοπικές ενδυμασίες, που μεταφέ-

ρουν αγροτικό εξοπλισμό, και φέρει τον εξής σχολιασμό: *Αναπατήριο του αεροδρομίου. Χωριό με καλύβες. Μακεδόνισσες*⁷⁶. Και η λήψη αυτή παραπέμπει στον ταπεινό οικισμό που περιέγραψε ο Παπαγεωργίου και όχι στο αεροδρόμιο της Μίκρας, κοντά στο οποίο δεν υπήρχε παλιός οικισμός. Τέλος, μια τρίτη φωτογραφία από την ίδια συλλογή, που σύμφωνα με τον σχολιασμό της τραβήχτηκε και πάλι στο *Αναπατήριο του αεροδρομίου*, απεικονίζει τη Θεσσαλονίκη από βορειοδυτική θέση, πάνω από ύψωμα⁷⁷, και αποκλείει την περίπτωση να πρόκειται για το αεροδρόμιο στο Καραμπουρνάκι. Κατά την τοπική παράδοση, συμμαχικές εγκαταστάσεις βρισκόνταν στην τοποθεσία *Κρουνέρι* του σύγχρονου Ωραιόκαστρου. Μάλλον επρόκειτο για το συγκεκριμένο *Αναπατήριο*.

3.5. Βοσκές

Οι βοσκές ήταν το κυριότερο περιουσιακό στοιχείο του Ωραιόκαστρου, με μεγαλύτερη ίσως σημασία και από τους καλλιεργήσιμους αγρούς, οι οποίοι δεν ήταν ιδιαίτερα γόνιμοι. Εκτός από τις ανάγκες των ίδιων των κατοίκων, οι βοσκές της περιοχής εξυπηρετούσαν και επαγγελματίες κτηνοτρόφους⁷⁸. Αναφέρονται οι εξής:

Από την εξέταση των πρακτικών της Κοινότητας και άλλων πηγών, προκύπτει ότι στην περίοδο 1920-1940 ήταν σε χρήση οι ακόλουθες βοσκές:

(α) *Κοινόχρηστη βοσκή Νταούντ Μπαλί*. Προοριζόταν αποκλειστικά για τους *γηγενείς κολήγους*, σε αντιδιαστολή προς τη βοσκή του προσφυγικού συνουισμού⁷⁹. Τον διαχωρισμό είχε αποφασίσει η Επιτροπή Απαλλοτριώσεων Θεσσαλονίκης⁸⁰, για νομικούς λόγους.

(β) *Βοσκή του κάμπου*. Προοριζόταν για τις ανάγκες των προσφύγων κατοίκων⁸¹. Όπως δείχνει το όνομά της βρισκόταν νότια από το σημερινό Ωραιόκαστρο, αλλά ήταν διαφορετική

72 Για τη σιδηροδρομική αυτή γραμμή βλ. Δημήτρης Ι. Παπαδημητρίου, «Το τραίνο της Μίκρας στα χρόνια του Μεγάλου Πολέμου (1915-1918)», *Θεσσαλονικέων Πόλις*, τχ. 13 (Ιανουάριος-Μάρτιος 2004) σσ. 84-95.

73 Φωτογραφία 118978 στην ιστοσελίδα <http://www.culture.gouv.fr>. Ευχαριστώ τον Αλέξανδρο Γρηγορίου για την υπόδειξη του εν λόγω τεκμηρίου.

74 Βλ. ιστοσελίδα <http://19141918.invisionzone.com/forums/lofiversion/index.php/t113446.html>, όπου μαρτυρίες απογόνου αξιωματικού αυτής της μονάδας.

75 Φωτογραφία OR069836 στην ιστοσελίδα <http://www.culture.gouv.fr>

76 Φωτογραφία 069835, ό.π.

77 Φωτογραφία 069823, ό.π.

78 Σχετικά με τη διαχείριση των βοσκών και τα προβλήματα που προκάλεσε, αναφερόμαστε στο υποκεφάλαιο 8.2.

79 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 16.11.1930.

80 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 2.11.1930.

81 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδριάσεις 16.11.1930 και 24.4.1932.

Το γαλλικό στρατιωτικό «Αναπατήριο του αεροδρομίου». Στο βάθος διακρίνεται ο Κόλπος της Θεσσαλονίκης. Ministère de la Culture (France), Médiathèque de l'architecture et du patrimoine (archives photographiques) diffusion RMN. Αριθμός φωτογραφίας sap40_OR069823.

από τη βοσκή του αεροδρομίου (βλ. πιο κάτω). Παραχωρήθηκε στους πρόσφυγες κατοίκους, με αναλογία είκοσι στρεμμάτων ανά οικογένεια⁸². Συνεπώς, θα πρέπει να ήταν περίπου 2.500 στρέμματα. Στη βοσκή αυτή επιτρεπόταν η βόσκηση των αγροπροβάτων των κατοίκων⁸³.

(γ) *Χειμερινή βοσκή Νταούντ Μπαλί*. Μέχρι το 1930 ανήκε στη Διεύθυνση Ανταλλάξιμης Περιουσίας και μισθωνόταν κάθε χρόνο ύστερα από δημοπρασία. Στη συνέχεια ενσωματώθηκε στη βοσκή του κάμπου. Ήταν επαρκής για 500 αγοπρόβατα και 150 κασίκες. Η τιμή εκκίνησης της μίσθωσής της ήταν 15.000 δραχμές ετησίως (40 χρυσές λίρες)⁸⁴.

(δ) *Θερινή βοσκή Νταούντ Μπαλί*. Ανήκε και αυτή στη Διεύθυνση Ανταλλάξιμης Περιουσίας και μισθωνόταν κάθε χρόνο με τον ίδιο τρόπο. Ήταν μεγαλύτερη από τη χειμερινή βοσκή, αφού προοριζόταν για βόσκηση 2.000 αγών και η τιμή εκκίνησης της ήταν 45.000 δραχμές (120 χρυσές λίρες)⁸⁵. Ενσωματώθηκε στη βοσκή του βουνού.

(ε) *Βοσκή του βουνού ή Κουκούλ τεπέ*. Προοριζόταν αποκλειστικά για τις ανάγκες των κατοίκων. Είχε έκταση 4.000 στρέμματα (2.500 παλαιά) και τα όριά της ήταν: ανατολικά ο δημόσιος δρόμος προς Μπάλτζα (βλ. παραπάνω, οδός Ακ Μπουνάρ)· βόρεια και δυτικά η βοσκή της κοινότητας Νεοχωροϊδασ· νότια ο συνοικισμός Ωραιόκαστρο⁸⁶. Στη βοσκή αυτή έβοσκαν τα μεγάλα ζώα των κατοίκων⁸⁷.

(στ) *Βοσκή πέριξ του συνοικισμού*. Βρισκόταν ανάμεσα στην κατοικημένη περιοχή και τον δρόμο προς το Ταουσάν τεπέ. Εκεί επιτρεπόταν μόνο η βόσκηση αροτριώντων ζώων⁸⁸. Μετά τον

πόλεμο εξέλιπε.

(ζ) *Βοσκή αεροδρομίου (Λεμπέτ)*. Βρισκόταν στην περιοχή του συμμαχικού αεροδρομίου και ανήκε στην Αεροπορική Άμυνα, από την οποία τη μίσθωνε η Κοινότητα Ωραιόκαστρου. Συνόρευε με καλλιεργημένους αγρούς των προσφύγων, γι' αυτό είχε μεγάλη σημασία για την οικονομία της Κοινότητας να μην εισέρχονται τα ζώα που έβοσκαν στους αγρούς των κατοίκων⁸⁹.

(η) *Βοσκή Ακ Μπουνάρ*. Ανήκε στη Διεύθυνση Ανταλλάξιμης Περιουσίας (αρ. κτήματος 5279) και μισθωνόταν κάθε χρόνο ύστερα από δημοπρασία, όπως η χειμερινή βοσκή του Νταούντ Μπαλί. Το 1929 η μίσθωση τέθηκε σε δημοπρασία με τιμή εκκίνησης 17.000 δραχμές⁹⁰. Το 1939 η μίσθωση για τη θερινή περίοδο πραγματοποιήθηκε βάσει του Α.Ν. 1223/1938 *περί αποκατάστασης κτηνοτρόφων*⁹¹, εις το 22πλάσιον του ισχύσαντος τοιούτου κατά την αντίστοιχον κτηνοτροφικήν περίοδον 1913-14, δηλαδή σε 3.542 δραχμές⁹². Η ρύθμιση ήταν ευνοϊκή για τους κτηνοτρόφους, διότι το 1913 το ποσό των 161 δραχμών (που προκύπτει από τη διαίρεση των 3.542 δραχμών με το 22) αντιστοιχούσε σε 6,5 χρυσές λίρες, ενώ οι 3.542 δραχμές του 1939 σε 3,5 λίρες. Ένα τμήμα του βοσκότοπου Ακ Μπουνάρ είχε περιέλθει στην Κοινότητα Ωραιόκαστρου. Συνήθως οι δύο βοσκότοποι, ο ανταλλάξιμος και ο κοινοτικός, δεν ξεχωρίζουν στις πηγές.

(θ) *Ιδιόκτητες βοσκές*. Σύμφωνα με δημοσίευμα του τύπου, υπήρχαν ιδιωτικές βοσκές που ανήκαν σε πέντε οικογένειες και είχαν συνολική έκταση 7.000 στρέμματα⁹³. Οι ιδιοκτησίες ανακατανεμήθηκαν με τον αναδασμό, που συνόδευσε τη διανομή των κτημάτων σε γηγενείς και πρόσφυγες.

82 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 21.6.1931.

83 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδριάσεις 24.4.1932 και 6.11.1932.

84 *Μακεδονία*, φ. 9.10.1929. Ο χρυσός που περιλαμβάνεται σε ποσότητα 40 χρυσών λιρών έχει αξία 8.000 ευρώ (τιμές 2010).

85 *Μακεδονία*, φ. 21.9.1928. Ο χρυσός που περιλαμβάνεται σε ποσότητα 120 χρυσών λιρών έχει αξία 24.000 ευρώ (τιμές 2010).

86 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδριάσεις 1.6.1929 και 7.12.1930.

87 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 24.4.1932.

88 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 24.4.1932.

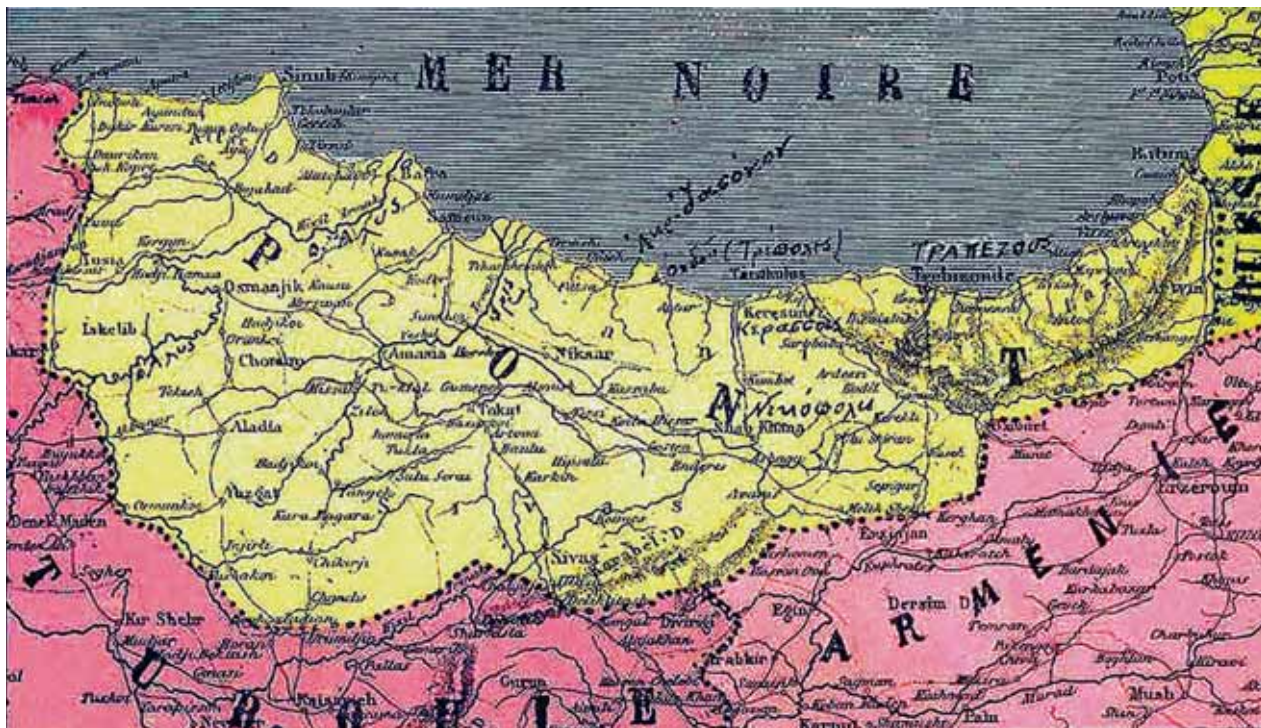
89 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδριάσεις 1.6.1929, 29.12.1929, 5.2.1930, 22.2.1931.

90 *Μακεδονία*, φ. 9.10.1929.

91 ΦΕΚ Α 184/04.05.1938.

92 Ιστορικό Αρχείο Εθνικής Τραπέζης, Υποκατάστημα Θεσσαλονίκης, Ανταλλάξιμα, Κόπια Εξερχομένων, 8808/1387/1.7.1939 έγγραφο του Υποκαταστήματος Θεσσαλονίκης προς τη Διεύθυνση Διαχείρισεως Ανταλλάξιμων.

93 *Μακεδονία*, φ. 12.4.1928.

Περιοχές του Πόντου που διεκδίκησαν την ανεξαρτησία τους (1918-1922).

4. Οι νεότεροι κάτοικοι

Ως νεότεροι κάτοικοι του μεσοπολεμικού Ωραιοκάστρου νοούνται εκείνοι που εγκαταστάθηκαν μετά το 1912. Ειδικότερα, έχουν εντοπιστεί τρεις διαδοχικές φάσεις εγκατάστασης νέων κατοίκων, από τη διοικητική περιφέρεια της Τραπεζούντας και τον Καύκασο.

4.1. Πριν από την ανταλλαγή των πληθυσμών

Η ποντιακή παρουσία στη Θεσσαλονίκη προηγήθηκε όχι μόνο της εκδίωξης των εναπομεινάντων Ποντίων, με την επίσημη εφαρμογή της συμφωνίας για την ανταλλαγή των πληθυσμών (Ιανουάριος 1923), αλλά και αυτών των μαζικών εκπομπών του άρρενος ποντιακού πληθυσμού την άνοιξη του 1921. Ήδη τον Φεβρουάριο του 1919 λειτουργούσε στη Θεσσαλονίκη το σωματείο *Ελευθέρος Πόντος*, με πρόεδρο ονόματι Δ. Ι. Δαμασκηνό¹. Προηγουμένως, στην περίοδο του Α' Παγκόσμιου Πολέμου, είχαν πολεμήσει στο μακεδονικό μέτωπο 5.000 εθελοντές από τον Πόντο², πολλοί από τους οποίους είχαν παραμείνει στη Μακεδονία. Στα 1919-1920 ο τόπος συνάντησης των Ποντίων της Θεσσαλονίκης ήταν το καφενείο *Η Τραπεζούς*, που βρισκόταν στο Μεβλεβή χανέ και ανήκε στον Αβραάμ Θεοδωρίδη. Οι διαφορές απόψεων που αναπτύχθηκαν στο εσωτερικό του σωματείου *Ελευθέρος Πόντος* συζητούνταν έντονα στο καφενείο αυτό³. Την άνοιξη του 1920 επιτράπηκε σε τριμελή επιτροπή Ποντίων της Θεσσαλονίκης να διενεργήσει εράνους στη Μακεδονία, μεταξύ των καταγόμενων από τον Πόντο οικογενειών, υπέρ των στρατιωτών των αγωνιζομένων προς απελευ-

θέρωσιν του Πόντου⁴. Τον Σεπτέμβριο του ίδιου χρόνου συγκλήθηκε η γενική συνέλευση του σωματείου *Ελευθέρος Πόντος* στο κεντρικό θέατρο *Χαρίλαος*, στην οδό Εθνικής Αμύνης στη Θεσσαλονίκη⁵. Μεσολάβησαν οι εκλογές του Νοεμβρίου 1920, μετά τις οποίες δόθηκε αόριστη άδεια σε όλους τους καταγόμενους από τον Πόντο και τον Καύκασο που είχαν καταταγεί ως εθελοντές τους τελευταίους μήνες για να συγκροτηθεί ειδικό εθελοντικό σώμα⁶. Μερικές εβδομάδες αργότερα, τον Δεκέμβριο του 1920, εκπρόσωποι των Ποντίων της Θεσσαλονίκης έγιναν δεκτοί από τον πρωθυπουργό Δ. Γούναρη κατά την επίσκεψή του στην πόλη⁷.

Οι διώξεις που πραγματοποιήθηκαν στον Καύκασο και τον Πόντο την άνοιξη του 1921 οδήγησαν στην Ελλάδα πολλούς Καυκασίους και έναν αριθμό Ποντίων. Χιλιάδες Καυκάσιοι, που στερούνταν και των στοιχειωδωστέρων, είχαν εγκλειστεί στα εγκαταλειμμένα συμμαχικά στρατόπεδα στη Μίκρα. Μαζί με τους πρώτους Καυκασίους κατέφυγαν στη Θεσσαλονίκη και πενήντα οικογένειες Ποντίων προκρίτων. *Αι οικογένεια αυτά είναι όλοι αστικά, δεν είναι μολυσμένα, διά να είναι επιτακτική η υποχρέωσις της αρμοδίας υπηρεσίας να προλάβη την μόλυνσίν των*, σημείωνε με συμπάθεια ο τύπος, ο οποίος ζήτησε να απαλλαγούν οι πρόκριτοι από την υποχρέωση εγκλεισμού στο λομοκαθατήριο⁸. *Ευρεθέντες προ της σκληράς ανάγκης και της κεμαλικής αντεκδικήσεως διά λόγους πολιτικούς δημιουργηθέντας εκ του ζητήματος της απελευθρώσεως του Πόντου από του τουρκικού ζυγού, το εν Βατούμ εθνικόν συμβούλιον του Πόντου, άπαντα τα μέλη της εθνοσυνελεύσεως των Ποντίων*

1 Μακεδονία, φ. 12.2.1919, σ. 1.

2 Μακεδονία, φ. 16.3.1919, σ. 1.

3 Μακεδονία, φ. 9.6.1919, σ. 1.

4 Μακεδονία, φ. 12.4.1920 και φ. 29.5.1920. Τα ονόματα των μελών της επιτροπής ήταν Ι. Καλαντζίδης, Δ. Ηλιόπουλος, Ι. Αδαμίδης.

5 Μακεδονία, φ. 10.9.1920.

6 Μακεδονία, φ. 11.11.1920, σ. 1.

7 Μακεδονία, φ. 28.12.1920, σ. 1.

8 Μακεδονία, φ. 12.3.1921, σ. 1.

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

ΠΑΡΥΤΗΣ ΔΙΑΚΗΤΗΣ

ΚΩΝΣΤ. ΒΕΛΛΙΔΗΣ

Τα χειρόγραφα δημοσιεύονται ή μη ξανά επιτρέπεται

ΗΜΕΡΗΣΙΑ ΠΡΩΤΗΝΗ ΕΦΗΜΕΡΙΣ
ΕΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

ΑΡΧΙΣΥΝΤΑΓΗΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΙ
ΠΕΤΡΟΣ Ε. ΛΕΒΑΝΤΗΣ

Γραφεία και Τυπογραφεία :
Ὁδὸς Βασιλεῶς Ἡρακλείου (Ὑπερδ. Κέντ.)

ΠΑΡΥΤΕΙΣΑ ΤΩ 1911-ΕΤΟΣ ΟΡΑΘΟΝ ΑΡ. 2573 § ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ Γ. ΒΕΛΛΙΔΗΣ § Τιμὴ φύλλου λ. 10 Λά33ατον 13 Μαρτίου 1919

ΤΑ ΔΙΚΑΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

Ο ΠΟΝΤΙΟΣ ΔΙΕΔΙΚΙΕ ΤΗΝ ΑΝΙΣΤΡΟΦΙΑΝ ΤΟΥ
ΤΟ ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΣΥΝΔΙΑΣΚΕΨΙΝ

ἔργον των. Ἔρχισαν μὲ τὸν κα-
ταρτισμὸν τῶν ἐργατικῶν ταγ-
μάτων, διὰ τὰ φθάσουν εἰς τὰς
συνδικατικὰς ἐκπολίσεις καὶ εἰς ὅμα-
δικὰς σφαγὰς. Τίποτος δὲν παρέ-
λειπεν, πρὸς ἐξάντησιν τοῦ

μὴ ὑπερησπέντας ἢ μὴ καταβα-
λόντας τὸ κανονισμὸν ἀντιστή-
κων, ἐλπίης εἰς τοὺς ἄγοντας ἡ-
λικίαν κατατέραν τῶν 19 ἐτῶν
ἔρ' ὅσον δὲν κρῶνεται περὶ συν-
γίσεως σπουδῶν ἢ ἄλλης ἐπευκό-
υσε ἀδύνατον κατασκευασμῶν ἀπο-

τείας, ὀφείλουσαν νὰ προσπαγήσους
ἐκθροισιν τῆς οἰκείας στρατιωτικῆς
ἀσπλῆς.
Οἱ ἐπιθυμοῦντες νὰ λάβουν δια-
βατικὴν ἰα, ὀφείλουσαν ν' ἀπευθύνων-
ται δε' αἰτήσεως εἰς τὴν νυμερ-
νίαν ἐπιμελησῆσαντες, πιστοποιητι-

«Τα αἰτήματα του Πόντου» («Μακεδονία», φ. 19.3.1919).

και πολλοί των ομογενών εγκατέλειψαν τας εν Βατούμ εστίας και περιουσίας ημών και κατήλθομεν εν Θεσσαλονίκη τη 26η Φεβρουαρίου ε.ε., ακμαίοι και εύρωστοι, με την γλυκείαν και παρηγορον ελπίδα ευγενούς δράσεως εν τη ελευθέρα πατριδι, έγγραφαι οι ίδιοι οι εξόριστοι σε επιστολή τους. Όμως η πραγματικότητα ήταν διαφορετική. Οι οικογένειες αυτών των επιφανών Ποντίων κρατήθηκαν στο λοιμοκαθαρητήριο της Μίκρας, όπου για 10.000 άτομα υπήρχαν μόνο δύο ιατροί, και έμειναν επί πολλές ημέρες με τα ρούχα που φορούσαν, διότι οι αρχές δεν μπορούσαν να βρουν τις αποσκευές τους στο πλοίο που τους έφερε⁹. Οι ίδιες αρχές αποφάσισαν να μεταφέρουν αυτή την ομάδα προσφύγων στη Γεωργική Σχολή¹⁰.

Στο μεταξύ, στον Πόντο είχε εξαπολυθεί άγριο κύμα διώξεων, με τη μέθοδο της εκτόπισης των αρρένων ηλικίας 15-55 ετών, υπό συνθήκες που δεν επέτρεπαν την επιβίωση των εκτοπισμένων. Η Μαύρη Βίβλος¹¹, που εξέδωσαν οι ποντιακές οργανώσεις το 1922 στην Αθήνα, καταγράφει 815 χωριά, τα οποία ερημώθηκαν και από τα οποία εκτοπίστηκαν 303.238 κάτοικοι¹². Σύμφωνα με την ίδια πηγή, στην περιφέρεια Τραπεζούντας ερημώθηκαν 70 χωριά, με 127 εκκλησίες και 84 σχολεία, και εκτοπίστηκαν 38.434 κάτοικοι.

Στη Θεσσαλονίκη είχε ήδη συγκεντρωθεί μεγάλος αριθμός Πόντιων και Καυκάσιων προσφύγων ήδη από την άνοιξη του 1921. Όλοι αυτοί οργανώθηκαν στον Σύλλογο Ποντίων και Καυκάσιων, ο επίτιμος πρόεδρος του οποίου, ονόματι Τριανταφυλλίδης, προσπαθούσε να πείσει τις αρχές να λάβουν άμεσα μέτρα

για τον εποικισμό των μελών του συλλόγου. Τον Μάιο του 1921 οι τοπικές αρχές συνέστησαν στον Τριανταφυλλίδη να ταξιδέψει στην Αθήνα και να συνηνοθηεί απευθείας με τα κεντρικά υπουργεία, διότι το ζήτημα δεν ήταν δυνατόν να λυθεί σε τοπικό επίπεδο¹³. Τον Νοέμβριο του 1921 είχε συσταθεί ο Κεντρικός Σύνδεσμος Ποντίων Μακεδονίας, με πρόεδρο τον Α. Αντωνιάδη και γενικό γραμματέα τον δικηγόρο Ιωσήφ Παπαδόπουλο. Ο σύνδεσμος διοργάνωσε στην Αγία Σοφία (28.11.1921) μνημόσυνο για τα θύματα των διωγμών στον Πόντο¹⁴. Στο μεταξύ, οι πρόσφυγες μεταφέρθηκαν σε χωριά γύρω από τη Θεσσαλονίκη, κυρίως σε τσιφλίκια των οποίων οι ιδιοκτήτες είχαν εγκαταλείψει την Ελλάδα. Εκεί, όμως, συνάντησαν την εχθρότητα των κολίγων, οι οποίοι είχαν συμφωνημένα με τον ισχύοντα νόμο (βλ. πιο κάτω) προτεραιότητα στην κατοχή των εγκαταλεμμένων γαιών. Άλλος λόγος προστριβής ήταν ότι οι Πόντιοι καλλιέργησαν εδάφη, τα οποία όμως χρησιμοποιούσαν εκ παραδόσεως ως βοσκότοπους οι κτηνοτρόφοι της περιοχής¹⁵. Τον Μάιο του 1922 πρόεδρος του Κεντρικού Συνδέσμου Ποντίων Μακεδονίας εκλέχθηκε ο Ιωσήφ Παπαδόπουλος¹⁶. Ήδη, στην Ελλάδα κατοικούσαν 30.000 Πόντιοι και Καυκάσιοι σε στρατεύσιμη ηλικία¹⁷.

Μέσα στο πλαίσιο αυτό πρέπει να αξιοποιηθεί μια ενδιαφέρουσα πληροφορία που διέσωσε στο Ωραιόκαστρο η τοπική παράδοση: το 1919 κατέφυγε στη Θεσσαλονίκη ο ιερέας Χρυσόστομος Σιδηρόπουλος από το χωριό Χατς-καλέ του Πόντου, με την οικογένειά του. Διορίστηκε εφημέριος στον ναό Αγίου Αθανασίου του Νταούντ Μπαλί, διότι χήρεψε η

9 Βλ. διαμαρτυρία τους στη Μακεδονία, φ. 13.3.1921.

10 Μακεδονία, φ. 16.3.1921. Δεν είναι βέβαιο πού βρισκόταν αυτή η σχολή. Κατά μία μαρτυρία ήταν στην οδό Λαγκαδά, κοντά στη διασταύρωση με τον δρόμο που οδηγούσε στο Ρεντζίκι (Γρύφων Ευαγγελίδης, Νέα Ελλάς, Αθήνα 1913, σ. 157). Η ίδια ή άλλη γεωργική σχολή εντοπίζεται από άλλο συγγραφέα ανατολικά από τη Θεσσαλονίκη (Γεώργιος Χατζηζουρακού, «Μακεδονία μετά του παρακαμμένου τμήματος της Θράκης», Οδηγός της Ελλάδος, Αθήνα 1911, σσ. 30-31).

11 Black book; the tragedy of Pontus, 1914-1922, Athens 1922, σ. 19.

12 Ο αριθμός αυτός δεν περιλαμβάνει το σύνολο των απωλειών. Για τις εν γένει απώλειες βλ. Βλάσης Αιγυζίδης, Έλληνες του Πόντου. Η γενοκτονία από τον τουρκικό εθνικισμό, Αθήνα 2005, σσ. 197-204.

13 Μακεδονία, φ. 1.5.1921, σ. 1.

14 Μακεδονία, φ. 15.11.1921, σ. 1, και φ. 30.11.1921, σ. 1 (όπου και ο λόγος του Ιωσήφ Παπαδόπουλου).

15 Μακεδονία, φ. 12.5.1922, σ. 3. Ανάλογες καταστάσεις σημειώθηκαν και σε χωριά του Κιλίκιας Μακεδονίας, φ. 16.6.1922.

16 Μακεδονία, φ. 29.5.1922, σ. 3.

17 Μακεδονία, φ. 25.2.1922, σ. 1.

θέση¹⁸. Ο ιερέας αποτέλεσε πόλο έλξης συντοπιτών του. Η παρουσία συντοπιτών σε μια άγνωστη πόλη στην οποία κατέφυγαν πρόσφυγες ήταν καθοριστικός παράγοντας για τη γεωγραφική συγκέντρωσή τους. Ο π. Χρυσόστομος ποιμάνει τους κατοίκους του Ωραιοκάστρου μέχρι το 1953, οπότε και συνταξιοδοτήθηκε¹⁹.

4.2 Η προέλευση των νέων κατοίκων

Οι νέοι κάτοικοι του Νταούντ Μπαλί, που σχημάτισαν τον νέο οικισμό, ήταν 26 οικογένειες από τον Καύκασο και 64 οικογένειες από τον Πόντο, και συγκεκριμένα από την περιοχή της Τραπεζούντας. Το ένα τρίτο των οικογενειών του Πόντου προερχόταν από το χωριό Χατς (=Σταυρός), από όπου καταγόταν ο ιερέας του Νταούντ Μπαλί, και το ένα πέμπτο από το γειτονικό χωριό Σταυρίν²⁰.

Οι μισοί περίπου Κανκάσιοι πρόσφυγες που εγκαταστάθηκαν στο Ωραιοκάστρο προήλθαν από το χωριό Καρατάς, το οποίο βρίσκεται στην περιοχή του Βακού, προς την Κασπία Θάλασσα, στους πρόποδες του όρους Ντελίκ Τας²¹. Έφυγαν από το χωριό τους τον Δεκέμβριο του 1920 και πήγαν σιδηροδρομικά στο Βατούμ. Από εκεί με ατιόπλοιο έφτασαν τον Μάρτιο του 1920 στη Θεσσαλονίκη. Μετά την ολιγοήμερη παραμονή τους για απολύμανση στο Μικρό Καραμπουρνού, μεταφέρθηκαν για έξι μήνες στο κτήμα Καρά Χουσεΐν (Πολίχνη) και στη συνέχεια –στα τέλη του 1920– 12 οικογένειες εγκαταστάθηκαν στο Ωραιοκάστρο.

Οι πρόσφυγες από την περιοχή της Τραπεζούντας έφτασαν πολύ αργότερα. Στην περιοχή αυτή πρώτα εκκενώθηκε η πρωτεύουσα, οι ορθόδοξοι κάτοικοι της οποίας ειδοποιήθηκαν *μια χιονισμένη μέρα του Ιανουαρίου 1923* ότι έπρεπε να εγκαταλείψουν τις κατοικίες τους μέσα σε μια ώρα και με ό,τι μπορούσαν να κουβαλήσουν να συγκεντρωθούν στο λιμάνι²². Οι κάτοικοι του Χατς εκποτίστηκαν από το χωριό τους τον Δεκέμβριο του ίδιου χρόνου και οδηγήθηκαν στην Τραπεζούντα. Από εκεί μεταφέρθηκαν στην Κωνσταντινούπολη, όπου κρατήθηκαν σε στρατώνες, υπό άθλιες συνθήκες, επί οκτώ μήνες. Το φθινόπωρο του 1924 μεταφέρθηκαν στη Θεσσαλονίκη. Ύστερα α-

πό δίμηνη παραμονή στο λοιμοκαθατήριο της Καλαμαριάς, οι περισσότεροι (21 οικογένειες) εγκαταστάθηκαν στο Ωραιοκάστρο²³, στα τέλη του 1924. Καθώς οι άλλοι πρόσφυγες είχαν ήδη εγκατασταθεί, φαίνεται ότι οι προερχόμενοι από το Χατς κατοίκησαν μακρύτερα. Γι' αυτό και βρίσκονταν μακριά από τη βρύση του χωριού και ζητούσαν να δοθεί παροχή νερού μέχρι τον οικισμό τους²⁴.

Μερικούς μήνες νωρίτερα είχαν εγκατασταθεί 12 οικογένειες από το γειτονικό (σε απόσταση 15 χιλιομέτρων) χωριό Σταυρίν. Αυτοί εγκατέλειψαν το χωριό τους τον Ιανουάριο του 1924, οδηγήθηκαν στην Τραπεζούντα και από εκεί μεταφέρθηκαν με ατιόπλοια στην Ελλάδα. Αρκετοί από τους κατοίκους του Σταυρίν ήταν κρυπτοχριστιανοί²⁵. Όσοι είχαν γεννηθεί πριν από τον Κρυσταλλικό Πόλεμο έφεραν διπλά βαπτιστικά ονόματα, κρυπτοχριστιανικό και μουσουλμανικό (π.χ. Ιζέτ ή Γεώργιος Κασίμου=γιος του Κασίμ)²⁶.

18 Παναγιώτης Γ. Τανιμανίδης, *Ποντιακοί οικισμοί στην Ελλάδα*, Θεσσαλονίκη 1988, σ. 131. Τις πληροφορίες από το άρθρο αυτό διαβιβάσαμε με στοιχεία προφορικής παράδοσης, σύμφωνα με την οποία επίτροποι του ναού ήταν οι Α. Ζάπρας, Χ. Μπουλάς και Γούλης, βλ. στην ιστοσελίδα www.oraman.eu/web/index.php?option=com_docman

19 Βιβλίο πρακτικών Αγίου Αθανασίου, πράξη 4.1.1953. Αντικαταστάθηκε από τον ιερέα Στέφανο Στεφόπουλο.

20 Μαραβελάκης-Βακαλόπουλος, ό.π., σσ. 84-85.

21 Αυτόθι, σ. 105. *Ντελίκ τας* σημαίνει *τρίτη πέτρα*. Η ονομασία προήλθε από τις στοές του μεταλλείου που βρίσκονταν στο βουνό.

22 Bruce Clark, *Twice A Stranger: The Mass Expulsions that Forged Modern Greece and Turkey*, London 2006, σ. 108.

23 Μαραβελάκης-Βακαλόπουλος, ό.π., σ. 86.

24 Βλ. το υποκεφάλαιο 6.6. Την αίτηση υπέγραψε ο Π. Εξαδάκτυλος ή Αλπαρμάζογλου.

25 Η περίπτωση των διπίστων (στην τουρκική *τενσεσούρ-ρουμ*, δηλ. αλλόδοξοις/ορθόδοξων ρομίων) του Σταυρίου, είναι γνωστή στη βιβλιογραφία ως *Σταυριωτικό ζήτημα*. βλ. αντί άλλων την πρόσφατη μελέτη: Κυριακή Χρυσουλίδου, *Οι Κρυπτοχριστιανοί του Πόντου*. Μεταπτυχιακή εργασία, Θεολογική Σχολή, Τμήμα Ποιμαντικής και Κοινωνικής Θεολογίας ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη 2008, σσ. 44-51. Βλ. επίσης Δημήτριος Κ. Παπαδόπουλος, *Αρχαίον Σταυρί*, Αθήνα 1985. Από την πλούσια βιβλιογραφία –όχι πάντοτε απαλλαγμένη από απλοποιήσεις– για τους διπίστους ή κρυπτοχριστιανούς του Πόντου βλ. μεταξύ άλλων, Νικόλαος Π. Ανδριώτης, *Κρυπτοχριστιανικά κείμενα*, Θεσσαλονίκη 1974. Κωνσταντίνος Ε. Φωτιάδης, *Οι εξισλαμισμοί της Μικράς Ασίας και οι κρυπτοχριστιανοί του Πόντου*, Θεσσαλονίκη 1993. Ο ίδιος, *Πηγές της ιστορίας του κρυπτοχριστιανικού προβλήματος*, Θεσσαλονίκη 1997. Στάθης Πελαγίδης, *Το Κρυπτοχριστιανικό ζήτημα στον Πόντο*, Θεσσαλονίκη 1996. Γιώργης Θ. Πρίντζιπας, *Οι Κρυπτοχριστιανοί. Οι εξισλαμισμοί και ο κρυπτοχριστιανισμός. Προσέγγιση στα πάθη του ελληνικού λαού*, Αθήνα 1997. Παντελής Μελανοφρύδης, *Οι Κλωστοί*, Θεσσαλονίκη 2001. Γιώργης Κ. Χατζόπουλος, *Ιωσήφ ο Δίπιστος. Δούλος δύο Κυριών*, Θεσσαλονίκη 2005. Για την ανάλυση του φαινομένου των διπίστων στην Κύπρο, το οποίο έλαβε διαφορετική τροπή από ό,τι στον Πόντο, διότι αφενός η νήσος τέθηκε υπό βρετανική διοίκηση αφετέρου δεν πραγματοποιήθηκε ανταλλαγή των πληθυσμών βλ. εν συντομία Ευάγγελος Χεκάμογλου, *Ιστορία της Κύπρου*, τ. Β', σσ. 106-107, Λευκωσία 2010. Για μια ενάλιακτη θεώρηση του φαινομένου βλ. Costas Constantinou, «Aporias of identity: Bicomunalism, Hybridity and the "Cyprus Problem"», *Cooperation and Conflict* 42 (3) 2007, σσ. 247-270.

26 Μαραβελάκης-Βακαλόπουλος, ό.π., σσ. 88-93.

Μουζαينة. Χρονολογία: 1981. Αρχείο Απόστολου Δαμιανίδη.

Ένα άλλο γειτονικό χωριό του Χατς, από το οποίο προήλθαν κάτοικοι του Ωραιοκάστρου, ήταν η Τσιμερά, που απείχε 2,5 χιλιόμετρα από το Χατς. Αυτοί είχαν εκδιωχθεί από το χωριό τους στα τέλη Δεκεμβρίου 1922. Ύστερα από δίμηνη παραμονή στην Τραπεζούντα, όπου αναγκάστηκαν να εκποιήσουν σε εξευτελιστικές τιμές όλα τα υπάρχοντά τους, ορισμένες οικογένειες μεταφέρθηκαν στην Καβάλα (Ιανουάριος 1923), ενώ άλλες στην Κωνσταντινούπολη και έφτασαν στη Θεσσαλονίκη μόλις τον Αύγουστο του 1923²⁷.

Συνοπτικά, οι πρόσφυγες από τον Καύκασο εγκαταστάθηκαν στο Ωραιοκάστρο στις αρχές του 1921, από την Τσιμερά εντός του 1923, από το Σταυρίν την άνοιξη του 1923, και προς τα τέλη του ίδιου χρόνου εγκαταστάθηκαν οι πρόσφυγες από το Χατς. Έτσι, ο προσφυγικός συνοικισμός διαμορφώθηκε σταδιακά. Όταν έφτασαν οι τελευταίοι, οι πρώτοι είχαν ήδη οικοδομήσει απλές κατοικίες και καλλιεργούσαν τη γη.

4.3 Ο μικρόκοσμος των νέων κατοίκων

Μερικές πολύτιμες πληροφορίες για τους νέους κατοίκους του Νταούντ Μπαλί μας δίνει το Μητρώο Αρρένων που σχηματίστηκε ξεχωριστά για τους πρόσφυγες²⁸ και σκιαγραφεί τον μικρόκοσμο των νέων κατοίκων. Το τεκμήριο αυτό δείχνει ότι στην περιοχή εγκαταστάθηκαν προσωρινά ή μόνιμα 160 οικογένειες με 392 αρσενικά μέλη.

Η πρώτη πληροφορία που προκύπτει είναι ότι σχεδόν οι μισές από τις οικογένειες που καταγράφηκαν στο Μητρώο της Κοινότητας Ωραιοκάστρου δεν έλαβαν κληρο στο Ωραιοκάστρο. Έναντι 157 επιθέτων που καταγράφηκαν στο Μητρώο, ο κατάλογος των κληρούχων²⁹ περιλαμβάνει 75 επίθετα, από τα

οποία μόνο 62 αναφέρονται στο Μητρώο. Συνολικά 110 άνδρες, που το 1924 ήταν πάνω από 19 ετών, αν και φέρονται εγγεγραμμένοι στο Μητρώο, δεν περιλαμβάνονται στον κατάλογο των κληρούχων.

Σε ανάλογα συμπεράσματα καταλήγουμε, αν αντιπαραβάλλουμε τον αριθμό των 160 οικογενειών με 392 αρσενικά μέλη, δηλαδή περί τα 750-800 άτομα, που προκύπτουν από το Μητρώο του 1924, με τον αριθμό των 124 οικογενειών και 435 ατόμων, που κατέγραψε το Εποικιστικό Γραφείο Θεσσαλονίκης το 1928³⁰.

Η διαφορά μπορεί να οφείλεται σε αλλαγή επιθέτου, σε εξάλειψη της οικογένειας, αλλά ο βασικός λόγος είναι η μετεγκατάσταση μεγάλου μέρους των πρώτων οικιστών. Αντιλαμβάνομαστε, έτσι, ότι η σκληρότητα των συνθηκών απομάκρυνε αρκετούς από τους πρώτους κατοίκους, από τους οποίους αρκετοί δεν ήταν αγρότες³¹.

Το Μητρώο μας παρέχει επίσης μια ηλικιακή εικόνα των αρρένων προσφύγων. Από τον συνολικό αριθμό των 392, οι 221 (56%) ήταν 20 ετών και άνω το 1924. Νέοι που με τα δεδομένα της εποχής μπορούσαν να εργαστούν, δηλαδή 15-19 ετών, ήταν οι 42 (12%). Τέλος, οι 127 είχαν ηλικία μικρότερη από 15 ετών (ποσοστό 32%). Μόνο δύο άνδρες ήταν πάνω από 60 ετών το 1924, ο Γεώργιος Μαυρίδης (67 ετών) και ο Ιωάννης Σαλαμπέογλου (64 ετών). Ο τρίτος πιο ηλικιωμένος ήταν ο Ιωάννης Γαβριηλίδης, 57 ετών. Μόνο άλλοι 15 είχαν ηλικία 50 ετών και άνω. Με δυο λόγια, ο νέος μικρόκοσμος ήταν μια κοινωνία νέων ή και πολύ νέων ανθρώπων. Οι ηγέτες της νέας Κοινότητας, που επρόκειτο να εκλεγούν το 1928, έχοντας συνεπώς κερδίσει την εκτίμηση των συμπατριωτών τους, ήταν το 1924 κατά μέσο όρο 37 ετών.

27 Αντόθι, σσ. 95-96.

28 Διασώθηκε στον Δήμο Ωραιοκάστρου και περιλαμβάνει 392 εγγραφές από το 1857 μέχρι το 1924.

29 Τσακαλίδης, ό.π., σσ. 75-79.

30 Στάθης Πελαγίδης, *Προσφυγική Ελλάδα (1913-1930). Ο πόνος και η δόξα*, Θεσσαλονίκη 1997, σ. 143.

31 Βλ. αναλυτικά για τις επαγγελματικές απασχολήσεις στα χωριά προέλευσης των προσφύγων στο Μαραβελάκης-Βακαλόπουλος, ό.π.

Πίνακας 8. Κατάλογος αργένων προσφύγων που εγκαταστάθηκαν στο Ωραϊόκαστρο και γεννήθηκαν μεταξύ των ετών 1863 και 1924

ΕΠΙΘΕΤΟ	ΟΝΟΜΑ	ΠΑΤΡΩΝΥΜΟ	ΕΤΟΣ ΓΕΝ.	ΚΛΗΡΟΣ	ΕΠΙΘΕΤΟ	ΟΝΟΜΑ	ΠΑΤΡΩΝΥΜΟ	ΕΤΟΣ ΓΕΝ.	ΚΛΗΡΟΣ
ΑΒΡΑΜΙΔΗΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1912		ΗΛΙΑΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	1905	
ΑΒΡΑΜΙΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΑΒΡΑΑΜ	1872		ΘΕΟΔΟΣΙΑΔΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1904	
ΑΒΡΑΜΙΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΜΙΧΑΗΛ	1880		ΘΥΜΙΚΙΩΤΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1886	
ΑΒΡΑΜΙΔΗΣ	ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	1906		ΙΑΚΩΒΙΔΗΣ	ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1908	47
ΑΒΡΑΜΙΔΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΜΙΧΑΗΛ	1891		ΙΑΣΩΝΙΔΗΣ	ΙΑΚΩΒΟΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	1894	44
ΑΒΡΑΜΙΔΗΣ	ΙΩΣΗΦ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1899	6	ΙΟΡΔΑΝΙΔΗΣ	ΙΟΡΔΑΝΗΣ	ΜΙΧΑΗΛ	1877	
ΑΒΡΑΜΙΔΗΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΣΤΑΥΡΟΣ	1898		ΙΟΡΔΑΝΙΔΗΣ	ΜΙΧΑΗΛ	ΙΟΡΔΑΝΗΣ	1919	
ΑΒΡΑΜΙΔΗΣ	ΣΑΒΒΑΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	1889		ΙΟΡΔΑΝΙΔΗΣ	ΠΡΟΔΡΟΜΟΣ	ΙΟΡΔΑΝΗΣ	1911	
ΑΒΡΑΜΙΔΗΣ	ΣΤΕΦΑΝΟΣ	ΜΙΧΑΗΛ	1869		ΙΟΡΔΑΝΙΔΗΣ	ΤΙΜΟΘΕΟΣ	ΙΟΡΔΑΝΗΣ	1915	
ΑΓΓΕΛΙΔΗΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1905		ΙΟΡΔΑΝΙΔΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΙΟΡΔΑΝΗΣ	1912	41
ΑΝΑΣΤΑΤΖΗΣ	ΜΙΧΑΗΛ	ΜΑΤΘΑΙΟΣ	1904		ΙΟΡΔΑΝΟΠΟΥΛΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΛΙΝΑΡΑΟΣ	1889	
ΑΝΔΡΟΝΙΚΙΔΗΣ	ΑΔΑΜ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1902	9	ΙΣΚΕΟΓΛΟΥ	ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ	ΣΤΕΦΑΝΟΣ	1894	
ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	1915		ΙΣΤΙΚΟΓΛΟΥ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	ΣΑΒΒΑΣ	1891	
ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗΣ	ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	1900		ΙΣΤΙΚΟΓΛΟΥ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΣΠΥΡΙΔΩΝ	1903	
ΑΡΑΠΙΔΗΣ	ΘΕΟΦΙΛΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1891	5	ΙΣΤΙΚΟΓΛΟΥ	ΠΕΤΡΟΣ	ΣΤΕΦΑΝΟΣ	1886	
ΑΡΑΠΙΔΗΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1880		ΙΣΤΙΚΟΓΛΟΥ	ΣΤΕΦΑΝΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1870	
ΑΣΚΙΑΝΤΑΝΗΣ	ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1904		ΙΣΤΙΚΟΓΛΟΥ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΟΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	1923	
ΑΣΛΑΜΑΖΙΔΗΣ	ΘΩΜΑΣ	ΔΑΜΙΑΝΟΣ	1921		ΙΣΤΙΚΟΓΛΟΥ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΣΑΒΒΑΣ	1884	
ΑΣΛΑΜΑΖΙΔΗΣ	ΙΣΑΑΚ	ΘΩΜΑΣ	1885	177	ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ	ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1910	42
ΑΣΛΑΜΑΖΙΔΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΙΣΑΑΚ	1923		ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ	ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ	ΠΕΤΡΟΣ	1882	
ΑΣΛΑΜΑΤΖΙΔΗΣ	ΔΑΜΙΑΝΟΣ	ΘΩΜΑΣ	1875	176	ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΛΑΖΑΡΟΣ	1903	
ΑΤΖΕΝΙΑΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	1891		ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΣΠΥΡΙΔΩΝ	1905	45
ΑΦΟΥΞΕΝΙΔΗΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1913	4	ΙΩΣΗΦΙΔΗΣ	ΑΒΡΑΑΜ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	1880	
ΑΦΟΥΞΕΝΙΔΗΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1916		ΙΩΣΗΦΙΔΗΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1904	
ΒΑΚΙΡΑΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1894		ΙΩΣΗΦΙΔΗΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	ΣΑΒΒΑΣ	1901	
ΒΑΛΑΝΙΔΗΣ	ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ	ΣΥΜΕΩΝ	1901		ΙΩΣΗΦΙΔΗΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	ΜΙΧΑΗΛ	1912	
ΓΑΒΡΙΗΛΙΔΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΓΑΒΡΙΗΛ	1867		ΙΩΣΗΦΙΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1887	
ΓΑΒΡΙΗΛΙΔΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΣΑΒΒΑΣ	1889		ΙΩΣΗΦΙΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΣΑΒΒΑΣ	1918	
ΓΑΒΡΙΗΛΙΔΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	1922		ΙΩΣΗΦΙΔΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΟΣ	1881	
ΓΑΛΙΤΣΙΑΝΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΗΛΙΑΣ	1902	18	ΙΩΣΗΦΙΔΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΑΒΡΑΑΜ	1922	
ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ	ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ	ΛΑΖΑΡΟΣ	1893	26	ΙΩΣΗΦΙΔΗΣ	ΜΙΧΑΗΛ	ΙΩΣΗΦ	1881	
ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ	ΑΧΙΛΛΕΥΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1913	23	ΙΩΣΗΦΙΔΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΣΤΕΦΑΝΟΣ	1913	
ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1895	17	ΙΩΣΗΦΙΔΗΣ	ΠΑΥΛΟΣ	ΑΒΡΑΑΜ	1912	
ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1915	75	ΙΩΣΗΦΙΔΗΣ	ΣΑΒΒΑΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	1868	
ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΛΑΖΑΡΟΣ	1910		ΙΩΣΗΦΙΔΗΣ	ΣΑΒΒΑΣ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΟΣ	1894	
ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	1921		ΙΩΣΗΦΙΔΗΣ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΟΣ	ΜΙΧΑΗΛ	1918	
ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΑΝΤΩΝΙΟΣ	1902	20	ΚΑΖΑΝΤΖΙΑΔΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1877	
ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΣΤΕΦΑΝΟΣ	1892	21	ΚΑΙΣΙΔΗΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΚΟΣΜΑΣ	1893	61
ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΠΟΥΛΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ	1890	16	ΚΑΙΣΙΔΗΣ	ΠΑΥΛΟΣ	ΕΛΙΣΣΑΙΟΣ	1916	
ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ	ΑΓΑΘΟΚΛΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1888	27	ΚΑΛΕΣΙΔΗΣ	ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	1898	
ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ	ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1892	14	ΚΑΛΟΥΣΗΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1916	
ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ	1897		ΚΑΝΟΥΛΑΣ	ΣΑΡΑΝΤΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1886	
ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1909	15	ΚΑΡΑΛΙΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΔΗΜΟΣ	1923	
ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1905	25	ΚΑΡΑΛΙΔΗΣ	ΔΗΜΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1877	
ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΑΓΑΘΟΚΛΗΣ	1924		ΚΑΡΑΛΙΔΗΣ	ΔΗΜΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1924	
ΔΑΜΙΑΝΙΔΗΣ	ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	1921		ΚΑΡΑΛΙΔΗΣ	ΔΗΜΟΣ	ΣΠΥΡΙΔΩΝ	1924	
ΔΑΜΙΑΝΙΔΗΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ	1894	29	ΚΑΡΑΛΙΔΗΣ	ΠΑΣΧΑΛΗΣ	ΔΗΜΟΣ	1919	
ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ	ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1921		ΚΑΡΑΛΙΔΗΣ	ΣΠΥΡΙΔΩΝ	ΔΗΜΟΣ	1904	
ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ	ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1924		ΚΑΡΑΜΑΝΩΛΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	1904	
ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1888	28	ΚΑΡΑΣΑΒΒΙΔΗΣ	ΛΑΖΑΡΟΣ	ΣΑΒΒΑΣ	1922	
ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1923		ΚΑΡΑΣΑΒΒΙΔΗΣ	ΣΑΒΒΑΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1886	48
ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	1913	30	ΚΑΡΑΣΑΒΙΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΣΑΒΒΑΣ	1913	49
ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1890	31	ΚΑΣΙΜΙΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1868	
ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ	ΜΑΤΘΑΙΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1921		ΚΑΣΙΜΙΔΗΣ	ΔΗΜΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1923	64
ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	1905		ΚΑΣΙΜΙΔΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1914	62
ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ	1897		ΚΑΣΙΜΙΔΗΣ	ΛΥΣΑΝΑΡΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1920	
ΔΙΟΝΥΣΙΑΔΗΣ	ΣΥΜΕΩΝ	ΣΙΜΩΝ	1919		ΚΑΤΣΙΚΑΡΗΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1891	
ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΔΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΜΙΧΑΗΛ	1888		ΚΕΛΕΜΕΤΛΗΣ	ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ	ΠΕΡΙΚΛΗΣ	1902	
ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΔΗΣ	ΜΙΧΑΗΛ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1924		ΚΕΛΕΣΙΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	1886	
ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΔΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΙΟΡΔΑΝΗΣ	1881		ΚΕΛΕΣΙΔΗΣ	ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	1911	
ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ	ΜΙΧΑΗΛ	ΣΠΥΡΙΔΩΝ	1912		ΚΕΛΕΣΙΔΗΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	1908	55
ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ	ΣΠΥΡΙΔΩΝ	ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ	1879		ΚΕΛΕΣΙΔΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1924	
ΕΞΑΔΑΚΤΥΛΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1883	34	ΚΕΡΒΕΚΙΑΔΗΣ	ΠΑΝΤΕΛΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1894	
ΕΞΑΔΑΚΤΥΛΟΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1909	2	ΚΕΣΣΟΠΟΥΛΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	1912	50
ΕΞΑΔΑΚΤΥΛΟΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΠΑΥΛΟΣ	1887	35	ΚΕΣΣΟΠΟΥΛΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	1913	
ΕΞΑΔΑΚΤΥΛΟΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΣΠΥΡΙΔΩΝ	1919		ΚΙΟΥΤΣΟΥΚΗΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1895	
ΕΞΑΔΑΚΤΥΛΟΣ	ΠΑΥΛΟΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	1923		ΚΟΡΟΓΛΟΥ	ΦΙΛΙΠΠΟΣ	ΜΙΧΑΗΛ	1904	
ΕΞΑΔΑΚΤΥΛΟΣ	ΣΠΥΡΙΔΩΝ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1891	33	ΚΟΣΜΙΑΔΗΣ	ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1919	
ΕΣΚΗΚΕΧΑΓΙΟΓΛΟΥ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	ΙΟΡΔΑΝΗΣ	1894		ΚΟΣΜΙΑΔΗΣ	ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1908	
ΕΣΚΗΚΕΧΑΓΙΟΓΛΟΥ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΙΟΡΔΑΝΗΣ	1891		ΚΟΣΜΙΑΔΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1884	
ΕΥΑΓΓΕΛΙΝΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1904		ΚΟΣΜΙΑΔΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	1892	
ΕΥΘΥΜΙΟΥ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	1900		ΚΟΥΛΑΛΗΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1906	
ΖΑΦΤΑΚΗΣ	ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1903		ΚΟΥΡΟΓΛΟΥ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	1886	

ΕΠΙΘΕΤΟ	ΟΝΟΜΑ	ΠΑΤΡΩΝΥΜΟ	ΕΤΟΣ ΓΕΝ.	ΚΑΗΡΟΣ	ΕΠΙΘΕΤΟ	ΟΝΟΜΑ	ΠΑΤΡΩΝΥΜΟ	ΕΤΟΣ ΓΕΝ.	ΚΑΗΡΟΣ
ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ	ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ	ΚΥΡΙΑΚΟΣ	1924		ΞΥΝΟΠΟΥΛΟΣ	ΣΩΚΡΑΤΗΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	1921	
ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1889	53	ΞΥΝΟΠΟΥΛΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1878	
ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΚΥΡΙΑΚΟΣ	1906	183	ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1910	97
ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ	ΗΡΑΚΛΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1908		ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1892	96
ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΚΥΡΙΑΚΟΣ	1874	51	ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ	ΣΤΕΦΑΝΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1903	95
ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ	ΚΥΡΙΑΚΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1892	57	ΠΑΛΙΔΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΜΙΜΙΚΟΣ	1904	
ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1904	56	ΠΑΜΠΟΥΡΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1905	
ΚΥΡΙΑΚΟΥ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΚΥΡΙΑΚΟΣ	1886		ΠΑΝΑΓΙΩΤΙΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	1919	
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΔΑΜΙΑΝΟΣ	1879		ΠΑΝΑΓΙΩΤΙΔΗΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	1910	117
ΚΩΣΤΗΚΕΧΑΓΙΑΣ	ΑΝΔΡΕΑΣ	ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ	1905		ΠΑΝΑΓΙΩΤΙΔΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	1878	116
ΚΩΤΣΙΝΙΚΗΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1896		ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ	ΣΑΒΒΑΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	1886	
ΛΕΟΝΤΙΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1911		ΠΑΝΟΓΛΟΥ	ΑΝΔΡΕΑΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1895	
ΛΕΟΝΤΙΔΗΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1883	65	ΠΑΝΤΕΛΙΔΗΣ	ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ	ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ	1916	
ΛΕΟΝΤΙΔΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1916		ΠΑΝΤΕΛΙΔΗΣ	ΙΑΚΩΒΟΣ	ΗΡΑΚΛΗΣ	1894	109
ΜΑΝΤΡΑΤΖΗΣ	ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ	ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ	1911	70	ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	1924	
ΜΑΝΤΡΑΤΖΗΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ	1916		ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΑΧΙΛΛΕΥΣ	1896	99
ΜΑΝΤΡΑΤΖΗΣ	ΛΕΩΝΙΔΑΣ	ΠΑΝΤΕΛΗΣ	1919		ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1897	
ΜΑΡΑΓΚΟΣ	ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1905		ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1888	98
ΜΑΡΑΝΤΖΙΔΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ	1904		ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1909	
ΜΑΤΣΟΥΚΑΤΙΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ	1922		ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1915	
ΜΑΤΣΟΥΚΑΤΙΔΗΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΘΕΟΚΛΗΤΟΣ	1882	72	ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ	ΘΕΟΦΙΛΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1904	
ΜΑΤΣΟΥΚΑΤΙΔΗΣ	ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ	ΘΕΟΚΤΗΣΙΟΣ	1897	78	ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1922	107
ΜΑΤΣΟΥΚΑΤΙΔΗΣ	ΙΛΑΡΙΩΝ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1908		ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	1878	
ΜΑΤΣΟΥΚΑΤΙΔΗΣ	ΜΙΧΑΗΛ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1905	73	ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	1884	
ΜΑΥΡΙΑΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1857		ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1924	
ΜΑΥΡΙΑΔΗΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ	1887		ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ	ΜΩΥΣΗΣ	ΓΣΑΚ	1907	
ΜΑΥΡΙΑΔΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΑΒΡΑΑΜ	1903		ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ	ΝΑΘΑΝΑΗΛ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1909	108
ΜΑΥΡΙΑΔΗΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1919		ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ	1873	
ΜΑΥΡΙΑΔΗΣ	ΣΑΒΒΑΣ	ΛΑΖΑΡΟΣ	1875		ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	1886	
ΜΑΥΡΙΑΔΗΣ	ΣΠΥΡΙΔΩΝ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1870		ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ	ΠΕΤΡΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1912	
ΜΑΥΡΙΑΔΗΣ	ΣΥΜΕΩΝ	ΑΒΡΑΑΜ	1914		ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1881	100
ΜΑΥΡΙΑΔΗΣ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ	ΣΠΥΡΙΔΩΝ	1915		ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1894	
ΜΑΥΡΟΠΟΥΛΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΠΑΥΛΟΣ	1923		ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	1891	
ΜΑΥΡΟΠΟΥΛΟΣ	ΛΕΩΝΙΔΑΣ	ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΣ	1915		ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΣ	ΙΩΣΗΦ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1877	105
ΜΑΥΡΟΠΟΥΛΟΣ	ΠΑΥΛΟΣ	ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΣ	1880		ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΣ	ΠΕΤΡΟΣ	ΙΩΣΗΦ	1904	106
ΜΑΧΑΙΡΟΠΟΥΛΟΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1917		ΠΑΡΙΚΟΓΛΟΥ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1923	
ΜΑΧΑΙΡΟΠΟΥΛΟΣ	ΣΤΑΥΡΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1913		ΠΑΡΙΚΟΓΛΟΥ	ΑΝΤΩΝΙΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1875	
ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1915		ΠΑΡΙΚΟΓΛΟΥ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	1880	
ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ	ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1889		ΠΑΡΙΚΟΓΛΟΥ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ	1908	
ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	ΜΙΧΑΗΛ	1870		ΠΑΡΙΚΟΓΛΟΥ	ΘΕΟΦΑΝΗΣ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ	1920	
ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	ΛΑΖΑΡΟΣ	1888		ΠΑΡΙΚΟΓΛΟΥ	ΙΟΡΔΑΝΗΣ	ΣΑΒΒΑΣ	1924	
ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΣΑΒΒΑΣ	1878		ΠΑΡΙΚΟΓΛΟΥ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΣΑΒΒΑΣ	1917	
ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ	ΣΑΒΒΑΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1915		ΠΑΡΙΚΟΓΛΟΥ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΣΑΒΒΑΣ	1921	
ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	1886		ΠΑΡΙΚΟΓΛΟΥ	ΠΕΡΙΚΛΗΣ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ	1904	
ΜΙΧΑΤΖΗΣ	ΜΙΧΑΗΛ	ΚΥΡΙΑΚΟΣ	1905		ΠΑΡΙΚΟΓΛΟΥ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ	ΘΕΟΦΑΝΗΣ	1873	
ΜΟΡΧΟΡΑΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΣΩΤΗΡΙΟΣ	1886		ΠΑΣΑΛΙΔΗΣ	ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	1908	
ΜΟΥΧΟΦΟΥΛΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1916		ΠΑΤΕΛΙΔΗΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ	1919	
ΜΠΑΚΙΡΤΖΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΙΟΡΔΑΝΗΣ	1884		ΠΑΥΛΙΔΗΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	1890	119
ΜΠΑΦΙΔΗΣ	ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1886		ΠΑΥΛΙΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	1912	
ΜΠΑΦΙΔΗΣ	ΕΥΚΛΕΙΔΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1886		ΠΑΥΛΙΔΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	1910	
ΜΠΟΔΟΣΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΠΡΟΔΡΟΜΟΣ	1884		ΠΑΥΛΙΔΗΣ	ΣΥΜΕΩΝ	ΚΥΡΙΑΚΟΣ	1891	120
ΜΥΛΩΝΑΣ	ΗΛΙΑΣ	ΛΑΖΑΡΟΣ	1901		ΠΑΥΛΙΔΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1923	
ΜΥΛΩΝΑΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	1914		ΠΗΓΚΑΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1923	
ΜΥΛΩΝΑΣ	ΣΠΥΡΙΔΩΝ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	1906		ΠΗΓΚΑΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1880	
ΝΕΟΦΥΤΙΔΗΣ	ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1912	83	ΠΟΛΥΧΡΟΝΙΑΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	1890	115
ΝΕΟΦΥΤΙΔΗΣ	ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ	ΝΕΟΦΥΤΟΣ	1913		ΠΟΛΥΧΡΟΝΙΑΔΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	1914	
ΝΕΟΦΥΤΙΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΣΤΕΦΑΝΟΣ	1877	82	ΠΟΛΥΧΡΟΝΙΑΔΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΠΟΛΥΧΡΟΝΗΣ	1870	
ΝΕΟΦΥΤΙΔΗΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΝΕΟΦΥΤΟΣ	1886	81	ΡΩΜΑΝΙΔΗΣ	ΛΕΩΝΙΔΑΣ	ΡΩΜΑΝΟΣ	1893	122
ΝΕΟΦΥΤΙΔΗΣ	ΣΤΕΦΑΝΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1917		ΣΑΒΒΟΥΛΙΔΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΛΑΖΑΡΟΣ	1916	131
ΝΕΟΦΥΤΙΔΗΣ	ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1911		ΣΑΒΒΟΥΛΙΔΗΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΛΑΖΑΡΟΣ	1913	132
ΝΕΟΦΥΤΙΔΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1881	80	ΣΑΚΤΕΛΗΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1905	
ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1882	86	ΣΑΛΑΜΠΕΟΓΛΟΥ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1910	
ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ	ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1882		ΣΑΛΑΜΠΕΟΓΛΟΥ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	1860	
ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ	ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1886		ΣΑΛΑΜΠΕΟΓΛΟΥ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	1875	
ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ	ΦΙΛΙΠΠΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1894	85	ΣΑΛΟΒΑΣΙΑΝΗΣ	ΣΤΕΦΑΝΟΣ	ΗΛΙΑΣ	1884	
ΝΤΑΝΗΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ	1884		ΣΑΡΥΛΙΔΗΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΛΑΖΑΡΟΣ	1919	
ΝΤΟΣΚΙΔΗΣ	ΠΕΤΡΟΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	1915		ΣΓΟΥΡΙΑΔΗΣ	ΚΛΕΑΝΘΗΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1905	
ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΣ	ΣΠΥΡΙΔΩΝ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1892	93	ΣΕΥΔΙΔΟΠΟΥΛΟΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	ΜΙΧΑΗΛ	1886	
ΞΥΝΟΠΟΥΛΟΣ	ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	1911	90	ΣΙΔΗΡΟΠΟΥΛΟΣ	ΜΑΞΙΜΟΣ	ΜΙΧΑΗΛ	1916	
ΞΥΝΟΠΟΥΛΟΣ	ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	1911		ΣΙΔΗΡΟΠΟΥΛΟΣ	ΜΙΧΑΗΛ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	1887	129
ΞΥΝΟΠΟΥΛΟΣ	ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	1902	91	ΣΙΔΗΡΟΠΟΥΛΟΣ	ΣΠΥΡΙΔΩΝ	ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ	1912	128
ΞΥΝΟΠΟΥΛΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	1907		ΣΙΔΗΡΟΠΟΥΛΟΣ	ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ	ΣΠΥΡΙΔΩΝ	1877	127
ΞΥΝΟΠΟΥΛΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	1891	92	ΣΚΑΡΛΑΤΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΜΙΧΑΗΛ	1893	

ΕΠΙΘΕΤΟ	ΟΝΟΜΑ	ΠΑΤΡΩΝΥΜΟ	ΕΤΟΣ ΓΕΝ.	ΚΑΗΡΟΣ	ΕΠΙΘΕΤΟ	ΟΝΟΜΑ	ΠΑΤΡΩΝΥΜΟ	ΕΤΟΣ ΓΕΝ.	ΚΑΗΡΟΣ
ΣΠΥΡΙΑΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ	1875		ΤΣΑΜΕΣΙΔΗΣ	ΠΑΥΛΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1878	
ΣΠΥΡΙΑΔΗΣ	ΠΕΤΡΟΣ	ΣΤΕΦΑΝΟΣ	1919		ΤΣΑΜΕΣΙΔΗΣ	ΣΑΜΨΩΝ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1903	156
ΣΠΥΡΙΑΔΗΣ	ΗΡΑΚΛΗΣ	ΜΩΥΣΗΣ	1890		ΤΣΑΜΕΣΙΔΗΣ	ΣΥΜΕΩΝ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	1908	
ΣΠΥΡΙΑΔΗΣ	ΘΕΟΦΥΛΑΚΤΟΣ	ΜΩΥΣΗΣ	1893		ΤΣΑΝΑΞΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	1887	
ΣΠΥΡΙΑΟΠΟΥΛΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΜΙΧΑΗΛ	1878		ΤΣΑΠΑΝΟΓΛΟΥ	ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1903	
ΣΠΥΡΙΑΟΠΟΥΛΟΣ	ΣΠΥΡΙΔΩΝ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	1922		ΤΣΑΡΑΜΠΟΥΛΙΔΗΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ	1878	
ΣΠΥΡΙΟΠΟΥΛΟΣ	ΣΑΒΒΑΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1924		ΤΣΑΦΑΡΙΔΗΣ	ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1924	
ΣΤΑΛΙΔΗΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1911		ΤΣΑΦΑΡΙΔΗΣ	ΑΧΙΛΛΕΥΣ	ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ	1915	
ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ	ΘΕΟΛΟΓΟΣ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ	1904		ΤΣΑΦΑΡΙΔΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ	1891	
ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1909		ΤΣΕΛΕΣΙΔΗΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	1905	
ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1906	125	ΤΣΙΚΟΓΛΟΥ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	1901	
ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ	ΣΤΕΦΑΝΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1913		ΤΣΟΡΜΠΑΤΖΟΓΛΟΥ	ΤΗΛΕΜΑΧΟΣ	ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ	1897	
ΣΩΤΗΡΙΑΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1870		ΤΥΡΗΣ	ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1905	
ΣΩΤΗΡΙΑΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΗΛΙΑΣ	1911		ΦΩΤΙΑΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1905	
ΣΩΤΗΡΙΑΔΗΣ	ΕΥΘΥΜΙΟΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	1900		ΦΩΤΙΑΔΗΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1877	
ΣΩΤΗΡΙΑΔΗΣ	ΗΛΙΑΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1881		ΦΩΤΙΑΔΗΣ	ΙΩΣΗΦ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1877	
ΣΩΤΗΡΙΑΔΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	1910		ΦΩΤΙΑΔΗΣ	ΚΥΡΙΑΚΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1889	160
ΣΩΤΗΡΙΑΔΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΗΛΙΑΣ	1915		ΦΩΤΙΑΔΗΣ	ΜΗΤΡΩΔΩΡΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1888	159
ΣΩΤΗΡΙΑΔΗΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΗΛΙΑΣ	1909	179	ΦΩΤΙΑΔΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΚΥΡΙΑΚΟΣ	1917	
ΤΑΛΗΚΤΣΙΔΗΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΗΛΙΑΣ	1904		ΦΩΤΙΑΔΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1921	
ΤΑΞΗΝΤΑΡΗΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	1905		ΧΑΡΑΒΟΠΟΥΛΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΣΠΥΡΙΔΩΝ	1908	
ΤΑΞΙΔΗΣ	ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ	1911	180	ΧΑΡΑΒΟΠΟΥΛΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	1913	
ΤΑΞΙΑΔΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ	1902	178	ΧΑΡΑΒΟΠΟΥΛΟΣ	ΚΥΡΙΑΚΟΣ	ΣΠΥΡΙΔΩΝ	1920	
ΤΑΡΙΑΝΙΔΗΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1894		ΧΑΡΑΒΟΠΟΥΛΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΚΥΡΙΑΚΟΣ	1880	165
ΤΕΡΖΟΓΛΟΥ	ΗΛΙΑΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1904		ΧΑΡΑΒΟΠΟΥΛΟΣ	ΣΠΥΡΙΔΩΝ	ΚΥΡΙΑΚΟΣ	1881	167
ΤΟΓΚΑΛΙΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ	1871		ΧΑΡΑΒΟΠΟΥΛΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΚΥΡΙΑΚΟΣ	1884	168
ΤΟΜΠΙΑΖΗΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ	1919		ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗΣ	ΑΔΑΜ	ΚΟΣΜΑΣ	1892	170
ΤΟΜΠΙΑΖΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	1912	152	ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗΣ	ΔΑΜΙΑΝΟΣ	ΚΟΣΜΑΣ	1875	171
ΤΟΜΠΙΑΖΗΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	1897	182	ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗΣ	ΚΟΣΜΑΣ	ΔΑΜΙΑΝΟΣ	1916	
ΤΟΜΠΙΑΖΗΣ	ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	1891	137	ΧΑΤΖΗΑΒΡΑΖΟΓΛΟΥ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	1905	
ΤΟΜΠΙΑΖΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΑΛΕΞΙΟΣ	1922		ΧΑΤΖΗΑΘΑΝΑΣΙΟΥ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	1886	
ΤΟΜΠΙΑΖΗΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	1904	151	ΧΑΤΖΗΑΝΤΩΝΙΟΥ	ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1888	
ΤΟΥΜΑΚΟΓΛΟΥ	ΚΥΡΙΑΚΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1904		ΧΑΤΖΗΒΑΣΙΛΕΙΟΥ	ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1902	
ΤΟΥΤΣΗΣ	ΠΕΤΡΟΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	1919		ΧΑΤΖΗΜΜΑΝΟΥΗΛ	ΜΑΡΚΟΣ	ΑΝΤΩΝΙΟΣ	1901	
ΤΟΥΤΣΗΣ	ΣΑΒΒΑΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	1912		ΧΑΤΖΗΜΜΑΝΟΥΗΛ	ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	1902	
ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΠΟΥΧΡΟΝΗΣ	1887	148	ΧΑΤΖΗΕΥΣΤΡΑΤΙΟΣ	ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1904	
ΤΣΑΚΑΛΙΔΗΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	1923		ΧΑΤΖΗΚΥΡΙΑΚΟΓΛΟΥ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	ΚΥΡΙΑΚΟΣ	1886	
ΤΣΑΚΑΛΙΔΗΣ	ΗΡΑΚΛΗΣ	ΑΔΑΜ	1894	154	ΧΟΛΠΤΣΙΔΗΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ	1916	87
ΤΣΑΚΑΛΙΔΗΣ	ΙΩΑΚΕΙΜ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1868		ΧΟΛΠΤΣΙΔΗΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ	1918	88
ΤΣΑΚΑΛΙΔΗΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΑΔΑΜ	1896	153	ΧΡΗΜΑΤΟΠΟΥΛΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ	1906	163
ΤΣΑΚΑΛΙΔΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ	1897		ΧΡΗΜΑΤΟΠΟΥΛΟΣ	ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ	ΚΥΡΙΑΚΟΣ	1876	
ΤΣΑΚΑΡΙΑΔΗΣ	ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1886		ΧΡΗΜΑΤΟΠΟΥΛΟΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ	1909	164
ΤΣΑΚΑΡΙΑΔΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1890		ΧΡΗΜΑΤΟΠΟΥΛΟΣ	ΙΩΑΚΕΙΜ	ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ	1903	181
ΤΣΑΚΙΡΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΙΩΑΚΕΙΜ	1904		ΧΡΗΜΑΤΟΠΟΥΛΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ	1913	
ΤΣΑΛΑΓΡΑΔΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1908		ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΙΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΙΟΡΔΑΝΗΣ	1901	162
ΤΣΑΛΑΓΡΑΔΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΠΑΣΧΑΛΗΣ	1870		ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΙΔΗΣ	ΙΟΡΔΑΝΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1894	169
ΤΣΑΛΕΚΙΔΗΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	ΣΥΜΕΩΝ	1891		ΨΑΛΤΟΓΛΟΥ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1897	
ΤΣΑΜΕΣΙΔΗΣ	ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1903		ΨΑΛΤΟΓΛΟΥ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1897	
ΤΣΑΜΕΣΙΔΗΣ	ΑΝΤΩΝΙΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1878						
ΤΣΑΜΕΣΙΔΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1876						
ΤΣΑΜΕΣΙΔΗΣ	ΠΑΥΛΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1889	141					

(Πηγή: Μητρώο Αρρένων Κοινότητας Ωραιοκάστρου. Η στήλη «Κλήρος» συμπληρώθηκε βάσει πίνακα που δημοσίευσε ο Αδάμ Τσακαλίδης).

Μέσα στο έτος 1924 γεννήθηκαν 11 αγόρια. Ήταν από τους πρώτους νέους κατοίκους του Νταούντ Μπαλί: Γρηγοριάδης Παναγιώτης του Αγαθοκλή, Δημητριάδης Αριστοτέλης του Γεωργίου, Ελευθεριάδης Μιχαήλ του Ιωάννη, Καραλίδης Δήμος του Ιωάννη, Καραλίδης Δήμος του Σπυρίδωνα, Κελεσιδής Χρήστος του Γεωργίου, Κυριακίδης Αλέξανδρος του Κυριάκου, Παπαδόπουλος Βασίλειος του Αναστασίου, Παπαδόπουλος Κωνσταντίνος του Δημητρίου, Παρίκογλου Ιορδάνης του Σάββα, Σπυριόπουλος Σάββας του Νικολάου και Τσαφαριδής Αλέξανδρος του Νικολάου.

Τα επίθετα των νέων κατοίκων³² ήταν κυρίως πατρωνυμικά, όπως συνέβαινε συνήθως σε μικρές κοινότητες που διατηρού-

σαν περιορισμένες σχέσεις με τον έξω κόσμο. Εξαιρέση παρουσιάζουν οι εξής τύποι επιθέτων: (α) Ενδεικτικοί κοινοτικοί αξιώματος (Εσκηκεχαγιόγλου, Τσομπιπατζόγλου). (β) Ενδεικτικοί σωματικού χαρακτηριστικού (Εξαδάκτυλος). (γ) Ενδεικτικοί διανοητικού χαρακτηριστικού (Τσακαλίδης, από το *zakal*=φιλοπαίγιων). (δ) Τοπωνυμικοί (Κουλαλής, δηλαδή αυτός που κατοικεί στο κάστρο). (ε) Επαγγελματικοί (Μαραγκός, Τερζόγλου, δηλαδή ο γιος του ράφτη, Ψάλτογλου, δηλαδή ο γιος του ψάλτη, Μανδρατζής, δηλαδή ο γιος του ιδιοκτήτη κοπαδιού ή στάνης, Ασλαματζίδης, δηλαδή ο γιος του κλαδευτή). Ωστόσο και οι εξαιρέσεις αυτές δείχνουν νέα πρόσωπα, τα οποία ενσωματώθηκαν στον παλιό ιστό.

32 Ασφαλώς, πολλά επίθετα νέων κατοίκων αλλοιώθηκαν στο χρονικό διάστημα από την έλευσή τους μέχρι την εγγραφή τους στα μητρώα. Δε γνωρίζουμε όμως τα παλαιότερα.

Γάμος στο Παλαιόκαστρο. Χρονολογία: 1959. Οικογένειες Ζάπρα και Μπαζάκα. Αρχείο Ενάγγελου Ζάπρα.

5. Έρως και θάνατος

Σε γενικές γραμμές, στις αρχές της δεκαετίας του 1930, η πληθυσμιακή σύνθεση του Ωραιοκάστρου ήταν η ακόλουθη: 140 οικογένειες από τον Πόντο, 40 από τον Καύκασο, 40 γηγενείς και 20 *κουτσόβλαχοι Μακεδόνες*¹. Όμως, οι δημογραφικές εξελίξεις υπήρξαν πιο σύνθετες από όσο αυτή η περιγραφή μας επιτρέπει να αντιληφθούμε. Διασωζόμενα μητρώα μας επιτρέπουν επίσης να πάρουμε μια ιδέα από τους γάμους που έγιναν στη δεκαετία του 1920 αλλά και από τους θανάτους που καταγράφηκαν στη δεκαετία του 1940.

5.1. Πληθυσμός

Η εγκατάσταση προσφυγικών ομάδων (1921-1924) είχε ως συνέπεια τον διπλασιασμό του πληθυσμού του οικισμού Νταούντ Μπαλί, από 345 κατοίκους το 1920 σε 781 το 1928², (συνολική αύξηση 116%, μέση ετήσια αύξηση 10%).

Ο οικισμός Ακ Μπουνάρ ανήκε διοικητικά στην κοινότητα της Μπάλτζας, γι' αυτό και δεν καταχωρίστηκε στις απογραφές μαζί με το Νταούντ Μπαλί /Ωραιοκάστρο. Το 1920 είχε 40 κατοίκους, ενώ το 1928 έφτασε τους 61³. Αθροιστικά, ο πληθυσμός των συνοικισμών Ωραιοκάστρου (παλαιού και νέου) και Ακ Μπουνάρ αυξήθηκε από 385 ψυχές το 1920 σε 842 το 1928. Παρουσίασε, δηλαδή, αύξηση 118% σε οκτώ χρόνια λόγω του εποικισμού, ενώ η αναμενόμενη δημογραφική αύξηση, ως διαφορά γεννήσεων και θανάτων, αν δε γινόταν εγκατάσταση προσφύγων, δε θα υπερέβαινε το 18%. Από δημογραφική άποψη, συ-

νεπώς, η εγκατάσταση προσφύγων από την περιοχή της Τραπεζούντας και από τον Καύκασο είχε ως συνέπεια τον διπλασιασμό του πληθυσμού.

Ανάλογη πληθυσμιακή αύξηση σημειώθηκε και στην επόμενη χρονική περίοδο 1928-1940. Στην απογραφή του 1940 καταγράφηκαν στην Κοινότητα Ωραιοκάστρου 726 άτομα και 354 στην Κοινότητα Παλαιόκαστρου, συνολικά δηλαδή 1.080 άτομα έναντι 781 κατά την απογραφή του 1928⁴. (Για την Ακ Μπουνάρ δε δημοσιεύθηκαν στοιχεία)⁵. Η ποσοστιαία αύξηση κατά το δωδεκαετές αυτό διάστημα ανήλθε σε 38% και η μέση ετήσια αύξηση σε 2,6%. Γνωρίζουμε ότι η αύξηση στη συγκεκριμένη περίοδο δεν προήλθε από εισροές πληθυσμού, αλλά ήταν αποτέλεσμα της υπεροχής των γεννήσεων έναντι των θανάτων. Μπορούμε να την αποδώσουμε στην ουσιαστική βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης.

Στην πραγματικότητα, η διαφορά των γεννήσεων από τους θανάτους ήταν μεγαλύτερη από αυτή που περιγράφεται, διότι πρέπει να ληφθεί υπόψη η αποχώρηση δεκάδων προσφύγων που είχαν καταφύγει αρχικά στο Νταούντ Μπαλί. Η αποχώρηση τεκμαίρεται από την προαναφερθείσα ύπαρξη επιθέτων στο Μητρώο Αρρένων, τα οποία δεν απαντούν στον κατάλογο των αποκαταστηθέντων με κλήρο κατοίκων⁶.

Ας σημειωθεί ότι τα αποτελέσματα της απογραφής του 1940 συμπίπτουν με τον κατάλογο του πληθυσμού που υπέβαλε το 1938 το εκκλησιαστικό συμβούλιο του Αγίου Αθανασίου, ο οποίος περιλάμβανε 213 οικογένειες με 1.035 ψυχές⁷.

1 *Μέγας Οδηγός*, ό.π.

2 Γενική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος, *Πληθυσμός της Ελλάδος κατά την απογραφήν της 15-16 Μαΐου 1928*, Αθήνα 1928, σ. 130.

3 Υπουργείον Εθνικής Οικονομίας-Διεύθυνσις Στατιστικής, *Λεξικόν των Δήμων, Κοινοτήτων και Συνοικισμών της Ελλάδος επί τη βάσει της απογραφής του πληθυσμού του έτους 1920*, εν Αθήναις 1923, σ. 10. Γενική Στατιστική Υπηρεσία, ό.π., σ. 129.

4 Στην ιστοσελίδα <http://www.e-demography.gr>

5 Πάντως, η κοινότητα Μελοσοχωρίου/Μπάλτζας, στην οποία ανήκε η Ακ Μπουνάρ, έχασε το ένα τρίτο του πληθυσμού της μεταξύ των ετών 1928 και 1940.

6 Πρβλ. Τσακαλίδης, ό.π., σ. 63: *...μερικοί από αυτούς έφυγαν, είτε γιατί δεν τους άρεσε το μέρος είτε γιατί δεν έβρισκαν συγγενείς και φίλους που πίστευαν ότι θα συναντούσαν.*

7 Αρχείο Ιεράς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, φάκελος Κοινότητας Ωραιοκάστρου-Παλαιόκαστρου [εφεξής ΑΙΜΘ], αναφορά εκκλησιαστικής επιτροπής Αγίου Αθανασίου προς την Ι.Μ. Θεσσαλονίκης από 29.11.1938. Δυστυχώς, ο κατάλογος δε σώζεται στον οικείο φάκελο του αρχείου μαζί με την επιστολή. Προφανώς, ζητήθηκε από ό-λες τις κοινότητες να υποβάλλουν καταλόγους των οικογενειών, οι οποίοι διαβιβάστηκαν από την Ι.Μ.Θ. σε κάποια άλλη αρχή.

Πίνακας 9. Γάμοι που πραγματοποιήθηκαν στο Ωραιόκαστρο (1920-1925)

ΠΑΤΡΩΝΥΜΟ	ΜΗΤΡΩΝΥΜΟ	ΕΤΩΝ	ΠΑΤΡΙΔΑ	ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑ	ΠΡΟΗΓ. ΓΑΜΟΣ	ΧΡΟΝΙΚΗ ΑΠΟΣΤΑΣΗ
ΑΝΤΩΝΙΟΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ	25	ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ	25-Μαΐ-25	9-Απρ-25	46
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΣΟΦΙΑ	20	ΤΡΑΠΕΖΟΥΣ	9-Απρ-25	25-Φεβ-25	43
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΑΓΑΠΗ	20	ΚΑΥΚΑΣΟΣ ΑΡΤΑΛΗ	25-Φεβ-25	10-Σεπ-24	168
ΠΕΤΡΟΣ	ΜΑΡΙΑ	26	ΚΑΥΚΑΣΟΣ	10-Σεπ-24	22-Αυγ-24	19
ΙΟΡΔΑΝΗΣ	ΚΥΡΙΑΚΗ	18	ΔΑΟΥΤ ΜΠΑΛΗ	22-Αυγ-24	2-Ιουλ-24	51
ΠΕΤΡΟΣ	ΕΛΕΝΗ	20	ΓΕΥΓΕΛΗ	2-Ιουλ-24	19-Ιουν-24	13
ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ	ΕΥΓΕΝΙΑ	20	ΤΡΑΠΕΖΟΥΣ	19-Ιουν-24	1-Ιουν-24	18
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΕΛΠΙΣ	28	ΤΡΑΠΕΖΟΥΣ	1-Ιουν-24	8-Φεβ-24	114
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΕΛΠΙΣ	17	ΤΡΑΠΕΖΟΥΣ	8-Φεβ-24	2-Φεβ-24	6
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΣΥΜΕΛΛΑ	20	ΔΑΟΥΤ ΜΠΑΛΗ	2-Φεβ-24	1-Οκτ-23	124
ΗΛΙΑΣ	ΔΕΣΠΟΙΝΑ	24	ΚΡΩΜΝΗ	1-Οκτ-23	19-Σεπ-23	12
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ	30	ΔΑΟΥΤ ΜΠΑΛΗ	19-Σεπ-23	2-Ιουλ-23	79
ΘΕΟΔΩΡΟΣ	ΠΑΡΘΕΝΑ	23	ΔΑΟΥΤ ΜΠΑΛΗ	2-Ιουλ-23	4-Ιουν-23	28
ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΣ	ΣΟΥΛΤΑΝΑ	25	ΣΑΜΨΟΥΝΤΑ	4-Ιουν-23	24-Απρ-23	41
ΓΕΩΡΓΙΟΣ		16	ΜΕΓΑΛΑ ΛΕΙΒΑΔΙΑ	24-Απρ-23	10-Αυγ-22	257
ΔΥΣΑΝΑΓΝΩΣΤΟ	?	20	ΟΔΗΣΣΟΣ	10-Αυγ-22	12-Απρ-22	120
ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΠΕΠΗ	16	ΜΕΓΑΛΑ ΛΕΙΒΑΔΙΑ	12-Απρ-22	18-Σεπ-21	206
ΘΕΟΔΩΡΟΣ	ΣΟΦΙΑ	18	ΚΑΥΚΑΣΟΣ	18-Σεπ-21	3-Φεβ-21	227
ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΜΑΡΙΑ	25	ΝΤΟΥΝΤΟΥΛΑΡ	3-Φεβ-21	8-Δεκ-20	57
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΘΕΟΔΩΡΑ	17	ΔΑΟΥΤ ΜΠΑΛΗ	8-Δεκ-20	26-Νοε-20	12
ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ	17	ΜΕΓΑΛΑ ΛΕΙΒΑΔΙΑ	26-Νοε-20	10-Σεπ-20	77
ΣΠΥΡΙΔΩΝ	ΕΛΕΝΗ	32	ΓΑΡΔΙΚΙ	10-Σεπ-20	22-Αυγ-20	19
ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ	ΕΛΕΝΗ	20	ΣΕΡΡΑΙ	22-Αυγ-20		

Σημείωση: Στον Πίνακα δημοσιεύονται ενδεικτικά στοιχεία για τις νύφες.

5.2. Γάμοι

Στην πενταετή περίοδο 1920-1925 (και συγκεκριμένα από τον Αύγουστο του 1920 ως τον Οκτώβριο του 1925), πραγματοποιήθηκαν στον ναό του Αγίου Αθανασίου 23 γάμοι⁸. Ασφαλώς η τέλεση γάμου δεν ήταν συχνό φαινόμενο στην Κοινότητα, αφού αναλογεί ένας γάμος κάθε δέκα εβδομάδες.

Από τους 23 γαμπρούς, οι 18 κατοικούσαν στο Νταούντ Μπαλί, αλλά μόνο οι πέντε είχαν γεννηθεί σε αυτό. Τρεις είχαν γεννηθεί στα Μεγάλα Λιβάδια και ήταν κτηνοτρόφοι στο Νταούντ Μπαλί. Επιπλέον, τέσσερις γαμπροί προέρχονταν από άλλ-

λα σημεία της Μακεδονίας. Δύο προέρχονταν από τη Νότια Ελλάδα. Σε αυτούς προστέθηκαν εννέα γαμπροί από τον Πόντο και τον Καύκασο.

Ανάλογη είναι η εικόνα και στις νύφες. Μόνο πέντε γεννήθηκαν στο Νταούντ Μπαλί. Τρεις γεννήθηκαν στα Μεγάλα Λιβάδια και ήταν κόρες πομένων που κατοικούσαν στο Νταούντ Μπαλί. Μία γεννήθηκε στη Νότια Ελλάδα και τρεις σε άλλα σημεία της Μακεδονίας. Εννέα νύφες προέρχονταν από τον Πόντο (6) και τον Καύκασο (3).

Αυτή η γεωγραφική προέλευση δείχνει ότι το Νταούντ Μπα-

⁸ Διασώζεται το δεύτερο βιβλίο πιστοποιητικών προς έκδοση αδειών γάμου του ναού, με αριθμούς 15-37. Τηρήθηκε από ολιγογράμματη χείρα. Περιλαμβάνει το όνομα και το επώνυμο του γαμπρού, το πατρώνυμο και το μητρώνυμό του, την ηλικία, το επάγγελμα, την πατρίδα του, την κατοικία του και αν πρόκειται για πρώτο, δεύτερο ή τρίτο γάμο. Αντίστοιχα στοιχεία, εκτός από το επάγγελμα και την κατοικία, περιλαμβάνει και για τη νύφη. Τέλος, σημειώνεται η χρονολογία έκδοσης του πιστοποιητικού. Στην ανάλυση που ακολουθεί ταυτίζουμε τη χρονολογία αυτή με τη χρονολογία τέλεσης του γάμου. Πιθανολογούμε ότι υπήρξαν διαφορές, όχι όμως τέτοιες που να αζυρώνουν τα συμπέρασμα που ακολουθούν.

λί δεν έμεινε ανεπηρέαστο από τις πληθυσμιακές μετακινήσεις που σημειώθηκαν στο χρονικό διάστημα μεταξύ της απελευθέρωσης της Μακεδονίας και της Μικρασιατικής Καταστροφής.

Από την άποψη του επαγγέλματος, οι γαμπροί του Νταούντ Μπαλί μπορεί να χωριστούν σε τρεις κατηγορίες. Η πρώτη κατηγορία περιλαμβάνει τρία πρόσωπα με αστικά επαγγέλματα: Έναν 28χρονο μηχανικό από την Αθήνα, που μάλλον τυχαία παντρεύτηκε στην εκκλησία του Νταούντ Μπαλί με μια κοπέλα από την Οδησό, μόλις λίγες ημέρες πριν από την κατάρρευση του μικρασιατικού μετώπου· ένα νεαρό υποδηματοποιό από το χωριό Μπαλάφτσα (Κολχικό), που πήρε νύφη από το Νταούντ Μπαλί· ένα 43χρονο έμπορο από την Πελοπόννησο, που είχε εγκατασταθεί –άγνωστο για ποιο λόγο– στον συνοικισμό Ακ Μπουνάρ, αλλά προτίμησε μια ώριμη κοπέλα από τα μέρη του.

Η δεύτερη κατηγορία περιλαμβάνει τέσσερις κτηνοτρόφους (οι τρεις καταγράφονται ως ποιμένες και ο τέταρτος ως γαλακτοπώλης). Οι ποιμένες είχαν γεννηθεί στα Μεγάλα Λιβάδια και όλοι προτίμησαν κορίτσια από τον τόπο τους. Κοινό στοιχείο αυτών των γάμων ήταν η μικρή ηλικία τόσο της νύφης (16-17 χρόνων) όσο και του γαμπρού (17-18 χρόνων). Ο γαλακτοπώλης προτίμησε μια κοπέλα από τη Γευγελή.

Η τρίτη επαγγελματική κατηγορία είναι και η πιο πολυάριθμη. Περιλαμβάνει 15 αγρότες από τη Μακεδονία, τον Καύκασο και τον Πόντο. Ωστόσο, αν και μεγαλύτερη, αυτή η κατηγορία δεν είναι η μοναδική και δείχνει ότι το Νταούντ Μπαλί δεν ήταν αμιγώς αγροτική κοινωνία.

Από τον Πίνακα 9 αναδύονται δύο βασικοί τύποι γαμήλιας στρατηγικής, δηλαδή προτιμήσεων για την επιλογή συζύγου. Ο πρώτος τύπος αφορά όσους επέλεξαν σύντροφο από την ίδια πατρίδα και περιλαμβάνει τις περισσότερες περιπτώσεις, και ειδικότερα όλες τις περιπτώσεις προσφύγων. Όλοι οι πρόσφυγες προτίμησαν σύζυγο από την επαρχία προέλευσής τους. Ο δεύτερος τύπος αφορά την επιλογή συντρόφου από διαφορετικό τόπο. Περιλαμβάνει τρεις άντρες από το Νταούντ Μπαλί, που διάλεξαν νύφες από άλλα χωριά της Μακεδονίας, και τρεις άντρες από άλλα χωριά της Μακεδονίας, που διάλεξαν νύφες από το Νταούντ Μπαλί.

Οι παρατηρήσεις αυτές αναδεικνύουν τις τάσεις ταχείας αλλαγής στην τοπική κοινωνία, τις οποίες είχαμε εντοπίσει στο προηγούμενο κεφάλαιο αναλύοντας ονοματολογικά δεδομένα. Οι τάσεις αυτές συνδέονται με τη γαμήλια στρατηγική επιλογής συζύγου εκτός του οικισμού, που φαίνεται να επικράτησε στον

οικισμό από τις αρχές του αιώνα, όπως προκύπτει από τα Μητρώα Αρρένων και Βαπτίσεων, τα οποία εξετάσαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο. Αντίθετα, οι πρόσφυγες ακολουθούν στρατηγική επιλογής συζύγου από την ίδια γεωγραφική προέλευση.

Ο μέσος όρος της ηλικίας γάμου για τους άντρες ήταν 25,9 έτη. Οι νεότεροι γαμπροί ήταν, όπως προαναφέρθηκε, ποιμένες από τα Μεγάλα Λιβάδια. Οι πιο ηλικιωμένοι γαμπροί (33-37 ετών) προέρχονταν από τον Καύκασο και τον Πόντο. Για τις νύφες ο μέσος όρος ηλικίας ήταν 21,6 έτη, αλλά τα δύο τρίτα ήταν κάτω από τον μέσο όρο. Οι μεγαλύτερες σε ηλικία νύφες ήταν μάλλον χήρες από τον Πόντο, που έκαναν δεύτερο γάμο με συμπατριώτες τους.

Στους πέντε από τους 23 γάμους (ποσοστό 22%) η νύφη παντρεύεται για δεύτερη φορά. Η μέση ηλικία των δευτεροπαντρεμένων γυναικών ήταν 26 έτη και η καταγωγή τους ποικίλη. Μία μόνο είχε γεννηθεί στο Νταούντ Μπαλί. Οι δύο από τις πέντε δευτεροπαντρεμένες έπαιρναν άντρα που παντρεύονται για πρώτη φορά, οι δύο άντρα που παντρεύονται και εκείνος για δεύτερη φορά, ενώ η πέμπτη πήρε έναν 35χρονο από την Τραπεζούντα, που έκανε τον τρίτο γάμο του. Ο μέσος όρος ηλικίας των πέντε αυτών γαμπρών ήταν 33,5 έτη, πολύ υψηλότερος δηλαδή από τον μέσο όρο. Κανείς τους δεν είχε γεννηθεί στο Νταούντ Μπαλί, εγκαταστάθηκαν όμως σε αυτό για να ξαναρχίσουν τη ζωή τους.

Οι γάμοι γίνονταν κυρίως από τον Απρίλιο μέχρι τον Σεπτέμβριο, με αποκορύφωμα το δίμηνο Αυγούστου-Σεπτεμβρίου. Μέχρι την εγκατάσταση προσφύγων, οι γάμοι ήταν σπάνιοι πριν από τον Αύγουστο. Οι παλαιότεροι κάτοικοι προτιμούσαν να παντρεύονται τον Απρίλιο, τον Αύγουστο και τον Σεπτέμβριο. Ο εμπλουτισμός του οικισμού με κατοίκους από τον Πόντο διαφοροποίησε το παραδοσιακό χρονικό σχήμα.

Μεσολάβησαν πάντως χρονικές περιόδους που δεν έγιναν γάμοι στο χωριό, ένδειξη ότι υπήρξαν σοβαρά προβλήματα. Εκείνο που φαίνεται να επηρέασε δυσμενέστερα από οτιδήποτε άλλο τη ζωή των κατοίκων ήταν ο πόλεμος στη Μικρά Ασία. Από τον Φεβρουάριο του 1921 μέχρι τον Απρίλιο του 1923, δηλαδή σε χρονικό διάστημα 26 μηνών, έγιναν μόνο τέσσερις γάμοι, κυρίως μεταξύ προσώπων νεαρής ηλικίας. Αν ανατρέξουμε στα Μητρώα Γεννήσεων, διαπιστώνουμε ότι κανένα (άρρεν τουλάχιστον) τέκνο δεν προήλθε από τους γάμους αυτούς μέχρι το 1924. Ίσως να έγιναν εν όψει αναμενόμενης στρατεύσης ή αποδημίας του γαμπρού.

Παιδί της Μούζενας. Κυριακή Λαζαρίδου-Διαμαντίδου (Μούζενα 1867- Ωραιόκαστρο 1943). Χρονολογία: Πριν από τον πόλεμο. Αρχείο Απόστολου Διαμαντίδη.

6. Η διοικητική συγκρότηση

Θα αναφερθούμε στην Κοινότητα Ωραιοκάστρου, την ονομασία, τους πόρους και τη διοίκησή της, τους συνεταρισμούς της, τα σχολεία της, την ενορία της και τη δημόσια τάξη.

6.1. Η ονομασία Ωραιόκαστρο

Όπως προαναφέρθηκε, η Κοινότητα αρχικά έλαβε την ονομασία του παλαιού οικισμού Νταούντ Μπαλί και αμέσως μετά μετονομάστηκε σε Ωραιόκαστρο. Για την ονομασία αυτή, που δόθηκε το 1926, δηλαδή μετά τη νόμιμη σύσταση αλλά πριν από την έναρξη λειτουργίας της Κοινότητας, διαθέτουμε δύο εκδοχές.

Την πρώτη κατέγραψαν οι καθηγητές Μαραβελάκης και Βακαλόπουλος στις αρχές της δεκαετίας του 1950, με βάση προφορικές μαρτυρίες των γηραιότερων κατοίκων και συνδέεται με την ονομασία του χωριού Χατς, από το οποίο προέρχονταν 21 οικογένειες: *Περί της ιστορίας του Χατς ουδέν το θετικόν κατορθώσαμεν να εξακριβώσωμεν, έγραψαν. Εις το άκρον αυτού σώζεται κάστρον, εκ του οποίου πιθανώς έλαβε το όνομα το χωριόν, διότι, ως μας είπον οι εξ αυτού καταγόμενοι, το Χατς προήλθε κατά συγκοπήν εκ του Χατς-Καλέ, το οποίον σημαίνει Ωραιόκαστρον*¹.

Τη δεύτερη πληροφορία κατέγραψε ο Αδάμ Θ. Τσακαλίδης (γ. 1926), στηριζόμενος σε οικογενειακές αναμνήσεις. Οι κάτοικοι του συνοικισμού δε συμφωνούσαν για το όνομα που έπρεπε

να δοθεί. Στην τελευταία γενική συνέλευση ο πρόσφυγας από το Χατς ονόματι Αναστάσιος Πολυχρονίδης, [...], εν όψει της διαφαινόμενης αδιαλλαξίας των διαφόρων ομάδων [...] πήρε τον λόγο και έκανε την εξής συμβιβαστική πρόταση: [...] ανάμεσα στα χωριά Χατς και Άγιος Φωκάς υπάρχει «ένα Ωραίο Κάστρο» για να μη μαλώνουμε και να δώσουμε τέλος σ' αυτή τη διαμάχη μας, να δεχτούμε όλοι να δώσουμε στο νέο χωριό μας το όνομα «Ωραιόκαστρο» σ' ανάμνηση του Ωραίου Κάστρου².

Όπως, λοιπόν, συνέβη στους περισσότερους προσφυγικούς οικισμούς, η νέα ονομασία προήλθε από την ιστορία της περιοχής προέλευσης των νέων κατοίκων³. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, αμφότερες οι πηγές παραπέμπουν σε κάποιο γειτονικό κάστρο. Τα ερωτήματα που ανακύπτουν είναι τα εξής:

Πρώτον, η λέξη *χατς* (*has*) δε σημαίνει *ωραίο* αλλά *σταυρός*: συνεπώς η ονομασία *Χατς Καλέ* θα σήμαινε *Σταυρόκαστρο* και όχι *Ωραιόκαστρο*. Ωστόσο, οι προερχόμενοι από το Χατς πίστευαν ότι το χωριό τους ονομαζόταν *Ωραιόκαστρο*. Είναι χαρακτηριστικό, όπως προαναφέρθηκε, ότι ο ιερέας Χρυσόστομος Σιδηρόπουλος ανέγραψε το 1939 σε σχετικό ερωτηματολόγιο ως τόπο καταγωγής το *Ωραιόκαστρον του Πόντου*⁴. Επίσης, το 1960, ο Παύλος Εξαδάκτυλος, από τους παλαιότερους τότε κατοίκους του Ωραιοκάστρου, αναφερόμενος από τους Μαραβελάκη και Βακαλόπουλο (ως Αλτιπαρμάκογλου), έγραψε: *Από το 1910 που ήμουν μαθητής [το Χατς-Καλέ] ονομάστηκε και το γράψαμε «Ωραιόκαστρο»*. Αξίζει να δούμε ολόκληρη τη φράση, διότι μας αποκαλύπτει και άλλα πράγματα: *καθώς εξηκρίβωσεν ο τουρκομαθής Ιωάννης Μαστιγόπουλος το χωριό ονομάζετο Χατς-Καλέ και μετά παρέλυσιν χρόνου έμεινε και ελέγετο από όλους Χατς. Από το 1910 που ήμουν μαθητής [το Χατς-Καλέ] ονομάστηκε και το γράψαμε «Ωραιόκαστρο»*⁵. Άρα, η σύνδεση του *Χατς* με την ονομασία *Χατς-Καλέ* δεν ανταποκρίνεται στη συλλογική μνήμη, αλλά αποτελεί εύρημα ενός λογίου⁶.

Δεύτερον, εγείρεται το ερώτημα για ποιο λόγο έγινε επιλογή ονόματος υπό τύπον συμβιβασμού μεταξύ πρώην κατοίκων του Χατς και πρώην κατοίκων του Αγίου Φωκά, αφού από το χωριό Άγιος Φωκάς προήλθε μόνο μία οικογένεια του Ωραιοκάστρου⁷. Λογικά, αν χρειαζόταν να γίνει συμβιβασμός, αυτός θα αφορούσε χωριά από τα οποία προήλθαν πολυάριθμες ομάδες⁸. Στο

1 Μαραβελάκης-Βακαλόπουλος, ό.π., σ. 85.

2 Τσακαλίδης, ό.π., σ. 61.

3 Πελαγίδης, *Προσφυγική Ελλάδα (1913-1930)*, ό.π., σ. 236.

4 Τις πληροφορίες αυτές έδωσε ο ίδιος απαντώντας σε ερωτηματολόγιο που συμπλήρωσε το 1939 (ΑΙΜΘ).

5 Παύλος Εξαδάκτυλος, «Χατς ή Ωραιόκαστρον. (Ένα χωριό της Χαλδίας)», *Ποντιακή Εστία* 1960, αναδημοσιεύθηκε στο περιοδικό *Όραμαν*, τχ. 6, σ. 19.

6 Δεν εντοπίζουμε πάντως στην Εθνική Βιβλιοθήκη πόνημια συγγραφέα που να φέρει επίθετο Μαστιγόπουλος.

7 Μαραβελάκης-Βακαλόπουλος, ό.π., σ. 84.

8 Αυτόθι, σσ. 84-85.

Το «Ωραιό Κάστρο», στο Χατζ.
Χρονολογία: 2005.
Λήψη Α. Ιωαννίδη.
Αρχείο Απόστολου Δαμιανίδη.

σημείο αυτό μας διαφωτίζει μαρτυρία του Γεωργίου Χρ. Γαλιτσιδίδη⁹, ο οποίος επαναλαμβάνει μεν την προαναφερθείσα εκδοχή του Αδάμ Τσακαλίδη, αλλά προσθέτει ότι οι προτάσεις για την ονομασία του χωριού ήταν δύο: Η μία η προαναφερόμενη και δη «Ωραιόκαστρο» και η άλλη (προερχόμενη από τους Πόντιους του Κανάσσου) «Καρς». Οι δύο προτάσεις στάλθηκαν στην Αθήνα, στο αρμόδιο υπουργείο, από το οποίο τελικώς θα λαμβανόταν η τελική απόφαση και έγκριση της ονομασίας. Η απάντηση του υπουργείου ήταν θετική για την ονομασία «Ωραιόκαστρο» και απορριπτική για την ονομασία «Καρς», επειδή η ονομασία αυτή θεωρήθηκε ξενική και όχι ελληνική¹⁰. Η περιγραφή της διαδικασίας είναι αληθοφανής, όπως και το δίλημμα μεταξύ ποντιακής και κανκάσας ονομασίας. Πάντως, η πληροφορία ότι έγινε συμβιβασμός δεν αναφέρθηκε στους Μαρβαλέκη και Βακαλόπουλο, οι οποίοι όχι μόνο ήταν χρονικά εγγύτεροι προς την εγκατάσταση (συνομίλησαν με γηραιούς κατοίκους στις αρχές της δεκαετίας του 1950) αλλά και εφαρμόζαν επιστημονική μέθοδο διασταύρωσης των πληροφοριών¹¹.

Φαίνεται ότι οι λόγοι για τους οποίους επιλέχθηκε η νέα ονομασία είχαν ατονήσει στη μνήμη των κατοίκων σε χρονικό διάστημα μιας γενιάς μετά την εγκατάσταση, λόγω των πολλών γεγονότων που μεσολάβησαν. Άλλωστε, αρκετοί από τους πρώτους πρόσφυγες δε θα ήταν πλέον εν ζωή. Πρέπει να σημειωθεί ότι, ανεξάρτητα από την ταυτότητα του αρχικού αναδόχου της, η επιλογή της ονομασίας του συνοικισμού αποτελούσε διοικητική διαδικασία. Η ονομασία έπρεπε πράγματι να εκπληρώνει ορισμένες προδιαγραφές, προκειμένου να γίνει αποδεκτή από το Συμβούλιο της Διοικητικής Υπηρεσίας του Υπουργείου Εσωτερικών¹². Η υποβολή πρότασης για τη νέα ονομασία προϋπέθετε εξοικείωση με το σχετικό νομικό και διοικητικό υλικό (βλ. την προηγούμενη υποσημείωση). Τα πρόσωπα που θα μπορούσαν να ασχοληθούν στοιχειωδώς με το υλικό αυτό και να συντάξουν

τη σχετική πρόταση ήταν μετρημένα στο Ωραιόκαστρο της εποχής. Μια υποψία για τον πραγματικό ανάδοχο μας δημιουργεί η είδηση για την κατάθεση του θεμέλιου λίθου στο δημοτικό σχολείο τον Απρίλιο του 1930, ημέρα της Κυριακής των Βαΐων, παρουσία του γενικού διοικητή Γονατά, των βουλευτών Ιασωνίδη και Λεβαντή και άλλων επισήμων:

Το θέαμα των γυναικείων αμφίσεων γηγενών και προσφύγων ήτο γραφικώτατον [...] εις νεαρός πρόσφυξ, καταγόμενος εξ Ωραιόκαστρον της επαρχίας

*Χαλδίας του Πόντου, με ωραιάς λέξεις ιστόρησε τους άθλους και τον θρύλον της Κόρης Άνας, της Κομνηνής Πριγκηπίσσης της καταφυγούσης μετά την πώσιν της Τραπεζούντος εις το φρούριον του Ωραιόκαστρον, οπόθεν προέρχονται και οι περισσότεροι των σημερινών προσφύγων του συνοικισμού*¹³.

Αυτό που μας λέει η είδηση είναι ότι το 1926 για την ονομασία του νέου συνοικισμού δεν επιλέχθηκε απλώς ένα όνομα αλλά ένας βυζαντινός θρύλος. Στο βασίλειο της Τραπεζούντας υπήρχε ένα ωραίο κάστρο, στο οποίο κατέφυγε η Βυζαντινή πριγκίπισσα. Από εκεί προέρχονταν οι περισσότεροι κάτοικοι του νέου χωριού. Με αυτόν τον θρύλο θα συνδεόταν η νέα Κοινότητα. Είναι άλλωστε η εποχή της αναβίωσης του Βυζαντίου στο ιδεολογικό περιβάλλον της Θεσσαλονίκης, με την ιδέα της αναγέννησης των Δημητρίων μέσω της Διεθνούς Έκθεσης.

Αν όμως αναζητήσουμε τον συγκεκριμένο θρύλο στην πλούσια βιβλιογραφία περί του Πόντου, –αν δηλαδή θελήσουμε να κάνουμε την ίδια διαδρομή με τον ανάδοχο του ονόματος Ωραιόκαστρο– θα συναντήσουμε δύσβατο δρόμο και μερικές εκπλήξεις.

Καταρχάς η Άννα, θυγατέρα του τελευταίου αυτοκράτορα της Τραπεζούντας Δαβίδ, ήταν ιστορικό πρόσωπο που έζησε στο δεύτερο μισό του 15ου αιώνα. Σύμφωνα με τους χρονικογράφους της εποχής της, την πάντρεψαν με Οθωμανό αξιωματούχο, και μάλιστα με τον χότζα του σουλτάνου, αλλά εκείνη απέφυγε να εξισλαμιστεί και ο σύζυγός της την έδιωξε. Για τη συνέχεια της ζωής της ο λόγιος διδάσκαλος του Φροντιστηρίου της Τραπεζούντας Σάββας Ιωαννίδης, σε μελέτη του που δημοσιεύθηκε το 1870, συνοψίζει την παράδοση που κατέγραφαν οι χρονικογράφοι. Η Άννα κατέφυγε στο εσωτερικό του Πόντου, ακολουθούμενη από ορισμένες οικογένειες ευγενών:

Προς δυσμάς της Κρώμνης και εν τω ομωνύμω ποταμώ (Γαγλή τερέ) διήκει χώρα όλως ορεινή [...] Εις την γραμμήν ταύτην

9 Ο πατέρας του Γεωργίου Χρίστου Γαλιτσιδίδη γεννήθηκε το 1902 και περιλαμβάνεται στην ομάδα που προήλθε από το Χατζ και έλαβε κλήρο στο Ωραιόκαστρο.

10 Γεώργιος Χ. Γαλιτσιδής, «Πώς πήρε το χωριό την ονομασία “Ωραιόκαστρο”», *Όραμαν*, τχ. 6, σ. 17.

11 Μαροβελάνης-Βακαλόπουλος, ό.π., σσ. 1-2: «...ήλθμεν εις επαφήν μετά των γηροντοτέρων και των πλέον αξιοπίστων προσφύγων. Η αξιοπιστία των ηλέγχετο και εκ της μεταξύ των συζητήσεως, την οποίαν παρηκολούθημεν μετά προσοχής».

12 Το συμβούλιο αυτό διαδέχθηκε το 1927 την Επιτροπή των Τοπωνυμίων της Ελλάδος, η οποία λειτουργούσε από το 1909. Οι νέες ονομασίες προτεινόταν από τα κοινοτικά συμβούλια ή τις γενικές συνέλευσεις των κατοίκων ή τις νομαρχίες και εγκρίνονταν από την εν λόγω Επιτροπή, αποτελούμενη από ακαδημαϊκούς και καθηγητές πανεπιστημίων. Οι προτεινόμενες ονομασίες δεν εγκρίνονταν στο σύνολό τους. Βλ. Επιτροπή των Τοπωνυμίων της Ελλάδος, *Γνωμοδοτήσεις περί μετονομασίας συνοικισμών και κοινοτήτων εκδιδόμενα αποφάσει του υπουργείου των Εσωτερικών υπό Ν. Γ. Πολίτου, προέδρου της επιτροπείας*, Αθήνα 1920, σσ. 154-155. Ειδικές οδηγίες επιλογής ονομασίας για τις κοινότητες της Μακεδονίας δόθηκαν με τη μελέτη: Στίλπων Π. Κυριαζίδης, *Οδηγία διά την μετονομασίαν κοινοτήτων και συνοικισμών εχόντων τοπωνυμίων ή σλαβικών όνομα*, Αθήνα 1926. Η όλη διαδικασία αποτυπώθηκε σε σειρά νομοθετημάτων, που κυρώθηκαν με τον Νόμο 4096 *Περί κυρώσεως του Ν.Δ. της 13 Νοεμβρίου 1927, Περί κυρώσεως του από 17 Σεπτεμβρίου 1926 Ν.Δ. Περί μετονομασίας συνοικισμών πόλεων και κομών* (ΦΕΚ Α 99/13.03.1929) και τροποποιήθηκε με τον Νόμο 6429 *Περί μεταρρυθμίσεων εις την νομοθεσίαν περί δήμων και κοινοτήτων* (ΦΕΚ Α 444/22.12.1934).

13 *Μακεδονία*, φ. 14.4.1930, σ. 4.

είναι και η Μούζαινα [...] το τελευταίον καταφύγιον των μετά της Κόρης του Δαβίδ Άννης Τραπεζούντων οικογενειών. Εντός δε υπό την Μούζαιναν ποταμού είναι και μονή καλογραίων του Αγίου Γεωργίου του Ζανδού, συμποσομένων εις 12. Κάτωθεν δ' αυτής 3 ώρας είναι και το χωρίον Κορήαλλα, ή Κυρά (βασιλοπούλα) Άννα, νυν όλως υπό Μωαμεθανών κατοικουμένον¹⁴.

Ο ίδιος συγγραφέας άλλου σημειώνει ότι η Άννα αρχικά κατοίκησε περί τον Σαργαρήν σε απόσταση τριών ωρών νοτιοδυτικά της Τραπεζούντας. Εκείθεν κατέφυγεν υπέρ τα ονομαζόμενα Χαφία 16 ώρας μακράν και προς μεσημβρίαν της Τραπεζούντος, όπου έκτισε και χωρίον ονομαζόμενον Κυρά Άννα ή και Κορή Άννα· αλλά και εκείθεν εκβιασθέντες [οι συνοδοί της] οι μεν τούτων ετούρκισαν, οι δε μετά της Άννης έφυγον εντός της Μουζένης μεταξύ των δυσπροσελάστον φαράγγων και βράχων κρημνωδών, όπου έκτισαν εκεί τας κατοικίας των υπάρχει δε εκεί παρά τω χωρίω Χάτζι εκκλησία των Ταξιαρχών, όπου ευρίσκεται η εξής δυσανάγνωστος επιγραφή της εποχής εκείνης επί του κονιάματος προς την αγίαν Τράπεζαν. «Οράς το δείγμα του θεαρέστου βίου και της ακραιφνούς πίστεως. Η Άννα η Δαβίδ [...] συν τοις τέκνοις αυτοίς [...] είδον γαρ ούτοι τον ναόν του Ταξιάρχου άμορφον [...] και λοιπόν εφρόντισε αμαρτωλών χάριν τε λύτρον και βροτών σωτηρίαν [...]»¹⁵. Με λίγα λόγια, η Άννα του Δαβίδ ανακαίνισε τον ναό που βρισκόταν έξω από το χωριό Χάτζι. Αυτό βρισκόταν εκεί, δηλαδή στον τόπο όπου κατέφυγε η Άννα μετά τον εξισλαμισμό των περισσότερων ακολούθων της¹⁶ αλλά και των κατοίκων του χωριού που είχε ιδρύσει.

Μήπως λοιπόν δεν είναι σύμπτωση ότι έξω από το χωριό Χατζς υπήρχε –σύμφωνα με όσα είπαν οι γεροντότεροι στους Μαραβελάκη και Βακαλόπουλο¹⁷– παρεκκλήσι των Ταξιαρχών; Μήπως το Χατζς που κατέγραψαν οι μακαριστοί ερευνητές είναι το Χάτζι που σημειώσω ο πολύ εγγύτερος προς τα πράγματα λόγιος διδάσκαλος του Φροντιστηρίου της Τραπεζούντας; Το Χατζς απείχε από την Μπας [Άνω] Μούζαινα 5 χιλιόμετρα. Αλλά εκεί κάπου βρισκόταν και το Χάτζι που αναφέρει ο Ιωαννίδης.

Εξάλλου, στο σημείο αυτό δε μας αφήνει καμιά αμφιβολία ο Πανύλος Εξαδάκτυλος, που έγραφε λίγα χρόνια μετά τους Μαραβελάκη και Βακαλόπουλο: *Νοτίως του χωριού κείται το κάστρο και ο ναός επ' ονόματι των Αρχαγγέλων Μιχαήλ και Γαβριήλ κτισθείς υπό της Άννης Κομνηνής. Αν και κατέκειτο εις ερείπια από την πολυκαιρίαν, εν τούτοις εσώζετο το ιερόν και παρά την Αγίαν Τράπεζαν επί του κονιάματος η επιγραφή...* [επαναλαμβάνεται επακριβώς η μαρτυρία του Ιωαννίδη]. Ασφαλώς ο Π. Εξαδάκτυλος (γ. 1923) δεν είχε προσωπική αντίληψη των πραγμάτων, λόγω της ηλικίας του, αλλά έχει σημασία ότι και εκείνος, έχοντας εντοπίσει και διαβάσει το βιβλίο του Ιωαννίδη, είχε καταλήξει στο ίδιο συμπέρασμα με μας: το Χατζς –όπως το ονόμαζε και ο ίδιος– ήταν το ίδιο χωριό με το Χάτζι του Ιωαννίδη.

Ίσως, λοιπόν, γι' αυτό οι Μαραβελάκης και Βακαλόπουλος σημείωσαν με εύλογη επιστημονική απογοήτευση: *Περί της ιστορίας του Χατζς ουδέν θετικόν κατορθώσαμεν να εξακριβώσωμεν*¹⁸. Δεν εξακριβώσαν τίποτε για το Χατζς, διότι η πλησιέστερη προς την πραγματικότητα ονομασία του ήταν Χάτζι. Ως Χατζς αναφέρεται το χωριό σε χάρτη της Χαλδίας με κλίμακα 1: 200.000 που συνέταξε στη δεκαετία του 1950 ο μελετητής της περιοχής Δημήτριος Κ. Παπαδόπουλος¹⁹.

Αφού λοιπόν το χωριό ονομαζόταν Χάτζι και αφού δεν απαντά σε γραπτή πηγή η ονομασία Χατζς-Καλέ /Ωραιόκαστρο, από πού προέκυψε ο θρύλος; Θα ανατρεξούμε και πάλι στον Ιωαννίδη:

[...] επί της παραλίας είναι και η Κορδύλη (Αλατζακαλέ), πολίχνη και φρούριον αρχαίον [...] περίφημον δε εις τα στόματα των κατοίκων ένεκα της επικρατούσης παραδόσεως και των ηρωικών ασμάτων περί αυτού, κατά τα οποία επί επτά έτη πολιορκηθέν υπό των Τούρκων τέλος παρεδόθη διά απάτης. Αναφέρεται δε ότι Κομνηνοφής τις Κόρη διηθύνη τα της αμύνης, ήτις μετά την άλωση του φρουρίου πεσούσα από τον πύργον επί του υποκάτω πλήθους των εχθρών απέθανεν. Περιεργον δε ότι πολλά τοιαύτα φρούρια παράλια αναφέρονται υπό τα αυτά περιστατικά ότι ηλώθησαν υπό των Τούρκων. Ούτω το κάστρον του Οιναιίου (Οργιάς) αμυνόμενον υπό βασιλοπούλας ηλώθη μετά επτά έτη διά της ομοίας απάτης [...] η δε βασιλόπαις πεσούσα αφ' υψηλού πύργου επί του εισερχομένου πλήθους απέπνευσεν. Όμοιον λοιπόν συνέβη και εις τα φρούρια Κοράλων, Τραπεζούντος, Σουρμένων και Ριζαίου και έκαστος τόπος έχει την περί τούτου παράδοσιν και άσματα διηγούμενα περιπαθώς το τραγικόν τούτο συμβάν. Αλλά ή πρέπει να συνέβη μόνον εις εν, ή εις ουδέν μέρος τοιούτο τι²⁰.

Συνεπώς, ο θρύλος δεν αφορά μόνο την τελευταία περιγίπαισα ούτε συνδέεται μόνο με ιστορικά πρόσωπα. Είναι ένας θρύλος στρατιωτικός και ηρωικός, ένα παραμύθι που μετέτρεψε την έκπτωτη περιγίπαισα, τη διωγμένη σύζυγο του χότζα, σε ηρωική στρατιγό που υπερασπίζεται τα σύνορα του Πόντου.

Δε θα ήταν υπερβολικό να αποδώσει κανείς την ιδέα της ονομασίας του οικισμού από αυτή την παράδοση σε δύο πρόσωπα που ασκούσαν την ιδεολογική ηγεμονία στον συνοικισμό: στον ιερέα και τον δάσκαλο. Ο ιερέας, ο σακελλάριος Χρυσόστομος, έγραφε ότι καταγόταν από το Ωραιόκαστρον του Πόντου. Ο δάσκαλος δεν ήταν πρόσφυγας, αλλά πρέπει να διέθετε τις απαιτούμενες γραμματικές γνώσεις, ώστε να ανατρεξει στον προσήκοντα βυζαντινό θρύλο. Ένα θρύλο που προερχόταν από τον Πόντο, αλλά ήταν ικανός να αποτελέσει το ιδεολογικό και ιστορικό υπόστρωμα για ολόκληρη την Κοινότητα. (Άλλωστε φαίνεται ότι σωζόταν και στο Παλαιόκαστρο τοπικός θρύλος για κάποιο κάστρο στην περιοχή).

Δάσκαλος στο σχολείο του Παλαιόκαστρου, από το 1916

14 Σάββας Ιωαννίδης, *Ιστορία και Στατιστική Τραπεζούντος και της περί ταύτην χώρας ως και τα περί της ενταύθα ελληνικής γλώσσης*, εν Κωνσταντινουπόλει 1870, σσ. 246-247.

15 Αυτόθι, σ 124.

16 Για μια συνοπτική και έγκυρη εικόνα των γεγονότων που επακολούθησαν μετά την άλωση της Τραπεζούντας βλ. Anthony Breyer, «Rural Society in Matzouka», στο A. Breyer & H. Lowry, *Continuity and Change in Late Byzantine and Early Ottoman Society*, Birmingham and Dumbarton Oaks 1986, σσ. 81-86.

17 Μαραβελάκης-Βακαλόπουλος, ό.π., σ. 86.

18 Αυτόθι, σ. 85.

19 Βλ. αναδημοσίευση του στο τεύχος «Οι Σταυρώτες οικιστές του Ωραιόκαστρου», *Το Όραμα* [ειδική έκδοση], σ. 4.

20 Ιωαννίδης, ό.π., σσ. 220-221.

Από τα αριστερά: Γιάννης Χαραβόπουλος, Θεόδωρος Δαμιανίδης, Κώστας Χαραβόπουλος (κοινοτάρχης), Παρίσης Κούντης, Γεώργιος Χριστοδουλίδης (μέλλον κοινοτάρχης), Χρήστος Χαραβόπουλος, Χρονολογία: 1932. Αρχείο Απόστολου Δαμιανίδη.

ως το 1932, ήταν ο Νικόλαος Κισσούμης. Δε δημοσίευσε καμιά αυτοτελή εργασία²¹, όπως θα περίμενε κανείς από ένα λόγιο, επαρκώς εξοικειωμένο με τους μύθους της περιοχής της Τραπεζούντας. Όπως, όμως, περιγράφεται από τους πιο ηλικιωμένους κατοίκους στις συνεντεύξεις που συγκεντρώθηκαν για το Λαογραφικό Μουσείο του Ωραιοκάστρου, ήταν επιμελής και επέμενε να λάβουν οι κάτοικοι αμιγώς ελληνικά επίθετα. Ελπίζουμε ότι η μελλοντική έρευνα θα φωτίσει το σημείο αυτό, όχι διότι έχει ιδιαίτερη σημασία ποιος πρότεινε το όνομα *Ωραιοκάστρο*, αλλά διότι υπήρξε καθοριστικό της ιδεολογικής συγκρότησης των νέων κατοίκων, λίγα χρόνια μετά τη στοιχειώδη εγκατάστασή τους ανάμεσα στα πουρνάρια, στο νέο ξεκίνημα της ζωής τους.

6.2. Η Κοινότητα Ωραιοκάστρου

Αν και επισήμως η Κοινότητα Ωραιοκάστρου συστάθηκε το 1926, η λειτουργία της άρχισε μόλις τον Δεκέμβριο του 1928.

Μια πολύ σημαντική ημέρα για τη διοικητική συγκρότηση της Κοινότητας ήταν η Κυριακή 1 Μαρτίου 1929, κατά την οποία το κοινοτικό συμβούλιο, παρουσία του εφημερίου του Αγίου Αθανασίου, συγκεντρώθηκε για να καταρτίσει *γενικών μητρώων αμφοτέρων των φύλων επί τη βάση των υφισταμένων μητρώων, ληξιαρχικών πράξεων και των βιβλίων του ιερώς*²². Δυστυχώς, τα πολύτιμα αυτά ιστορικά τεκμήρια δεν εντοπίστηκαν μέχρι τώρα.

Το πρώτο κοινοτικό συμβούλιο το αποτελούσαν οι εξής (σε παρένθεση αναγράφεται η ηλικία τους το 1928): Κωνσταντίνος Χαραβόπουλος (48 ετών), Χρήστος Τριανταφυλλίδης (41 ετών), Δημήτριος Παπαδόπουλος (40 ετών), Παύλος Εξαδάκτυλος (άγν.), Θεμιστοκλής Τομπάζης (37 ετών). Ο Κ. Χαραβόπουλος εκλέχτηκε πρόεδρος του συμβουλίου²³. Οι αρμοδιότητες του προέδρου ήταν να εκπροσωπεί την Κοινότητα και να εισηγείται στο κοινοτικό συμβούλιο. Ο ρόλος του δεν ήταν α-

νάλογος προς εκείνον του δημάρχου, δεδομένου ότι δεν εκλεγόταν απευθείας από τους ψηφοφόρους, αλλά από το κοινοτικό συμβούλιο. Ήταν πρώτος μεταξύ ίσων κοινοτικών συμβούλων, για όσο καιρό διαρκούσε η θητεία του. Όλες οι αποφάσεις λαμβάνονταν από το κοινοτικό συμβούλιο σε συνεδρίαση.

Τον Αύγουστο του 1929 πραγματοποιήθηκαν κοινοτικές και δημοτικές εκλογές. Από το απερχόμενο συμβούλιο εξελέγησαν οι Χαραβόπουλος, Τομπάζης και Παπαδόπουλος, ενώ τις υπόλοιπες θέσεις κατέλαβαν ο Παναγιώτης Νεοφυτίδης, 43 ετών (που έλαβε και τις περισσότερες ψήφους) και ο Πέτρος Μπαζάκας, 30 ετών, ο μοναδικός σύμβουλος που προερχόταν από τους παλαιότερους κατοίκους. Το νέο κοινοτικό συμβούλιο συνήλθε σε σώμα στις 8 Σεπτεμβρίου 1929 και εξέλεξε ως πρόεδρό του τον Κ. Χαραβόπουλο, με τέσσερις ψήφους υπέρ και μία λευκή. Ο Δημήτριος Παπαδόπουλος εξελέγη αντιπρόεδρος του συμβουλίου, με την ίδια πλειοψηφία, το απόγευμα της ίδιας ημέρας²⁴.

Η θητεία του προέδρου του συμβουλίου ανανεωνόταν κάθε χρόνο, για την περίοδο 1 Σεπτεμβρίου ως 30 Αυγούστου. Τον Αύγουστο του 1930 ο Χαραβόπουλος δεν έθεσε υποψηφιότητα για την περίοδο 1 Σεπτεμβρίου 1930-30 Αυγούστου 1931. Στις 3 Αυγούστου 1930 το συμβούλιο συνήλθε υπό την προεδρία του απερχόμενου προέδρου και εξέλεξε ως νέο πρόεδρό του τον Θεμιστοκλή Τομπάζη, ο οποίος έλαβε τέσσερις ψήφους, έναντι μιας του Π. Μπαζάκα. Το απόγευμα της ίδιας ημέρας το κοινοτικό συμβούλιο συνήλθε και πάλι και εξέλεξε ως αντιπρόεδρο τον Δ. Παπαδόπουλο. Οι Τομπάζης και Παπαδόπουλος επανεξελέγησαν ως πρόεδρος και αντιπρόεδρος αντίστοιχα του κοινοτικού συμβουλίου και τα επόμενα χρόνια²⁵.

Όλες οι συνεδριάσεις, εκτός από λίγες εξαιρετικές, γίνονταν την Κυριακή, μετά το μεσημεριανό φαγητό. Μέχρι το καλοκαίρι του 1929 η Κοινότητα δε διέθετε γραφεία. Οι συνεδριάσεις γίνονταν εκ περιτροπής στα σπίτια των μελών του κοινοτικού συμβουλίου, συνήθως του προέδρου. Το πρώτο γραφείο που απέκτησε το κοινοτικό συμβούλιο ήταν ένα δωμάτιο, το οποίο ανήκε στον Ανδρέα Σιταρίδη, ενώ το δεύτερο (1934) ένα δωμάτιο που ανήκε στη Χρυσή Περπερίδου²⁶. Το νοίκιο ήταν 100 δραχμές μηνιαίως, ποσό που αντιστοιχούσε σε 1,5-2 ημερομίσθια. Τον Νοέμβριο του 1930 αποφασίστηκε ότι το κοινοτικό γραφείο θα ήταν ανοικτό *καθ' εκάστην 7-9 μ.μ. προς διεκπεραίωση των εργασιών της κοινότητας και των κατοίκων*²⁷. Αναρωτιέται κανείς πόσο εύκολο θα ήταν για τους κατοίκους να πηγαίνουν μέσα στο σκοτάδι, από λασπωμένα μονοπάτια, στο κοινοτικό γραφείο. Από την άλλη πλευρά, η ενασχόληση με τα κοινοτικά γινόταν στο περιθώριο του βιοπορισμού των κοινοτικών συμβούλων, και συνεπώς στον ελεύθερο χρόνο τους. Είναι χαρακτηριστικό, για το πνεύμα λιτότητας που επικρατούσε, ότι

21 Βάσει του καταλόγου της Εθνικής Βιβλιοθήκης και της Βιβλιοθήκης του ΑΠΘ.

22 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 24.2.1929.

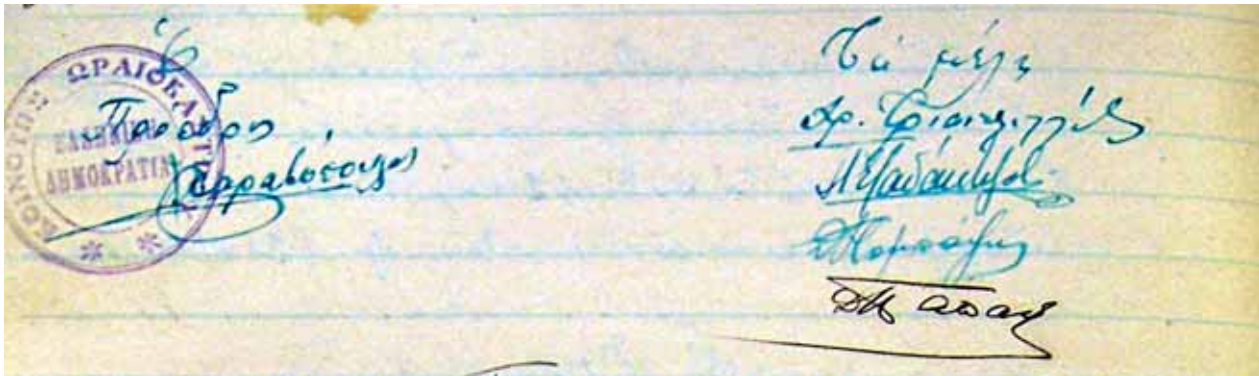
23 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 24.2.1929.

24 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδριάσεις 8.9.1929 (πρωινή και απογευματινή). Για τον Δημήτριο Παπαδόπουλο (1892-1934) βλ. «Ένα αξιόλογο ιστορικό ντοκουμέντο», *Το Όραμα*, ειδικό τεύχος «Οι Σταυρωτές οικιστές του Ωραιοκάστρου», σσ. 43-46.

25 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδριάσεις 3.8.1930, 9.8.1931, 7.8.1932.

26 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 23.4.1934.

27 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 2.11.1930.

Οι υπογραφές των μελών του δεύτερου κοινοτικού συμβουλίου Ωραιοκάστρου (1930).

τον Μάρτιο του 1930 τα μέλη του συμβουλίου δεν παρέστησαν σε επίσημες εκδηλώσεις που έγιναν στη Θεσσαλονίκη και όρισαν με απόφασή τους ως εκπρόσωπο της Κοινότητας τον βουλευτή Μιλτιάδη Παπαδόπουλο²⁸. Το καλοκαίρι του 1931 το κοινοτικό συμβούλιο αποφάσισε να εγκαταστήσει τηλέφωνο στο γραφείο του, το οποίο προφανώς θα εξυπηρετούσε όλους τους κατοίκους²⁹, αλλά τον Δεκέμβριο του ίδιου χρόνου έκρινε ότι το τηλέφωνο έπρεπε να εγκατασταθεί στο σχολείο, το οποίο ήταν καταλληλότερο ως οίκημα από το κοινοτικό γραφείο³⁰, ίσως για λόγους που είχαν σχέση με τη γεωγραφική θέση και τα ωράρια λειτουργίας των δύο οικημάτων. Το 1932 ο συντάκτης του εμπορικού οδηγού της Θεσσαλονίκης θεώρησε ως ενδιαφέρονσα την πληροφορία ότι *εν τη κοινότητι υπάρχει τηλέφωνον*³¹.

Ο πρώτος υπάλληλος της Κοινότητας ήταν ο Θεμιστοκλής Τσακαλίδης του Αδάμ, ο οποίος διέθετε, κατά τη σχετική απόφαση του συμβουλίου, *όλα τα προσόντα τα διαλαμβανόμενα εις το άρθρον 42 παρ. 3 του κώδικος* και προσλήφθηκε ως γραμματέας στις 24 Φεβρουαρίου 1929. Από τον γραφικό χαρακτήρα και τη διατύπωση των πρακτικών του συμβουλίου, φαίνεται ότι είχε αναλάβει να τηρεί τα πρακτικά και ενδεχομένως την αλληλογραφία της Κοινότητας πριν από τον διορισμό του. Η απασχόλησή του πρέπει να ήταν μερική, διότι ο μισθός που εγκρίθηκε ήταν μόνο 240 δραχμές μηνιαία, ποσό που αντιστοιχούσε σε 3-4 ημερομίσθια. Το 1931 με απόφαση της Γενικής Διοίκησης Μακεδονίας – προς την οποία η Κοινότητα συμμορφώθηκε – ο μισθός αυτός διπλασιάστηκε³². Είχε φτάσει τις 480 δραχμές το 1936, ενώ το έτος εκείνο καθορίστηκε, με απόφαση της Γενικής Διοίκησης³³, σε 800 δραχμές, ποσό που αντιστοιχούσε μόλις σε 11-12 ημερομίσθια. Ο πρόεδρος του συμβουλίου λάμβανε το 1929 μηνιαία αποζημίωση 250 δραχμές³⁴. Αργότερα, αποζημιωνόταν με ημεραγίες – δηλαδή ανάλογα με τον αριθμό των ημερών που διέμενε στη Θεσσαλονίκη για υποθέσεις της Κοινότητας –, περίπου 30 μέρες τον χρόνο, προς 75 δραχμές την ημέρα³⁵ (όσο το μέσο ημερομίσθιο). Το 1934 προσλήφθηκε και κλητήρας στην

Κοινότητα, ονόματι Ιωάννης Παυλίδης, με μηνιαίο μισθό 150 δραχμές³⁶, που αντιστοιχούσε σε τρία εργατικά ημερομίσθια.

Το 1934 πραγματοποιήθηκαν δημοτικές και κοινοτικές εκλογές σε όλη τη χώρα και στο Ωραιόκαστρο εκλέχθηκε νέο κοινοτικό συμβούλιο, αποτελούμενο από νεότερους κατοίκους, τέσσερις πρόσφυγες και ένα γηγενή, όπως άλλωστε και το προηγούμενο. Το αποτελούσαν οι: Νικόλαος Τσακαλίδης 37 ετών, Ιωάννης Παπαδόπουλος, Πέτρος Κούντης 35 ετών, Σαμψών Τσαμεισίδης 31 ετών και ο μεγαλύτερος Αναστάσιος Κυριακίδης, 45 ετών³⁷. Εξελέγησαν ως πρόεδρος ο Ν. Τσακαλίδης και ως αντιπρόεδρος ο Ι. Παπαδόπουλος³⁸. Το συμβούλιο αυτό ασχολήθηκε με πολλά θέματα, όπως η περιφραγή του δάσους και η φύτευση νέων δένδρων, η περιφραγή της πλατείας, η κατασκευή υδραγωγείου και η παραλαβή της βοσκής Ακ Μπουνάρ από τη Διεύθυνση Ανταλλαξίμων³⁹.

Μετά το Κίνημα της 1ης Μαρτίου 1935 πληθώρα δημοτικών και κοινοτικών συμβούλων παύτηκαν σε ολόκληρη τη χώρα⁴⁰. Το ίδιο συνέβη και στο Ωραιόκαστρο, με την παύση των Ν. Τσακαλίδη, Π. Κούντη και Α. Κυριακίδη, οι οποίοι αντικαταστάθηκαν από τους επιλαχόντες Θεμ. Τομπάζη, Χρ. Ουζούνη και Γ. Τίκα. Η παύση έγινε στις 17 Μαΐου 1935, αλλά δε γνωρίζουμε πότε ακριβώς συγκλήθηκε το νέο (μετά τις αντικαταστάσεις) κοινοτικό συμβούλιο. Το βιβλίο πρακτικών που τηρήθηκε μεταξύ του Απριλίου 1934 και του Ιανουαρίου 1936 δεν έχει βρεθεί. Στο βιβλίο πρακτικών που άρχισε την 1η Ιανουαρίου 1936⁴¹ ο πρόεδρος και οι σύμβουλοι υπογράφουν χωρίς κοινοτική σφραγίδα, η οποία κατά περίεργο τρόπο δεν εμφανίζεται σε ολόκληρη την επόμενη διετία. Οπωσδήποτε, το κοινοτικό συμβούλιο είχε ήδη συγκροτηθεί σε σώμα πριν από την 1η Ιανουαρίου 1936. Πρόεδρος ήταν ο Σ. Τσαμεισίδης και αντιπρόεδρος ο Ι. Παπαδόπουλος. Τον Ιούνιο του 1936 οι παυθέντες επανήλθαν στις θέσεις τους και η σύνθεση του κοινοτικού συμβουλίου αποκαταστάθηκε. Πρόεδρος και αντιπρόεδρος αντίστοιχα επανεκλέχθηκαν οι Τσακαλίδης και Κούντης⁴². Η εκλογή ακυρώθηκε α-

28 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 9.3.1930. Ο Μιλτιάδης Παπαδόπουλος ήταν βουλευτής του Κόμματος των Φιλελευθέρων.

29 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 19.7.1931.

30 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 27.12.1931.

31 *Μέγας Οδηγός Θεσσαλονίκης και περιχώρων* ό.π., σ. 550.

32 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδριάσεις 24.2.1929 και 19.7.1931.

33 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 9.8.1936.

34 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 24.2.1929.

35 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 18.10.1936.

36 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 17.4.1934. Η αμοιβή αντιστοιχούσε σε τρία ημερομίσθια ανειδίκευτου εργάτη.

37 Οι ηλικίες προκύπτουν από το Μητρώο Αρρένων. Ο Ιωάννης Δ. Παπαδόπουλος δεν αναγράφεται σε αυτό.

38 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 3.4.1934.

39 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 18.10.1936 (αποφ. 48 και 49).

40 Οι παύσεις έγιναν με αποφάσεις των γενικών διοικητών. Γενικός Διοικητής Μακεδονίας ήταν ο Περιάλξης Ράλλης. Στον Δήμο Θεσσαλονίκης οι μισοί σύμβουλοι παύθηκαν. Βλ. Ευάγγελος Χεχιάογλου, *Ο Νικόλαος Μάνος και ο Δήμος Θεσσαλονίκης στην περίοδο του μεσοπολέμου*, Θεσσαλονίκη 2010, σ. 578.

41 Κάλυψε την περίοδο 1936-1938. [εφεξής Πρακτικά ΚΣ2]. Θωροήθηκε από το Ειρηνοδικείο Μελετισχωρίου στις 10 Φεβρουαρίου 1936.

42 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 17.6.1936.

πό τη Γενική Διοίκηση για τυπικούς λόγους και επαναλήφθηκε, με τα ίδια αποτελέσματα, στις 12 Ιουλίου 1936. Οι Τσαμεσίδης και Παπαδόπουλος αρνήθηκαν ψήφο⁴³. Ωστόσο, η διαφοροποίηση αυτή δε φαίνεται να επηρέασε τη λειτουργία του κοινοτικού συμβουλίου, πολλές αποφάσεις του οποίου ήταν ομόφωνες, μεταξύ των οποίων και η μετάβαση του προέδρου στην Αθήνα για να παραστεί στην επίσημη κηδεία του βασιλιά Κωνσταντίνου⁴⁴, μια δαπανηρή απόφαση πολιτικής σκοπιμότητας⁴⁵. Τον Δεκέμβριο του 1936 έγινε ψηφοφορία εκλογής προέδρου για την επόμενη ετήσια θητεία και επανεκλέχθηκε ο Ν. Τσακαλίδης με τρεις ψήφους έναντι δύο του Α. Κυριακίδη⁴⁶. Αντιπρόεδρος εκλέχθηκε ο Π. Κούντης, με την ίδια πλειοψηφία⁴⁷.

Το 1936 η Κοινότητα μετακόμισε σε νέο γραφείο, το οποίο μίσθωσε από τον Νικ. Γραμματικόπουλο έναντι 200 δραχμών μηνιαίως, διότι ο τοίχος από το παλαιό είχε ραγίσει. Ήδη οι κάτοικοι εκμίσθωναν τα σπίτια τους σε παραθεριστές και δεν ήταν εύκολη η εξεύρεση γραφείων Κοινότητας⁴⁸. Το 1937 αποφασίστηκε η αντικατάσταση των καθισμάτων, διότι ήταν πλέον σε κακή κατάσταση⁴⁹. Προς το τέλος του ίδιου χρόνου, η Κοινότητα μίσθωσε ένα δωμάτιο από τη Χριστίνα Αφουξενίδου για να στεγάσει το λιτό γραφείο της, με μίσθωμα 200 δρχ. το μήνα. Το δωμάτιο αυτό ήταν σε κεντρικότερη θέση από το προηγούμενο. Ένα άλλο δείγμα βελτίωσης ήταν ότι η Κοινότητα αγόρασε μία αρχαιοθήκη για να βάζει τους φακέλους της. Αλλά εκείνο που ξενίζει είναι ότι τον Ιανουάριο του 1938 το συμβούλιο αποφάσισε να αγοράσει δύο έργα ζωγραφικής της καλλιτέχνιδος *Αικατερόλης Μωραΐτου*, αντί του ποσού των 1.150 δραχμών μετά των πλαισίων προς καλλωπισμόν των γραφείων της κοινότητας⁵⁰. Λίγο αργότερα ελήφθη απόφαση για την ανέγερση κοινοτικού γραφείου⁵¹.

Από τον Αύγουστο του 1937 τα πρακτικά του κοινοτικού συμβουλίου συντάσσονταν μεν, αλλά δεν υπογράφονταν ποτέ. Από τον Νοέμβριο του ίδιου χρόνου –οπότε το καθεστώς της 4ης Αυγούστου διόρισε δημοτικά και κοινοτικά συμβούλια– ως πρόεδρος υπογράφει ο Κωνσταντίνος Χαραβόπουλος⁵² (είχε διατελέσει πρώτος πρόεδρος της Κοινότητας) και ως μέλη οι Κωνσταντίνος Λεοντίδης και Χρήστος Τριανταφυλλίδης, που είχαν τότε ηλικία 57, 50 και 54 ετών αντίστοιχα⁵³. Εφεξής, το συμβούλιο θα έμενε τριμελές.

6.3. Κοινοτικά έσοδα και φορολογία

Βασική αρμοδιότητα του κοινοτικού συμβουλίου ήταν να α-

θορίζει τις φορολογικές επιβαρύνσεις των κατοίκων και τις πηγές των λοιπών εσόδων της Κοινότητας. Οι κυριότερες φορολογίες ήταν ο φόρος επί των διαιτωμένων ζώων και ο φόρος επί της αξίας των παραγομένων γεωργικών προϊόντων. Άλλο σημαντικό έσοδο της Κοινότητας ήταν το δικαίωμα από τη χρήση των βοσκήσιμων γαιών.

Ο φόρος επί των διαιτωμένων ζώων επιβάρυνε τους κατοίκους που είχαν ζώα, ως εξής: 10 δραχμές για τα μεγάλα ζώα (άλογα, αγελάδες) και 5 δραχμές για τους όνους και τα αγοπρόβατα. Το ύψος αυτό καθορίστηκε το 1929 και διατηρήθηκε στη συνέχεια σταθερό με αποφάσεις του συμβουλίου ως το 1934, οπότε και μειώθηκε σε 8 και 4 δραχμές αντίστοιχα⁵⁴. Το 1936 μειώθηκε και άλλο, 2 δραχμές για τα αγοπρόβατα και 5 για τους χοίρους⁵⁵ (στο μεταξύ είχε αρχίσει να αναπτύσσεται η χοιροτροφία). Το 1937 ο φόρος επί των διαιτωμένων ζώων κλιμακώθηκε σε τρεις κατηγορίες, ως εξής: 10 δραχμές για τα μεγάλα ζώα, 5 δραχμές για τους όνους και τους χοίρους και 2 δραχμές για τα αγοπρόβατα⁵⁶. Πρέπει να σημειωθεί ότι η δραχμή είχε το 1937 αισθητά μικρότερη αξία από ό,τι το 1929.

Αντιστοιχία του φόρου επί των διαιτωμένων ζώων 1929 και 1937 σε ευρώ (τιμές 2010), βάσει της ισοτιμίας του χρυσού. Η πτώση οφείλεται στη διεθνή οικονομική κρίση.

Κατηγορία	1929	1937
Μεγάλα ζώα	5,33	2,50
Αγοπρόβατα	2,66	0,50

Ο κοινοτικός φόρος επί της αξίας των παραγομένων γεωργικών προϊόντων καθορίστηκε σε 1%, διότι η κοινότης ημών ως νεοσυσταθείσα έχει ανάγκη κοινωφελών έργων, διατύπωση που υιοθετήθηκε διότι το ποσοστό εξαντλούσε τα νόμιμα όρια. Το ίδιο ποσοστό, με το ίδιο σκεπτικό, διατηρήθηκε και τα επόμενα χρόνια⁵⁷. Ταυτόχρονα με τον κοινοτικό αυτόν φόρο, οι κοινότητες εισέπρατταν και τον φόρο έργειας παραγωγής για λογαριασμό του Δημοσίου. Ο προσδιορισμός της αξίας της παραγωγής γινόταν με απλό τρόπο. Κάθε Οκτώβριο, οι κάτοικοι πήγαιναν τα βράδια στο γραφείο της Κοινότητας και δήλωναν την παραγωγή τους⁵⁸. Καθώς όλοι γνωρίζονταν μεταξύ τους, δεν υπήρχε ανάγκη δικαιολογητικών και τεκμηριώσεων. Αν και δε διαθέτουμε τεκμήρια ειδικά για το Ωραιοκάστρο, η βεβαίωση

43 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 12.7.1936.

44 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 8.11.1936, απόφ. 55.

45 Κόσπισε στην Κοινότητα 4.000 δραχμές, ποσό που πρέπει να συγκριθεί με τις 9.500 δραχμές που κόστισε η αποστράγγιση των στάσιμων νερών και τις 1.000 που ήταν το κόστος για τον εμβολιασμό των μαθητών. Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 8.11.1936, απόφ. 53 και 56.

46 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 18.12.1936, απόφ. 65.

47 Αυτόθι, απόφ. 66.

48 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 6.9.1936.

49 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 21.2.1937, απόφ. 6.

50 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 14.1.1938, απόφ. 86. Δεν εντοπίσαμε στοιχεία για την εν λόγω ζωγράφο.

51 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 16.1.1938, απόφ. 88.

52 Αναγνωρίζεται από την υπογραφή του σε παλαιότερα πρακτικά.

53 Τα ονόματα αναγνωρίζονται από τις υπογραφές, βάσει του Μητρώου Αρρένων, από το οποίο προέρχονται και οι ηλικίες.

54 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδριάσεις 24.2.1929, 19.4.1931, 23.4.1932, 19.2.1933, 15.4.1934, 22.6.1934.

55 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 16.2.1936.

56 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 21.2.1937, απόφ. 4.

57 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδριάσεις 24.2.1929, 30.3.1930, 19.4.1931, 3.4.1932, 19.2.1933, 15.4.1934.

58 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 6.1.1929.

του φόρου παρουσίασε προβλήματα σε πανελλαδικό επίπεδο. Στο συνέδριο των εκπροσώπων της τοπικής αυτοδιοίκησης που πραγματοποιήθηκε το 1929 υποστηρίχθηκε ότι η καθιερωθείσα αρχή της χρησιμοποίησεως εν προκειμένω των Δήμων και Κοινοτήτων ως φορολογικών οργάνων του κράτους απέβη επιζημία και επροκάλεσε οξείαν αντίθεση μεταξύ των τοπικών αρχόντων και των φορολογουμένων... [ο πρωθυπουργός Ε. Βενιζέλος] εύρε δικαίας τας επί του προκειμένου αντιλήψεις και εβεβαίωσε ότι θα μεριμνήση, ίνα οι Δήμοι και οι Κοινότητες απαλλαγούν της υποχρεώσεως ταύτης⁵⁹.

Το 1934, επειδή η παραγωγή ήταν ασυνήθιστα μεγάλη, το κοινοτικό συμβούλιο αποφάσισε να διπλασιάσει τον φόρο της γεωργικής παραγωγής (από 1% σε 2%), προκειμένου να χρηματοδοτήσει τοπικά κοινωφελή έργα. Η επιβάρυνση αυτή διατηρήθηκε και τα επόμενα έτη. Επαναφέρθηκε στο 1% μόλις το 1937⁶⁰.

Το κοινοτικό τέλος για τη χρήση των βοσκήσιμων γαίων της Κοινότητας επιβαλλόταν ανάλογα με το είδος του ζώου. Το 1929 αποφασίστηκε ότι οι κάτοικοι θα πλήρωναν 60 δραχμές ετησίως για τα μεγάλα ζώα, ενώ για τα αιγοπρόβατα 20 δραχμές για τη θερινή περίοδο και 40 δραχμές για τη χειμερινή περίοδο. Εξαιρούνταν πέντε μικρά και δύο μεγάλα ζώα για κάθε οικογένεια. Το επόμενο έτος, 1930, το τέλος διατηρήθηκε σταθερό για τα αιγοπρόβατα, αλλά μειώθηκε για τα μεγάλα ζώα σε 40 δραχμές. Το 1931 η επιβάρυνση διατηρήθηκε σταθερή, ασκήθηκε όμως κριτική στην εξαίρεση λίγων ζώων για κάθε οικογένεια, διότι μερικοί καταστρατηγούσαν τη σχετική διάταξη, ισχυριζόμενοι ότι δικά τους ζώα ανήκαν σε συγγενείς τους. Υπήρξαν αιτήματα για τη μείωση της επιβάρυνσης, αλλά τελικώς το συμβούλιο αποφάσισε να μην ενδώσει, διότι προσπαθούσε να συγκεντρώσει χρήματα για να αγοράσει τη βοσκή Ακ Μπουνάρ, που ανήκε στην ανταλλάξιμη περιουσία (βλ. πιο κάτω). Το 1932, λόγω της μεγάλης οικονομικής κρίσης (το έτος αυτό ήταν το χειρότερο προπολεμικό από την άποψη της παραγωγής), τα τέλη μειώθηκαν σε 30 δραχμές ετησίως για τα μεγάλα ζώα και σε 20 δραχμές ετησίως για τα μικρά ζώα⁶¹. Το 1934 η επιβάρυνση για τα μικρά ζώα μειώθηκε σε 15 δραχμές⁶². Το 1936 καθορίστηκε σε 20 δραχμές για τα αιγοπρόβατα και 25 δραχμές για τα μεγάλα ζώα⁶³. Όμως, για τους κτηνοτρόφους με πάνω από 150 αιγοπρόβατα, επιβλήθηκε πρόσθετο τέλος 40 δραχμές κατά κεφαλήν των επί πλέον των 150⁶⁴. Το 1937 ορίστηκε επιβάρυνση 30 δραχμές για τα μεγάλα ζώα και 20 για τα μικρά⁶⁵. Όπως και στην περίπτωση του φόρου επί των διαιτωμένων ζώων, έτσι και τα κοινοτικά τέλη για τη χρήση των βοσκήσιμων γαίων μειώθηκαν σε πραγματικές τιμές λόγω της διεθνούς ύφεσης. Όμως, η μείωση ήταν πολύ μεγαλύτερη για τα μεγάλα ζώα (το τέλος μειώθηκε στο ένα τέταρτο) παρά στα αιγοπρόβατα (το τέλος μειώθηκε στο μισό). Πίσω από τους αριθμούς που προαναφέρθη-

καν, κρύβονται αντιθέσεις ανάμεσα σε διαφορετικές παραγωγικές ομάδες του πληθυσμού, όπως η αντίθεση των πλειοψηφούντων γεωργών και των μειοψηφούντων κτηνοτρόφων.

Αντιστοιχία του κοινοτικού τέλους για τη χρήση των βοσκήσιμων γαίων 1929 και 1937 σε ευρώ (τιμές 2010), βάσει της ισοτιμίας του χρυσού. Η πτώση οφείλεται στη διεθνή οικονομική κρίση.

Κατηγορία	1929	1937
Μεγάλα ζώα	32,00	7,50
Αιγοπρόβατα	10,66	5,00

Εκτός από τους παραπάνω φόρους, η Κοινότητα επιβάρυνε τους κατοίκους και με έκτακτες υποχρεώσεις, όπως επί παραδείγματι με ποσό δέκα δραχμών ανά οικογένεια το 1930, για να πληρωθεί οφειλή της Κοινότητας προς τον δικηγόρο Στ. Γεωργιάδη, που είχε αναλάβει υπόθεσή της⁶⁶. Επίσης, οι κάτοικοι επιβαρύνονταν με τη δαπάνη για τους αγροφύλακες και τους νυκτοφύλακες (βλ. πιο κάτω).

Το 1937 επιβλήθηκε ο φόρος επί των σφαζομένων ζώων, που κλιμακωνόταν σε τρεις κατηγορίες: 8 δραχμές για τα αιγοπρόβατα, 24 για τους χοίρους και 32 για τα βουβάλια και τις αγελάδες⁶⁷.

Ένας ιδιαίτερα επαχθής φόρος, που επιβάρυνε τους κατοίκους και για τον οποίο δε συναντούμε ειδήσεις στα πρακτικά του κοινοτικού συμβουλίου, ήταν τα διαπύλια τέλη, τα οποία εισέπραττε ο Δήμος Θεσσαλονίκης. Με αυτά επιβαρύνονταν –και μάλιστα πριν από την πώληση– οι αγρότες των πέριξ κοινοτήτων, που πήγαιναν στη Θεσσαλονίκη για να πουλήσουν τα προϊόντα τους. Χαρακτηριστική είναι η διαμαρτυρία αγρότη από τη γειτονική Μπάλτζα, τον Αύγουστο του 1929: *Χθες ερχόμενος εις Θεσσαλονίκην προς πώλησιν βρώμης εστάθην εις το φυλάκιον και εδήλωσα το ποσόν. Εκείνος [ο εισπράκτορας του φόρου] μου εξήγησε δρχ. 26, τας οποίας επλήρωσα και έλαβον απόδειξιν. Παρατηρήσας όμως αυτήν είδα να σημειούται ότι εισέπραξε δρχ. 23,75 διά 300 οκάδας. Παρατήρησα εις αυτόν ότι έκανε λάθος και τω εξήγησα 2,25 δρχ., αυτός όμως μοι απήντησεν ότι δεν έκανε λάθος και ότι ξέρει τι κάνει. Ο θιγόμενος αγρότης προσέφυγε στην αρμόδια υπηρεσία και έλαβε σημείωμα επιστροφής του ποσού, αλλά στην επιστροφή μου, όταν έδωσα την σημείωσιν, όχι μόνον δεν συννεμορφώθη [ο εισπράκτορας] με την εντολήν, αλλά με ηπειλήσε ότι θα με διορθώση αν ξαναπεράσω⁶⁸. Ανάλογες εμπειρίες θα είχαν και αγρότες του Ωραιοκάστρου που, για να πουλήσουν τα προϊόντα τους, πήγαιναν στη Θεσσαλονίκη από τον ίδιο δρόμο και περνούσαν από το ίδιο φυλάκιο.*

59 Ριζοσπάστης, φ. 20.10.1929.

60 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 16.2.1936, απόφ. 9. και συνεδρίαση 21.2.1937, απόφ. 2.

61 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδριάσεις 24.2.1929, 30.3.1930, 19.4.1931, 3.4.1932, 19.2.1933.

62 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 15.4.1934.

63 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 16.12.1936.

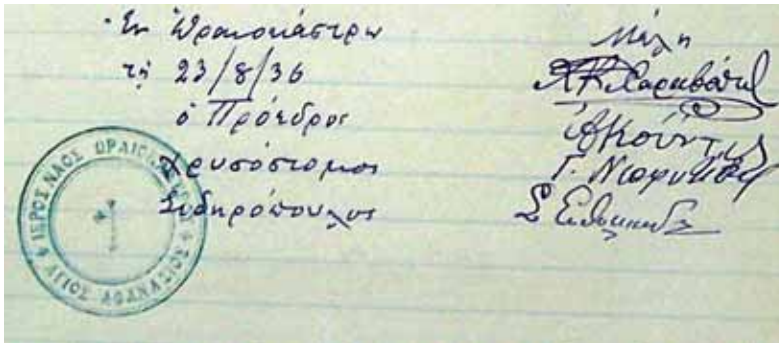
64 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 18.10.1936, απόφ. 51.

65 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 22.2.1937, απόφ. 3.

66 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 12.1.1930.

67 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 13.6.1937, απόφ. 39.

68 Μακεδονία, φ. 12.8.1929, σ. 2.

Λεπτομέρεια από έγγραφο του ιερού ναού Αγίου Αθανασίου (23.8.1936) με την υπογραφή του προέδρου της εκκλησιαστικής επιτροπής π. Χρυσόστομου Σιδιρόπουλου. Συνηγορούν οι Χαραβόπουλος, Κούντης, Νεοφυτίδης, Ευθυμιάδης. Αρχείο Ι. Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης.

Η κυριότερη δαπάνη της Κοινότητας στα πρώτα χρόνια της λειτουργίας της αφορούσε την ανέγερση του δημοτικού σχολείου Ωραιοκάστρου, την επισκευή δρόμων, την κατασκευή γέφυρας και τη μίσθωση της βοσκής του αεροδρομίου. Μεγάλη προσπάθεια καταβλήθηκε για την αγορά της βοσκής Ακ Μπουνά, αλλά χωρίς επιτυχία. Σε έγγραφα της Κοινότητας που δε διασώθηκαν, προβλέπονταν και άλλα κοινωφελή έργα, για τα οποία δε βρέθηκαν αποφάσεις του κοινοτικού συμβουλίου και τα οποία δεν εκτελέστηκαν⁶⁹.

6.4. Η ενορία του Αγίου Αθανασίου

Το 1920 οι οικογένειες από το Καρτάς του Καυκάσου, οι οποίες εγκαταστάθηκαν στο χωριό, έφεραν μαζί τους τις ιερές εικόνες τους και τις κατέθεσαν στον ναό του Αγίου Αθανασίου⁷⁰. Τα επόμενα τρία χρόνια δε φαίνεται να ανέκυψαν προβλήματα στο Νταούντ Μπαλί. Τον Οκτώβριο του 1923, όμως, κλάπηκαν μερικά ιερά σκεύη από την εκκλησία. Οι επίτροποι απέδωσαν ευθύνη στον ιερέα, διότι δεν πήγαινε καθημερινά στον ναό⁷¹. Αυτή ήταν η απαρχή μιας εσωτερικής έριδας, που ασφαλώς είχε σχέση λιγότερο με το πρόσωπο του ιερέα και περισσότερο με τα προβλήματα –εν πολλοίς αδιερεύνητα– που προκάλεσε η σταδιακή εγκατάσταση προσφύγων από διαφορετικές περιοχές. Ένας αριθμός προσφύγων από τον Καύκασο θεώρησε ότι ο ιερέας ευνοούσε τους συμπατριώτες του από τον Πόντο. Αν η κατηγορία αυτή ανταποκρινόταν στην πραγματικότητα και τι ακριβώς σήμαινε η μεροληψία του εφημέριου είναι ερωτήματα που δεν μπορούν να απαντηθούν. Η ένταση διήρκεσε τρία χρόνια και κατόπιν εκδηλώθηκε ανοικτή σύγκρουση: με αίτημα που υπέβαλαν 43 πρόσφυγες –που αυτοπροσδιορίστηκαν ως ομάδα *Καυκασίων*– προς την Ι. Μ. Θεσσαλονίκης τον Οκτώβριο του 1926, ζητούσαν να διοριστεί δεύτερος εφημέριος για να ποιμαίνει την ομάδα τους και τους γηγενείς, ενώ ο π. Χρυσόστομος να περιοριστεί στην ομάδα των Ποντίων. Σύμφωνα με αυτή την ομαδική αναφορά, η ομάδα *Καυκασίων* δεν πήγαινε στην εκκλησία και δεν είχε επικοινωνία με τον ιερέα επί τρία χρόνια⁷².

Η Ι. Μητρόπολη έκρινε ότι δεν υπήρχε άλλη διέξοδος για να συμβιβαστούν οι δύο μερίδες, παρά να διορίσει και δεύτερο εφημέριο, δεδομένου άλλωστε ότι υπήρχαν πολλοί πρόσφυγες ιερείς οι οποίοι αναζητούσαν κάποια θέση. Έτσι, διορίστηκε στον ναό του Αγίου Αθανασίου και ο ιερέας Ευστάθιος Γραμματικόπουλος. Σε αναφορά που υπέβαλε τον Μάρτιο του 1927 ο π. Ευστάθιος δίνει μια άλλη εικόνα της κατάστασης. Η μερίδα των διαμαρτυρομένων δεν περιλάμβανε μόνο *Καυκασίους* αλλά και Πόντιους πρόσφυγες. Ο συνάδελφός του επιθυμούσε να ιερουργεί ο

ίδιος τρεις Κυριακές τον μήνα και ο δεύτερος εφημέριος μόνο μία φορά. Επίσης, επήλθε διαφωνία ως προς τη διανομή των εσόδων. Μπροστά σε αυτή την κατάσταση, η ομάδα των *Καυκασίων* και άλλων τώσων Ποντίων [...] αποχώρησαν από της εκκλησίας. Έτσι, ο π. Ευστάθιος απευθύνθηκε στην Ι. Μητρόπολη για οδηγίες⁷³. Εκείνη ζήτησε την εκδοχή του π. Χρυσόστομου, ο οποίος αντέτεινε ότι *ουδείς χριστιανός δεν είναι εδώ σήμεραν όστις με εκάλεσεν και δεν επήγα να κάμνω το καθήκον μου προς αυτόν, ούτε εις την Εκκλησίαν μέσα εφιλονίκησα με κανέναν και ούτε εις τα κοινοτικά κόμματα αναμιγνύομαι...* Παραδέχθηκε ότι δεν πήγε εις πέντε οσπίτια, όταν του ζητήθηκε, αλλά απέδωσε αυτή την άρνηση σε πιέσεις του προέδρου (παρέδρου) του συνοικισμού Χρήστου Τριανταφυλλίδη⁷⁴.

Τα τεκμήρια αυτά μας λένε τα εξής: Όταν εκδηλώθηκαν διαφορές μεταξύ των προσφυγικών ομάδων –οι οποίες πιθανώς είχαν τη βάση τους στη χρονική διαφοροποίηση της εγκατάστασής τους– ο ιερέας έκρινε σκόπιμο να κρατήσει αποστάσεις από την πιο ολιγάριθμη ομάδα και να συμβαδίσει με τη μεγαλύτερη. Πιθανώς, ο ίδιος αποσκοπούσε με την τακτική αυτή στη διατήρηση των ισορροπιών. Όταν όμως η μειοψηφία τον κατηγόρησε για *τοπικισμό* και διορίστηκε δεύτερος εφημέριος, προέκυψε ένα άλλο πρόβλημα, αφού το χωριό δεν μπορούσε να συντηρήσει δύο ιερείς. Έτσι, οι αντιθέσεις μεταξύ των πληθυσμιακών ομάδων έλαβαν τη μορφή διαφωνίας μεταξύ των δύο ιερέων. Ας σημειωθεί ότι δεν επρόκειτο για αντιθέσεις γηγενών και προσφύγων αλλά για διαφορές μεταξύ διαφορετικών προσφυγικών ομάδων. Από την άλλη πλευρά, είναι πολύ ενδιαφέρον ότι η εκκλησιαστική επιτροπή περιλάμβανε μόνο γηγενείς (Χ. Μπούκλας, Δ. Ουζούνης, Χρ. Σλαμπέας), γα λόγους που θα δούμε στη συνέχεια.

Ο Μητροπολίτης Γεννάδιος απέστειλε αμέσως τον έμπειρο εφημέριο της Νέας Παναγίας (δηλαδή μίας *πληβείας* ενορίας της Θεσσαλονίκης), ονόματι Κυριακό Παπαδόπουλο, να κανονίσει το ζήτημα των εν *Ωραιοκάστρω* ιερέων. Στις 13 Μαρτίου 1927 ο π. Κυριακός συγκάλωσε στο δημοτικό σχολείο συνέλευση «προκρίτων του συνοικισμού προσφύγων παρόντων και των γηγενών». Ουσιαστικά, υπήρχαν τρεις διαφορετικές ομάδες, οι οποίες κατέληξαν στον εξής συμβιβασμό: Η Α' Μερής θα εξασφάλιζε στο εξής οικονομικά τον π. Χρυσόστομο. Η Β' Μερής θα εξασφάλιζε τον π. Ευστάθιο. Οι δύο ιερείς ήταν υποχρεωμένοι να συλλειτουργούν. Τα τυχερά της Α' Μερίδος θα τα εισέπραττε ο π. Χρυσόστομος, ενώ της Β' Μερίδος ο π. Ευστάθιος. Όμως η διαχείριση του ταμείου και κάθε ζήτημα που αφορούσε την εκκλησία, εκτός από τα παραπάνω, θα εξακολουθούσε να ενοικείται εις τας χείρας των γηγενών ως και μέχρι σήμεραν. Τη συμφωνία συνυπέγραψαν οι εκπρόσωποι της Α' Μερίδος (Νεοφυτίδης, Χριστοδουλίδης, Χαραβόπουλος, Πολυχρονίδης), οι εκπρόσωποι της Β' Μερίδος (Ζαφαρίδης, Τσαφαρίδης, Οικονομίδης), η εκκλησιαστική επιτροπή (Μπούκλας, Ουζούνης, Σλαμπέας), ο πά-

69 Στη συνεδρίαση της 28.11.1931 αναφέρεται ότι δε χρησιμοποιήθηκαν εγκεκριμένες πιστώσεις για κοινωφελή έργα.

70 Μαροβελάνης-Βακαλόπουλος, ό.π., σσ. 106-107.

71 ΑΙΜΘ, αναφορά επιτρόπων προς την Ι. Μητρόπολη από 30.10.1923. Επίτροποι ήταν οι Δημήτριος Σ. Ουζούνης και ο Δημήτριος Γ. Κούντης.

72 ΑΙΜΘ, αναφορά κατοίκων προς τον Μητροπολίτη από 3.10.1926.

73 ΑΙΜΘ, αναφορά ιερέα Ευστάθιου Γραμματικόπουλου, από 27.2.1927.

74 ΑΙΜΘ, αναφορά ιερέα Χρυσόστομου, από 7.3.1927. Υπενθυμίζεται ότι ακόμη δεν είχε αρχίσει η λειτουργία της Κοινότητας Ωραιοκάστρου. Το αναφερόμενο αξίωμα αφορούσε τον πάρεδρο του συνοικισμού Νταούντ Μπαλί, ο οποίος ανήκε ακόμη στην Κοινότητα Νεοχωρούδας.

ρεδρος του συνοικισμού Χρ. Μπούγκλας και ο διαμεσολαβητής ιερέας Κυριακός Παπαδόπουλος⁷⁵.

Φαίνεται ότι οι *γηγενείς* κρατούσαν αποστάσεις από τις δύο παρατάξεις, φοβούμενοι ότι η όλη διένεξη θα ήταν εις βάρος της εκκλησίας και του εκκλησιαστικού ταμείου. Για τον λόγο αυτόν επέμεναν να διατηρήσουν τον έλεγχο του ναού. Όπως αποδείχθηκε είχαν δίκαιο, διότι η αντιπαράθεση δεν τελείωσε. Πολύ σύντομα τέθηκε το ζήτημα ποιοι θα περιλαμβάνονταν στην *Α' Μερίδα* και ποιοι όχι. Δύο ημέρες μετά τη συνέλευση υποβλήθηκε στην Ι. Μητρόπολη κατάλογος 73 προσφύγων που επιθυμούσαν να εφημερεύονται από τον π. Χρυσόστομο⁷⁶. Η Μητρόπολη ανέθεσε τότε στον π. Χρυσόστομο να ιερουργεί και στην Ευκαρπία, αλλά αντέδρασαν 126 ενορίτες, οι οποίοι υπέγραψαν σχετικό υπόμνημα. Τότε πήραν το μέρος του και οι γηγενείς, οι οποίοι φοβήθηκαν ότι στο τέλος θα έμειναν χωρίς ιερέα⁷⁷.

Η κατάσταση παρέμεινε ήσυχη μόνο μερικές εβδομάδες. Το καλοκαίρι, πάνω στον πυρετό του θερισμού, δημιουργήθηκε επεισόδιο μέσα στον ναό, για το οποίο ιερέας της Θεσσαλονίκης, απεσταλμένος της Ι. Μητροπόλεως, συνέταξε πόρισμα⁷⁸. Η συνύπαρξη των δύο ιερέων –ή η συνύπαρξη των δύο *μερίδων*– μέσα στον ναό ήταν προβληματική. Ο δεύτερος εφημέριος αποχώρησε, χωρίς όμως να πάψουν οι εντάσεις. Στις 14 Δεκεμβρίου 1927 η *προσφυγική ομάδα Κανκασίων του συνοικισμού Ωραιοκάστρου* ζήτησε από την Ι. Μητρόπολη την άδεια να βαπτισθούν τρία νήπια της ομάδας από τον εφημέριο του Καρά Ισίν (Πολίχνης), διότι δεν επιθυμούσαν να τα βαπτίσει ο π. Χρυσόστομος. Εκ μέρους της *προσφυγικής ομάδας* υπέγραψαν και πάλι οι Ν. Τσαφαρίδης, Ν. Οικονομίδης και Α. Ζαχαριάδης⁷⁹.

Έπειτα, κατά τρόπο που δε γνωρίζουμε τα πράγματα ηρέμησαν. Ίσως η λειτουργία κοινοτικού συμβουλίου να εξασθένησε τη λογική των ισορροπιών ανάμεσα σε τρεις μερίδες. Κανείς πάντως από τους ηγέτες των Κανκασίων δεν εκλέχθηκε στο κοινοτικό συμβούλιο, ενώ συνήθως εκλεγόταν ένας εκπρόσωπος των *γηγενών*. Ασφαλώς, το κοινοτικό συμβούλιο ήταν υποχρεωμένο να στρέφεται στον έξω κόσμο για να επιλύει τα προβλήματα του συνοικισμού και αυτό το εξοικονομει περισσότερο με τις τρέχουσες πολιτικές διαφοροποιήσεις και έτσι το αποστασιοποιούσε από τις ενδοκοινοτικές διαφορές.

Το 1931 ο ναός του Αγίου Αθανασίου είχε 203 ενορίτες, οι οποίοι κατέβαλαν ετήσια υποχρεωτική εισφορά 30 ή 50 δραχμών, συνολικά 8.550 δραχμές. Επίτροπος της εκκλησίας παρέμεινε ο Χρ. Μπούγκλας, μαζί με τον Πέτρο Δ. Κούντη⁸⁰. Ιεροψάλτης ήταν ο Αντώνιος Α. Ζάπρας και καντηλαντάφτισσα η Ευφραξία Δ. Κούντη⁸¹.

Ενώ το 1931 ο επίτροπος Π. Δ. Κούντης παραιτήθηκε λόγω ασχολιών, ενώ οι επιλαχόντες αποποιήθηκαν τον διορισμό τους

για τον ίδιο λόγο, με αποτέλεσμα να μην αναλαμβάνει κανείς τα επιτροπικά καθήκοντα, στις εκλογές που πραγματοποιήθηκαν τον Φεβρουάριο του 1933 για την ανάδειξη της εκκλησιαστικής επιτροπής το ενδιαφέρον ήταν έντονο. Ψήφισαν 49 ενορίτες από 193 εγγεγραμμένους, οι οποίοι ανέδειξαν πρώτο τον Σάββα Ευθυμιάδη και δεύτερο τον Παναγιώτη Νεοφυτίδη, με 31 και 27 ψήφους αντίστοιχα, αμφοτέρους από την *ομάδα των Ποντίων*. Ο Χρ. Μπούγκλας –γγηγενής– έλαβε 23 ψήφους και κατατάχθηκε τέταρτος, ενώ ο Νικόλαος Οικονομίδης, της *ομάδας των Κανκασίων* έλαβε μόνο 11 ψήφους και κατατάχθηκε ένατος⁸². Όπως δείχνει η αλληλογραφία που επακολούθησε, τα αποτελέσματα αυτά δυσαρέστησαν τους πάντες. Άγνωστο με ποια διαδικασία, διορίστηκαν τελικά ως επίτροποι οι Χρήστος Ουζούνης και Γεώργιος Νεοφυτίδης. Αμέσως, ο ιερέας και ο δάσκαλος Ν. Δ. Κισσούμης απευθύνθηκαν στην Ι. Μητρόπολη και ζήτησαν να ακυρωθεί η εκλογή των παραπάνω, διότι ο *μεν πρώτος αριστερίζει, ο δε δεύτερος περιφέρεται ανά το ημέτερον και τα γειτονικά χωρία από όρθρον βαθέως προς πώλησιν των λαχανικών του*. Επικαλούνται τη γνώση προσώπων και πραγμάτων, οι δύο επιστολογράφοι πρότειναν άλλα πρόσωπα για να διοριστούν στις επίζητες θέσεις των εκκλησιαστικών επιτρόπων⁸³. Το βέβαιο είναι ότι οι *γηγενείς* δεν είχαν πλέον τον απόλυτο έλεγχο του ταμείου, διατήρησαν όμως έναν εκπρόσωπο (τον Ουζούνη) στην εκκλησιαστική επιτροπή, ενώ, αν τα πράγματα έμειναν στην εκλογή, τόσο οι *γηγενείς* όσο και οι *Κανκασίοι* δε θα εκπροσωπούνταν καθόλου.

Αλλά άδικος πήγε ο κόπος. Μόλις οι αγροτικές εργασίες άρχισαν, οι διορισμένοι επίτροποι αποχώρησαν και επαναδιορίστηκε ο Χρ. Μπούγκλας μαζί με τον Γ. Νικολαΐδη. Ο Μπούγκλας όμως παραιτήθηκε αμέσως και ο εναπομείνας Νικολαΐδης τον ακολούθησε⁸⁴. Τελικά, η επιτροπή ανασυστάθηκε με τους Χ. Μπούγκλα, Γ. Νεοφυτίδη και Σ. Ευθυμιάδη. Με τη σύνθεση αυτή διαπραγματεύθηκε με τον π. Χρυσόστομο την αμοιβή του στις αρχές του 1934, όταν εκείνος υπέβαλε παραίτηση για οικονομικούς λόγους και του υποσχέθηκε να του δίνει μια ποσότητα σιτάρι αξίας 8.400 δραχμών ετησίως και 300 δραχμές τον μήνα

75 ΑΙΜΘ, αναφορά ιερέα Κυριακού Παπαδόπουλου από 13.4.1927.

76 ΑΙΜΘ, αναφορά 73 κατοίκων Ωραιοκάστρου από 15 Μαρτίου.

77 ΑΙΜΘ, διαβιβαστική επιστολή της εκκλησιαστικής επιτροπής (Αθ. Βαρδαλής, Δ. Ουζούνης, Χ. Σλαμιπέας) από 14.4.1927.

78 ΑΙΜΘ, αναφορά οικονόμου Δημητρίου Πολυχρονιάδη από 3.7.1927.

79 ΑΙΜΘ, αναφορά από 14.12.1927.

80 ΑΙΜΘ, πίναξ εμφανίων την ετήσιαν υποχρεωτικήν εισφοράν ενός εκάστου ενορίτου από 1 Απριλίου 1930 μέχρι 31 Μαρτίου 1931.

81 ΑΙΜΘ, επιστολή της εκκλησιαστικής επιτροπής προς την Ι. Μητρόπολη από 8.3.1931.

82 ΑΙΜΘ, πρακτικό της εκκλησιαστικής επιτροπής από 26.2.1933.

83 ΑΙΜΘ, αναφορά ιερέα και δασκάλου από 27.2.1933.

84 ΑΙΜΘ, παράτηση επιτρόπου της εκκλησίας του Αγίου Αθανασίου Ωραιοκάστρου από 18.4.1933.

από το παγκάρι της εκκλησίας⁸⁵. Είχε προηγηθεί δήλωση 139 ενοριτών ότι δε δέχονταν άλλον ιερέα εκτός από τον π. Χρυσόστομο⁸⁶. Είναι φανερό ότι ο ιερέας είχε κερδίσει το ποιμνίό του, γι' αυτό και οι αναμνησιογράφοι του Ωραιοκάστρου τον αναφέρουν με συγκίνηση.

Το 1934 για να παντρευτεί ένα ζευγάρι στο Ωραιοκάστο χρεαζόταν 100 δραχμές, περίπου δηλαδή δύο ημερομίσθια, εκ των οποίων οι 50 ήταν για τον ιερέα, 25 για την εκκλησία, 5 για τον ψάλτη, 5 για τον καντηλιανάφτη και 15 για τον ληξιαρχο. Το βάπτισμα κόστιζε 55 δραχμές, από τις οποίες 20 για τον ιερέα, 10 για την εκκλησία και 25 για τα υπόλοιπα. Η κηδεία κόστιζε μόνο 30 δραχμές, εκ των οποίων 20 για τον ιερέα και 10 για την εκκλησία. Το μνημόσυνο κόστιζε 15 δραχμές και η ανακομιδή 10. Αυτά όριζε το επίσημο τιμολόγιο της εκκλησίας, υπογεγραμμένο από την εκκλησιαστική επιτροπή⁸⁷. Οι τιμές αυτές διπλασιάστηκαν μέχρι το 1940⁸⁸. Τα ποσά καταβάλλονταν σε δραχμές, σε αντίθεση με την ετήσια εισφορά κάθε ενοριτή που πληρωνόταν σε σιτάρι (βλ. πιο πάνω).

Το 1935 η Ιερά Μητρόπολη Θεσσαλονίκης παρέδωσε στον ναό του Αγίου Αθανασίου εκκλησιαστικά είδη της Κοινότητας Μιχαλιτσίου Προύσας, τα οποία ήταν φθαρμένα από την υγρασία, διότι είχαν μείνει πολύ καιρό στα αρχεία της Μητρόπολης⁸⁹.

Όμως ο ναός χρειαζόταν περισσότερα πράγματα. Ήδη είχαν περάσει πάνω από 70 χρόνια από την οικοδόμησή του. Τον Ιούνιο του 1936 η στέγη ήταν ετοιμόρροπη, αλλά το εκκλησιαστικό ταμείο δε διέθετε το απαιτούμενο ποσό των 20.000 δραχμών για να την αντικαταστήσει⁹⁰. Το αίτημα διαβιβάστηκε στην Αθήνα και ο καιρός περνούσε. Τον Αύγουστο η επιτροπή αποφάσισε να προβεί σε μερική επιδιόρθωση, κόστους 1.200 δραχμών, και ζήτησε την έγκριση του Μητροπολίτη⁹¹. Με τις πρώτες βροχές του φθινοπώρου κατέρρευσε ο νάρθηκας του ναού, διαστάσεων 15 X 5μ., και κατασυνετρίβη όλον το υλικόν κεραμίδια και ξυλεία⁹². Η ζημία αποκαταστάθηκε με την είσπραξη του ενοικίου του αγρού της εκκλησίας και με την καταβολή παλαιών χρεών, που οι κάτοικοι έσπευσαν να πληρώσουν όταν έπεσε ο νάρθηκας⁹³. Δύο χρόνια αργότερα *εχάλασε το τοίχωμα της εκκλησίας είκοσι μέτρα και το υπόλοιπον τον μανδρώματος θέλει από πάνω χρισθή με ασβέστη ή δε άλλως θα πέση όλον το μανδρώμα είναι 380 μέτρα*⁹⁴. Ο,τι επιδιορθώθηκε εκείνη την περίοδο, χρειάστηκε να επιδιορθωθεί και αργότερα, όταν το 1945 η στέγη καταστράφηκε από βλήμα ανταεροπορικού⁹⁵. Το 1939 το κωδωνοστάσιο του ναού κρίθηκε από το εκκλησιαστικό συμ-

βούλιο ως ετοιμόρροπο και ζητήθηκε από την Ι. Μητρόπολη η έγκριση για την κατεδάφισή του⁹⁶.

6.5. Συνεταιρισμοί και οργανώσεις

Οι διαδικασίες της διανομής γης σε ακτήμονες γηγενείς (αποκατάσταση ακτημόνων γηγενών) και σε πρόσφυγες (αγροτικός εποικισμός προσφύγων) στηρίχθηκαν στη συνεταιριστική οργάνωση των ενδιαφερομένων⁹⁷. Οι συνεταιριστικές οργανώσεις αποτέλεσαν οργανωτικά σχήματα για να διανεμηθεί σε ακτήμονες η γη που κατεχόταν από μουσουλμάνους ή εν γένει από πρόσωπα που είχαν εγκαταλείψει το ελληνικό έδαφος. Ασχολήθηκαν με τη δημιουργία και τη διαχείριση κοινών περιουσιακών στοιχείων των μελών τους και την επίλυση των προβλημάτων που ανέκυψαν προς τις δημόσιες αρχές. Παράλληλα με τους συνεταιρισμούς, λειτουργήσαν οργανώσεις προσφύγων, συνήθως με βάση την περιοχή προέλευσης, οι οποίες συχνά ασχολήθηκαν με ζητήματα ανάλογα προς εκείνα των συνεταιρισμών. Ωστόσο, οι τελευταίοι αποτέλεσαν θεσμικά όργανα της ελληνικής πολιτείας για τον εποικισμό και την αποκατάσταση της παραγωγικής διαδικασίας.

Στο Ωραιοκάστρο υπήρχαν δύο συνεταιρισμοί. Ο συνεταιρισμός του Νταούντ Μπαλί, μέλη του οποίου ήταν ακτήμονες γηγενείς, και ο προσφυγικός συνεταιρισμός του Ωραιοκάστρου, με μέλη πρόσφυγες⁹⁸. Η ύπαρξη δύο συνεταιρισμών αντιστοιχεί στην εξέλιξη δύο παράλληλων διαδικασιών: (α) τη διανομή σε ακτήμονες των τσιφλικιών τα οποία καλλιεργούσαν και (β) την αποκατάσταση των αγροτών προσφύγων. Ο μεν πρώτος ονομαζόταν *Γεωργικός Πιστωτικός Συνεταιρισμός Γηγενών*, και το 1932 είχε πρόεδρο τον Πέτρο Μπαζάκα, ο δε δεύτερος *Γεωργικός Πιστωτικός Συνεταιρισμός Προσφύγων* και είχε πρόεδρο τον Ιωακείμ Γραμματικόπουλο⁹⁹.

Την ύπαρξη των συνεταιρισμών γνωρίζουμε από τα πρακτικά του κοινοτικού συμβουλίου. Ο συνεταιρισμός των ακτημόνων υπέβαλε στην Κοινότητα αίτηση, το καλοκαίρι του 1931, να επιτρέπεται η βόσκηση των ζώων των ακτημόνων στη βοσκή του κάμπου¹⁰⁰. Την ίδια εποχή, αμφότεροι οι συνεταιρισμοί ερωτήθηκαν για το ύψος του ετήσιου δικαιώματος βοσκής, με το οποίο χρέωνε η Κοινότητα τους κατοίκους. Το δικαίωμα είχε διατηρηθεί υψηλό, προκειμένου να εξασφαλιστεί το τοκοχρεολύσιο για την αγορά της βοσκής του Ακ Μπουνάτ. Αμφότεροι οι συνεταιρισμοί συμφώνησαν.

Εκτός από τους συνεταιρισμούς, το 1929 λειτουργούσαν το-

85 ΑΙΜΘ, αίτηση ενοριακής επιτροπής Ωραιοκάστρου από 29.4.1934 και αναφορά π. Χρυσόστομου προς την Ι. Μ. Θεσσαλονίκης από 25.10.1936

86 ΑΙΜΘ, αίτηση 139 κατοίκων από 3.1.1934.

87 ΑΙΜΘ, με χρονολογία 6.5.1934.

88 ΑΙΜΘ, *τιμολόγιο ιεροπραξιών* της εκκλησιαστικής επιτροπής, με χρονολογία Μάρτιος 1940.

89 ΑΙΜΘ, απόδειξη παραλαβής από 23.5.1935.

90 ΑΙΜΘ, αναφορά εκκλησιαστικής επιτροπής Ωραιοκάστρου προς το Μητροπολιτικό Συμβούλιο, από 9.6.1936.

91 ΑΙΜΘ, αίτηση εκκλησιαστικής επιτροπής Ωραιοκάστρου από 23.8.1936.

92 ΑΙΜΘ, αίτηση εκκλησιαστικής επιτροπής Ωραιοκάστρου από 5.10.1936. Στο Βιβλίο Πρακτικών του ναού αναφέρεται επίσης η είδηση.

93 ΑΙΜΘ, αναφορά π. Χρυσόστομου προς την Ι. Μ. Θεσσαλονίκης από 25.10.1936.

94 ΑΙΜΘ, αναφορά π. Χρυσόστομου προς την Ι. Μ. Θεσσαλονίκης από 4.10.1938.

95 [Καραστεργίου], «Άγιος Αθανάσιος», ό.π., σ. 24.

96 ΑΙΜΘ, αίτηση της εκκλησιαστικής επιτροπής Ωραιοκάστρου προς την Ι. Μ. Θεσσαλονίκης από 6.2.1939.

97 Βάση της συνεταιριστικής οργάνωσης υπήρξε ο Νόμος 602/1915 (ΦΕΚ Α' 33/24.1.1915).

98 Έτσι απαντούν στα πρακτικά της συνεδρίασης του κοινοτικού συμβουλίου, στις 5.4.1931.

99 *Μέγας Οδηγός*, ό.π.

100 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 21.6.1931.

πακές οργανώσεις, μία ποντιακή και μία καυκάσια, με ξεχωριστά διοικητικά συμβούλια. Οι οργανώσεις αυτές είχαν εγκαταστήσει ένα στοιχειώδες δίκτυο ύδρευσης, με σωλήνες. Τον Μάρτιο του 1929, μετά τη σύσταση της Κοινότητας, παραχώρησαν σε αυτή το δικαίωμα περισυλλογής και εκποίησης των σωλήνων¹⁰¹.

Οι κάτοικοι δεν εκφράζονταν πάντοτε μέσω των συνεταιρισμών ή των τοπικών οργανώσεων. Για παράδειγμα, τον Μάρτιο του 1928, ζήτησαν χόρτο για τα ζώα τους ή ανάλογη χρηματική πίστωση μέσω του *Συνδέσμου Καυκασίων*¹⁰². Ο *Κεντρικός Σύνδεσμος Καυκασίων* ήταν ιδιαίτερα δραστήριος σε αγροτικά θέματα, διότι η πλειονότητα των μελών του ήταν αγρότες. Είχε μια ιδιαίτερη σχέση με το Ωραιοκάστρο, διότι ο πρόεδρος του, Παντελής Μανδρατζής, ήταν κάτοικος Ωραιοκάστρου.

Η δράση του Μανδρατζή ήταν πλούσια. Το 1925 συμμετείχε στις διαδικασίες του έκτακτου Παμπροσφυγικού Συνεδρίου, που εξέλεξε την Ανώτατη Διοικητή Επιτροπή. Ο Μανδρατζής ήταν μέλος της επιτροπής, πρόεδρος της οποίας υπήρξε ο Μηνάς Πατρίκιος, σημαντική πολιτική φυσιογνωμία της εποχής¹⁰³. Το 1926 ο Μανδρατζής ήταν υποψήφιος του Αγροτικού Κόμματος στη Θεσσαλονίκη¹⁰⁴. Το ίδιο έτος συμμετείχε στο έκτο Πανακαυκασιακό Συνέδριο, στο οποίο έλαβε τις περισσότερες ψήφους¹⁰⁵. Το 1927 συμμετείχε στο έβδομο Πανακαυκασιακό Συνέδριο, όπου παρουσίασε τον απολογισμό της διοίκησης του *Κεντρικού Συνδέσμου Καυκασίων* και έψεξε τους βουλευτές, διότι δε μερίμνησαν για την οργάνωση των προσφύγων¹⁰⁶. Στο Συνέδριο των Καυκασίων του 1929 πρότεινε τη σύγκληση Παμπροσφυγικού Αγροτικού Συνεδρίου, ενώ ταυτοχρόνως εξέθεσε τη δραματική κατάσταση των αστών προσφύγων¹⁰⁷. Τον Μάρτιο του ίδιου χρόνου επανεκλέχθηκε στη διοικούσα επιτροπή του Γεωργικού Επιμελητηρίου, στην οποία είχε εκλεγεί το προηγούμενο έτος. Το 1930 εκλέχθηκε αντιπρόεδρος του Γεωργικού Επιμελητηρίου Θεσσαλονίκης¹⁰⁸. Στις γεροϋσιαστικές εκλογές του 1929 υποδείχθηκε υποψήφιος του Εργατικού και Αγροτικού Κόμματος (Αλ. Παπαναστασίου), μαζί με εξέχοντες πολιτικούς, όπως ο Θόδωρος Αρζόγλου¹⁰⁹, ενώ το ίδιο έτος προτάθηκε από το κόμμα του ως υποψήφιος δημοτικός σύμβουλος για τον Δήμο Θεσσαλονίκης¹¹⁰. Πέθανε το 1952, έχοντας διατελέσει δημοτικός σύμβουλος Θεσσαλονίκης. Η Κοινότητα Ωραιοκάστρου κατέθεσε στεφάνι στην κηδεία του¹¹¹.

Ο Δημήτριος Ι. Παπαδόπουλος –που χρημάτισε και αντιπρόεδρος της Κοινότητας, πριν αποβιώσει πρόωρα σε ηλικία 44

ετών– ήταν εγγράμματος και διατέλεσε γραμματέας των Καυκασίων¹¹². Άλλο ενεργό μέλος του *Συνδέσμου Καυκασίων* ήταν ο Νικόλαος Τσαφαρίδης (γ. 1891), ο οποίος συμμετείχε στα συνέδρια του συνδέσμου ως εκπρόσωπος των Καυκασίων του Ωραιοκάστρου¹¹³.

Λόγω του αστικού χαρακτήρα που είχαν οι οργανώσεις των Ποντίων, οι Πόντιοι του Ωραιοκάστρου επισκιάστηκαν στη δράση του *Κεντρικού Συνδέσμου Ποντίων* από τους αστούς συντοπίτες τους που κατοικούσαν στη Θεσσαλονίκη και προέρχονταν κατά κανόνα από την Τραπεζούντα¹¹⁴. Ένα άλλο χαρακτηριστικό του *Κεντρικού Συνδέσμου Ποντίων* ήταν ότι είχε οργανωθεί με βάση τις περιοχές προέλευσης, σε αντίθεση με τον *Σύνδεσμο Καυκασίων* που ήταν οργανωμένος ανάλογα με την περιοχή κατοικίας των μελών του.

6.6. Το σχολείο

Ένα από τα βασικότερα μελήματα της Κοινότητας Ωραιοκάστρου, αμέσως μετά τη συγκρότησή της, ήταν η ανέγερση σχολικού κτιρίου. Επειδή η κρατική χρηματοδότηση δεν επαρκούσε, το κοινοτικό συμβούλιο αποφάσισε να χρησιμοποιήσει τα μισθώματα από τις βοσκές, τα οποία είχαν κατατεθεί στο ταμείο της Διεύθυνσης Εποικισμού¹¹⁵. Τα χρήματα διατέθηκαν για τα υλικά, διότι η οικοδόμηση σχεδιάστηκε να γίνει με προσωπική εργασία των κατοίκων. Κάθε κάτοικος χρεώθηκε με δέκα ημέρες εργασίας, σε οκτάωρη βάση, αρχίζοντας από τις 22 Σεπτεμβρίου 1929. Η μεταφορά λίθων με απλό κάρο ή βοϊδάμαξα θεωρήθηκε εργασία ισότιμη προς δύο ημερομίσθια, ενώ η μεταφορά με διπλό κάρο προς τρία ημερομίσθια. Μεταφορά άμμου επιτράπηκε μόνο από δύο τοποθεσίες: τον Αζμάκ Μπαχτζέ και τον Ταουσάν τεπέ (βλ. πιο πάνω), διότι η άμμος που προερχόταν από τις τοποθεσίες αυτές ήταν κατάλληλη για την ανέγερση κτιρίου. Ένα κυβικό μέτρο άμμου ορίστηκε σε δύο ημερομίσθια. Η μεταφορά ασβέστη συμφωνήθηκε να γίνει από το Ασβεστοχώρι με κάρα και η ισοτιμία της εργασίας προς το ημερομίσθιο ορίστηκε στις 200 οκάδες. Απαιτήθηκαν 30.000 οκάδες ασβέστη. Η μεταφορά τούβλων προγραμματίστηκε να γίνει από το Χαρμάνκιοι. Η αντιστοιχία του ημερομισθίου καθορίστηκε σε 200 τούβλα. Όσοι δεν προσέρχονταν στην εργασία χρεώθηκαν με 60 δραχμές ημερησίως απευθείας στο δημόσιο ταμείο. Το κοινοτικό συμβούλιο προειδοποίησε ότι *δεν θα γίνει καμία επιείκεια*¹¹⁶.

101 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 10.3.1929.

102 *Μακεδονία*, φ. 13.3.1928, σ. 3.

103 Ο Μηνάς Πατρίκιος εξελέγη το ίδιο έτος δήμαρχος Θεσσαλονικέων. Ε. Χεχίμογλου, *Ο Νικόλαος Μάνος*, μέρος δεύτερο και παράρτημα πρώτο.

104 *Μακεδονία*, φ. 24.10.1926, σ. 6.

105 *Μακεδονία*, φ. 2.2.1926.

106 *Μακεδονία*, φ. 7.3.1927, σ. 3.

107 *Μακεδονία*, φ. 25.3.1929, σ. 4.

108 *Μακεδονία*, φ. 17.12.1928, 30.3.1929, 24.10.1930.

109 *Μακεδονία*, φ. 17.4.1929, σ. 2.

110 *Μακεδονία*, φ. 17.7.1929, σ. 4.

111 Απόφαση κοινοτικού συμβουλίου 97/18.8.1952. Βλ. και νεκρολογία για τον γιο του Παντελή, τον Λεωνίδα Μανδρατζή (θ. 1994), στην εφημερίδα *Ωραιοκάστρο*, τχ. 13 (Δεκέμβριος 1994), σ. 9.

112 *Το Όραμα*, «Οι Σταυρωτές οικιστές του Ωραιοκάστρου», ό.π.

113 *Μακεδονία*, φ. 7.2.1927, σ. 3, και φ. 24.3.1929, σ. 6.

114 Βλ. τα ονόματα των ελεγέντων στον *Κεντρικό Σύνδεσμο Ποντίων* στη Μακεδονία, φ. 6.6.1928, σ. 5, και φ. 16.2.1929, σ. 3, με σημειώνοντα πρόσωπα τους πολιτικούς Αρζόγλου και Θεοφύλακτο. Για τα πρόσωπα αυτά βλ. Χεχίμογλου, *Ο Νικόλαος Μάνος*, ό.π.

115 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 1.6.1929.

116 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 15.9.1929 και *Μακεδονία*, φ. 11.10.1929.

Το δημοτικό σχολείο
Ωραιοκάστρου.
Χρονολογία: 1932.
Αρχείο δημοτικού σχολείου
Ωραιοκάστρου.

Ωστόσο, όλος αυτός ο κόπος δεν επαρκούσε για να τελειώ-
σει το σχολείο, ενώ η κρατική χρηματοδότηση παρέμενε ανε-
παρκής. Ο θεμέλιος λίθος του σχολείου κατατέθηκε μόλις στις
14 Απριλίου 1930¹¹⁷. Το καλοκαίρι του 1930 αποφασίστηκε να
αποσυρθεί ποσό 20.000 δραχμών από το αποθεματικό κεφά-
λαο της Κοινότητας για να προχωρήσει η οικοδόμηση του σχο-
λικού κτιρίου, ενώ τον Σεπτέμβριο να αποσυρθούν επιπλέον
15.000 δραχμές. Τον ίδιο μήνα επιβλήθηκε πάλι προσωπική ερ-
γασία στα μέλη της Κοινότητας για τη μεταφορά άμμου και για
την ισοπέδωση του χώρου γύρω από το κτίριο¹¹⁸. Υπήρξε ση-
μαντική πρόοδος, αν κρίνουμε από το γεγονός ότι τον επόμενο
Ιανουάριο, δηλαδή το 1931, η προσωπική εργασία ορίστηκε μό-
νο για τρεις ημέρες και αφορούσε την εκκένωση του υπογείου
του σχολείου και την περιφράξη του οικοπέδου του. Περίσσεψε
μάλιστα και χρόνος για να προγραμματιστεί η επιδιόρθωση του
δημόσιου δρόμου¹¹⁹. Ωστόσο και πάλι το σχολείο δεν ολοκλη-
ρώθηκε. Τον Σεπτέμβριο του 1931 το κοινοτικό συμβούλιο έ-
κρινε ότι για τη μερική αποπεράτωση ήταν απαραίτητη η διά-
θεση 15.000 δραχμών από το αποθεματικό κεφάλαιο της Κοι-
νότητας, για να καταστεί δυνατή η λειτουργία του σχολείου στη
νέα περίοδο 1931-1932¹²⁰. Ο στόχος αυτός διατηρήθηκε και τον
Δεκέμβριο του ίδιου χρόνου και όλοι πίστευαν ότι με τη διάθε-
ση πρόσθετου ποσού 15.000 δραχμών το σχολείο θα τελείωνε
γρήγορα και σύντομα θα άρχιζαν τα μαθήματα¹²¹. Αλλά τον Ια-
νουάριο ακόμη έλειπαν χρήματα και το κοινοτικό συμβούλιο έ-
λαβε την απόφαση να διαθέσει για την αποπεράτωση του κτι-
ρίου το ποσό που είχε προβλέψει για να προσλάβει αγροφύλα-
κες (βλ. πιο κάτω)¹²².

Ας σημειωθεί ότι το 1933 ο κάτοικος Γ.Κ. κατέλαβεν τμήμα
εκ του σχολικού οικοπέδου και αρνείται να το επιστρέψει και
περιφράξας τούτο διά συρμάτων και τοίχων το επρόσθεσεν εις
το ίδιον οικόπεδον. Το κοινοτικό συμβούλιο αποφάσισε να υ-

ποβάλει μήνυση προς παραδειγματική τιμωρίαν¹²³.

Στο μεταξύ, οι μαθητές του Παλαιοκάστρου, λόγω απόστα-
σης φοιτούσαν σε ένα ιδιωτικό σχολείο, του δασκάλου Γ. Αθα-
νασιάδη, το οποίο ήταν ανεπίσημο και δεν είχε πόρους συντη-
ρήσεως. Για τον λόγο αυτόν η Κοινότητα αποφάσισε το 1937
να χορηγήσει στον εν λόγω δάσκαλο 2.000 δραχμές¹²⁴. Το επό-
μενο σχολικό έτος, 1937-1938, το άτυπο ιδιωτικό σχολείο έπα-
ψε να λειτουργεί και τα παιδιά του Παλαιοκάστρου ενεγράφη-
σαν στο επίσημο σχολείο του Ωραιοκάστρου, με αποτέλεσμα
το τελευταίο να έχει 250 μαθητές, αλλά δύο μόνο δασκάλους.
Γι' αυτό η Κοινότητα αποφάσισε να προσλάβει έναν ιδιωτικό
κοινοτικό δάσκαλο, προκειμένου να διδάξει στο σχολείο του
Ωραιοκάστρου και να αρθεί το αδιέξοδο¹²⁵.

Το 1938 λειτουργούσε στο Ωραιοκάστρο νυκτερινή σχολή,
για τη θέρμανση και τον φωτισμό της οποίας η Κοινότητα χορηγήσε
τα αναγκαία κονδύλια¹²⁶.

6.7. Δημόσια τάξη

Μια ενδιαφέρουσα είδηση, που αφορά τη δημόσια τάξη αλ-
λά ταυτόχρονα δείχνει ότι η ζωή είχε αρχίσει να αποκτά κάποια
κανονικότητα για τους νέους κατοίκους, ήταν μία απόφαση του
κοινοτικού συμβουλίου, η οποία αναγνώσθηκε τον Δεκέμβριο
του 1929 στην εκκλησία και τοιχοκολλήθηκε στα κεντρικότερα
σημεία του συνοικισμού. Με αυτήν απαγορεύθηκε η οπλοφο-
ρία και οι πυροβολισμοί εις οιασδήποτε εορτάς, γάμους και δια-
σκεδάσεις προς πρόληψιν ενδεχομένων ατυχημάτων. Οι παρα-
βάτες θα μηνούνταν από το κοινοτικό συμβούλιο¹²⁷. Η είδηση
αυτή δείχνει ότι η οπλοφορία ήταν μάλλον συνηθισμένη στο χω-
ριό αλλά και ότι μετά το πένθος της προσφυγιάς είχαν αρχίσει
πάλι γλέντια και διασκεδάσεις.

Το Ωραιοκάστρο υπαγόταν στον Αστυνομικό Σταθμό του
Χαρμάνικου¹²⁸. Επανειλημμένα, όμως, διαπιστώθηκε ότι η α-

117 Μακεδονία, φ. 14.4.1930.

118 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδριάσεις 20.7.1930, 14.9.1930 και 28.9.1930.

119 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 25.1.1931.

120 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 13.9.1931.

121 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 24.12.1931.

122 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 30.1.1932.

123 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 12.3.1933.

124 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 14.3.1937, απόφ. 24.

125 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 10.10.1937, απόφ. 61.

126 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 16.1.1938, απόφ. 90.

127 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 29.12.1929.

128 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 24.4.1932.

Εκδρομή του δημοτικού σχολείου Ωραιοκάστρου με δασκάλους τους Ζάχο και Κωνσταντινίδη. Αρχείο Απόστολου Δαμιανίδη.

στυνόμευση ήταν ανεπαρκής. Έτσι, το κοινοτικό συμβούλιο στράφηκε στη λύση της πρόσληψης αγροφυλάκων, που επιτηρούσαν κυρίως την τάξη στα χωράφια, το δάσος και τις βοσχές, και νυκτοφυλάκων, που τηρούσαν την τάξη το βράδυ.

Τον Ιανουάριο του 1930 απασχολούνταν δύο αγροφύλακες, ένας γηγενής και ένας πρόσφυγας, ηλικίας περίπου 25 ετών. Το συμβούλιο έκρινε, όμως, ότι παραμελούσαν τα καθήκοντά τους και αποφάσισε να τους επιβάλει γενναίο πρόστιμο¹²⁹. Επειδή το πρόβλημα της φύλαξης παρέμεινε, τον Σεπτέμβριο του ίδιου χρόνου το συμβούλιο αποφάσισε να προσληφθούν τρεις αγροφύλακες, με απευθείας εκλογή από τους κατοίκους, καθένας από τους οποίους θα έπαιρνε μισθό 1.000 δραχμές μηνιαίως. Στην απόφαση περιλαμβάνεται και ο τρόπος εξασφάλισης της μισθοδοσίας: κάθε κάτοικος θα χρεωνόταν ένα ποσό, ανάλογα με τον αριθμό των στρεμμάτων που κατείχε¹³⁰. Φαίνεται, όμως, ότι εκδηλώθηκαν αντιδράσεις, διότι τελικά αποφασίστηκε να προσληφθεί μόνο ένας επιπλέον αγροφύλακας και ύστερα από εκλογή από τους κατοίκους, η οποία ορίστηκε για την Κυριακή 26 Οκτωβρίου 1930¹³¹. Για την άσκηση της υπηρεσίας τους, οι αγροφύλακες ήταν υποχρεωμένοι να παίρνουν οδηγίες από τον πρόεδρο του συμβουλίου, *εντός του κοινοτικού καταστήματος*¹³². Η φράση αυτή μας δείχνει ότι είχαν ήδη δημιουργηθεί προβλήματα και μας κάνει να υποψιαζόμαστε ότι ο πρόεδρος αναζητούσε τους αγροφύλακες στους λόφους του Ωραιοκάστρου.

Το 1932 οι αγροφύλακες ήταν ιδιωτικοί, εκλέγονταν από τους κατοίκους και πληρώνονταν απευθείας από αυτούς σε είδος την εποχή του αλωνισμού¹³³.

Την άνοιξη του 1932 έγιναν πολλές κλοπές στο Ωραιοκάστρο. Η αστυνομία του Χαρμάνκοϊ είχε έλλειψη προσωπικού. Μοναδική λύση ήταν η πρόσληψη νυκτοφυλάκων. Επειδή, όμως, η μισθοδοσία τους θα ήταν μεγάλη επιβάρυνση για τους

κατοίκους του συνοικισμού, συγκλήθηκε γενική συνέλευση τη Δευτέρα του Πάσχα για να εξεταστεί το θέμα¹³⁴. Δυστυχώς, δε γνωρίζουμε σε ποιο σημείο γίνονταν οι γενικές συνελεύσεις ούτε τι αποφάσισε η συγκεκριμένη συνέλευση. Πάντως, δε γίνεται ξανά λόγος στα πρακτικά του κοινοτικού συμβουλίου για νυκτοφύλακες.

Αντίθετα, το φθινόπωρο του 1933 προσλήφθηκαν από την Κοινότητα δύο αγροφύλακες, οι Γεώργιος Πολυχρονίδης και Θεόδωρος Γεωργιάδης, με μηνιαία αντιμισθία 750 δραχμών και διάρκεια απασχόλησης ενός έτους¹³⁵. Αν και δεν αναφέρεται αιτιολογία στα πρακτικά του συμβουλίου, φαίνεται ότι το καθεστώς να πληρώνουν οι κάτοικοι τους αγροφύλακες εξ ιδίων καταργήθηκε εκείνον τον χρόνο. Πράγματι, το επόμενο έτος προσλήφθηκαν και πάλι δύο αγροφύλακες, με μισθό 800 δραχμές, ο οποίος χρεώθηκε στον προϋπολογισμό της Κοινότητας¹³⁶. Στη συνέχεια, η Κοινότητα επανήλθε στο σύστημα των *ιδιωτικών* αγροφυλάκων, οι οποίοι πληρώνονταν από τους κατοίκους, ανάλογα με τον αριθμό των στρεμμάτων που κατείχαν οι τελευταίοι (3 δραχμές ανά στρέμμα)¹³⁷.

Σήμερα είναι δύσκολο να αντιληφθούμε τη σημασία που είχαν οι αγροφύλακες για τη ζωή των αγροτών. Μια ιδέα μας δίνει ένα απόσπασμα από την εισήγηση του προέδρου Ν. Τσακαλίδη τον Ιούνιο του 1937: *Απονομή επαίνου εις τον αγροφύλακα Ι. Χρηματόπουλον και αμοιβή δραχ. 800.- Ο κ. πρόεδρος αναφέρει προς το κοινοτικόν συμβούλιον ότι την 23ην Μαΐου, ημέρα της χαλαζοθνήλλης εν Ωραιοκάστρω, ότε επνήγησαν εις το πλημμυρίσαν ρεύμα περί τα 18 μεγάλα ζώα, παρ' ολίγον να επνήγето άπασα η αγέλη εκ 300 και πλέον μεγάλων ζώων, εσώθη όμως χάριν εις την αυτοθυσίαν του αγροφύλακος Ι. Χρηματοπούλου, όστις με κίνδυνον της ζωής του ερρίφθη εις το ρεύμα και απώθησεν την αγέλην προς το βουνόν*¹³⁸.

129 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 12.1.1930.

130 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 28.9.1930.

131 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 19.10.1930.

132 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 2.11.1930.

133 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδριάσεις 30.10.1932 και 6.11.1932.

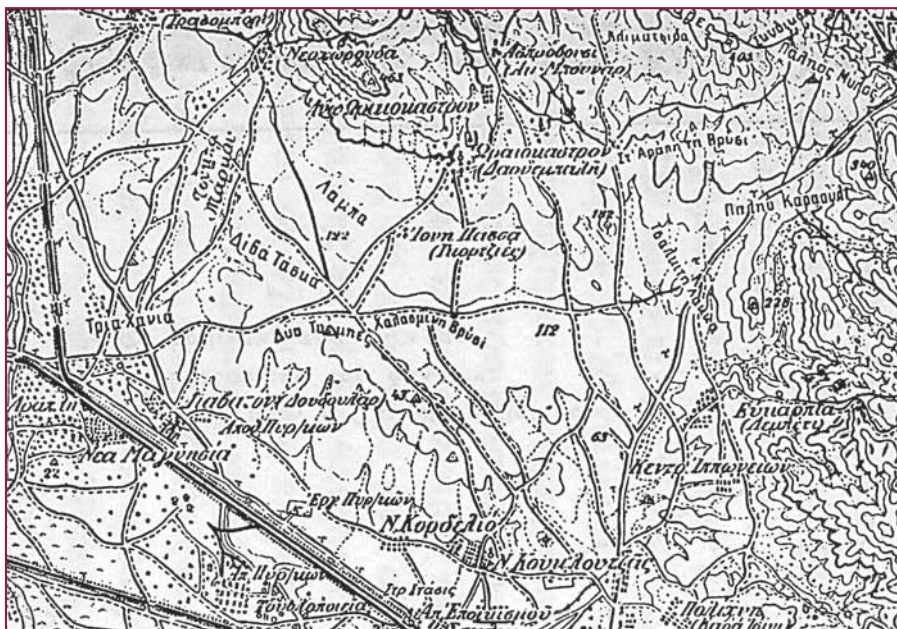
134 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 24.4.1932.

135 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 29.10.1933.

136 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 22.6.1934.

137 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 18.10.1936, απόφ. 50, συνεδρίαση 14.3.1937, απόφ. 23.

138 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 13.6.1937, απόφ. 42.

Χάρτης του 1928. Αξιοπροσεκτη η απεικόνιση του οδικού δικτύου και η αναγραφή των ονομασιών Άνω Ωραιόκαστρου και Ωραιόκαστρου (Δαούτ-μπαλή). Δημοσιεύτηκε από τους Δεληγιάννη - Παπαδημητρίου.

ροφορία αυτή είναι τέτοια, ώστε δεν πρέπει να θεωρήσουμε απαραίτητα ότι το τσιφλίκι αυτό ήταν μια ενιαία ιδιοκτησία. Ο γεωπόνος ενδιαφερόταν να δείξει την έκταση και όχι την ιδιοκτησιακή σχέση. Άλλωστε, η ίδια πηγή παραθέτει στη συνέχεια την ύπαρξη των εξής τσιφλικιών: Χαρμάνκιοι με 10.800 στρέμματα, Ντούντουλαρ με 12.045 στρέμματα και δύο μικρότερα κτήματα στον Ακ Μπουνάρ (200 στρέμματα) και Ουτς Χανλάρ² (67

στρέμματα). Το σύνολο της έκτασης αυτών των τσιφλικιών ανέρχεται σε 39.000 στρέμματα, που καλύπτουν ολόκληρη την περιοχή από τη σημερινή οδό Μοναστηρίου μέχρι τα όρια του χωριού Αϊβάτι (Λητή). Δεν έχουμε όμως στοιχεία που να επαληθεύουν ότι ολόκληρη αυτή η περιοχή ανήκε σε τόσο μικρό αριθμό ιδιοκτητών (στην πραγματικότητα νομέων, διότι η γη ήταν δημόσια). Αντίθετα, η καλλιεργούμενη έκταση δεν μπορεί να ήταν τόσο μεγάλη. Υπήρχε εκτεταμένος μη καλλιεργούμενος –και μη κατοικημένος– χώρος στην ανατολική πλευρά του σημερινού Δήμου Ωραιόκαστρου, τον οποίον πηγή της εποχής προσδιορίζει μεταξύ Λεμπέτ και Νταούντ Μπαλί. Εκεί γίνονταν στρατιωτικά γυμνάσια με ένσφαιρα πυρά³.

Ο Σάρος απαντά στο ερώτημά μας. Σημειώνει ότι το χωριόν είναι κτήμα επτά Οθωμανών και της κυρίας Λομβάρδου. Ιδιοκτήτες οικίας και αγρούς έχουν και τρεις των ημετέρων [Ελλήνων]⁴. Αντισταθμιστικά, έτσι, ότι από τις οικογένειες που κατοικούσαν τότε στο χωριό μόνο τρεις είχαν ιδιοκτησία. Οι υπόλοιποι κάτοικοι ήταν ακτήμονες και καλλιεργούσαν τους αγρούς οκτώ ιδιοκτητών. Έτσι, η έκταση των 13.400 στρεμμάτων πρέπει να ήταν μοιρασμένη σε οκτώ μεγάλους ιδιοκτήτες και τρεις μικρότερους. Από τους μεγάλους ιδιοκτήτες μία ήταν η Ελένη, θυγατέρα Κωνσταντίνου Μεγαβούλη και σύζυγος του Ρουτζιέρο Λομπάρντο⁵.

Ένα από τα οκτώ μεγάλα κτήματα περιήλθε πριν από το 1920 στον δικηγόρο Εμμανουήλ Σαλέμ, ο οποίος ζήτησε την άδεια από το κράτος να μεταβιβάσει το δικαίωμα της εξουσίας του σε δύο ποιμένες από το Λιβάδι. Εκδόθηκε μάλιστα και σχετική υπουργική απόφαση⁶. Επειδή γνωρίζουμε ότι ο Σαλέμ εκπροσωπούσε τις οικογένειες Αλλατίνη και Μοδιάνο απέναντι στις

7. Η ιδιοκτησιακή συγκρότηση του χώρου

Μέσα σε μερικά χρόνια, από το 1917 μέχρι το 1930, η περιοχή του Ωραιόκαστρου –όπως και ολόκληρος ο βορειοελλαδικός αγροτικός χώρος– γνώρισε οικονομικούς μετασχηματισμούς, τους οποίους άλλες κοινωνίες χρειάστηκαν αιώνες για να βιώσουν. Στην περίοδο αυτήν καταργήθηκε ένα μακροχρόνιο φεουδαρχικό σύστημα παραγωγικής οργάνωσης, που στηριζόταν σε δύο στοιχεία: (α) το κράτος παρέμενε πάντοτε ο ψιλός κύριος που ήλεγχε τον εξουσιαστή του εδάφους, (β) ο εξουσιαστής του εδάφους ανέθετε την καλλιέργεια σε αγρότες, παραχωρώντας σε αυτούς το ήμισυ του προϊόντος. Οι ιδιοκτήτες αγροκτημάτων με έκταση χιλιάδες στρέμματα εξαφανίστηκαν από το προσκήνιο. Οι γηγενείς απέκτησαν γη. Το ίδιο και οι πρόσφυγες. Οι βοσκές έπαψαν να είναι διαφιλονικούμενες και παραχωρήθηκαν στην Κοινότητα. Η γησιό της Κοινότητας εκλεγόταν από τους κατοίκους και εξέφραζε πραγματικούς συσχετισμούς δυνάμεων. Δημιουργήθηκε μια μικρή αγροτική κοινωνία, στην οποία όλα τα μέλη είχαν περίπου ίση ιδιοκτησία. Οι εσωτερικές ιεραρχίες αντανάκλασαν ιδεολογικές στάσεις και συμπεριφορές και δεν ήταν αποτέλεσμα διαφορετικής θέσης στη διαδικασία παραγωγής ή στην κοινωνική ιεραρχία.

7.1. Οι παλαιές ιδιοκτησιακές σχέσεις

Στις αρχές του 20ού αιώνα ένας Έλληνας γεωπόνος που ερευνήσε την περιοχή της Θεσσαλονίκης ανέφερε ότι στο Νταούντ Μπαλί υπήρχε ένα μεγάλο τσιφλίκι, με έκταση 13.500 στρέμματα, το οποίο περιλάμβανε 73 οικοδομές¹. Τίθεται, λοιπόν, το ερώτημα, αν ολόκληρος ο οικισμός ανήκε σε τσιφλίκι. Καταρχάς, η φύση της πηγής από την οποία προέρχεται η πλη-

1 Γεώργιος Παλαμιώτης, «Γεωργία και κτηνοτροφία εν τη περιφέρεια (καζά) Θεσσαλονίκης», *Δελτίον Βασιλικής Γεωργικής Εταιρείας* αρ. 3 (Μάρτιος 1914), σσ. 79-80.

2 Βλ. πιο πάνω, «Τοποθεσίες».

3 *Μακεδονία*, φ. 15.7.1911, σ. 3. Ως Λεμπέτ εδώ δεν πρέπει να θεωρηθεί η σημερινή Νέα Ευκαρπία, αλλά τα όρια του κτήματος Λεμπέτ, τα οποία έφταναν επέκεινα της οδού Λαγκαδά.

4 Παπαδόπουλος, ό.π., σ. 120.

5 Χειμώγιου 2004, σ. 246 και 249. Χρήστος Γουγουύσης, «Παλιά Θεσσαλονίκη», *Μακεδονία*, φ. 9.10.1927, σ. 3. Συγγενείς της Ελένης Λομβάρδου ήταν η Μαργαρίτα και ο ιταλικής υπηκοότητας Αμίλιος Λομβάρδου [το όνομα είχε εξελληνιστεί] και η Μαργαρίτα Τόμης, το γένος Λομβάρδου. Ήταν ιδιοκτήτες οικοπέδων στα οικοδομικά τετράγωνα 386 και 387, στη διασταύρωση των οδών Φράγκων και Μεγάλου Αλεξάνδρου. Βλ. *Μακεδονία*, φ. 19.11.1926, σ. 2.

6 *Μακεδονία*, φ. 17.6.1920, σ. 2. Σύμφωνα με δημοσίευμα στη *Μακεδονία*, φ. 28.2.1920, σ. 1, ο Εμμανουήλ Σαλέμ (1860-1940) ήταν την εποχή εκείνη κάτοικος Παρισιού και διαχειριστής της Εταιρείας Ηλεκτροφωτισμού και Τροχιοδρόμων Θεσσαλονίκης. Επισκέφθηκε μάλιστα τη Θεσσαλονίκη με σκοπό να αρθεί η επίταξη που είχε επιβάλει το ελληνικό κράτος στην ανωτέρω εταιρεία. Η αποστολή του στέφθηκε με επιτυχία και η επίταξη έληξε (*Μακεδονία*, φ. 1.3.1920, σ. 2). Βιογραφικά στοιχεία για το πρόσωπο αυτό και τις σχέσεις του με τις οικογένειες Μοδιάνο και Αλλατίνη βλ. στο Εύαγγελος Χειμώγιου, *Υπόθεση Μοδιάνο. Τραπεζικό κραχ στη Θεσσαλονίκη το 1911*, Θεσσαλονίκη 1991, σσ. 30-31.

δικδικήσεις που είχαν οι πιστωτές τους⁷, πιθανολογούμε ότι ήταν ο εικονικός ιδιοκτήτης έκτασης η οποία, κατά την τοπική παράδοση⁸, είχε περιέλθει σε μια από τις δύο οικογένειες. Τελικώς, όμως, η μεταβίβαση στους κατοίκους του Λιβαδιού δεν πραγματοποιήθηκε, αν κρίνουμε από το γεγονός ότι ο Σαλέμ ζήτησε την άδεια να υποθηκεύσει το κτήμα, η οποία και έγινε δεκτή⁹.

Αν και δε διαθέτουμε τα στοιχεία του κτηματολογίου του Νταούντ Μπαλί, μπορούμε ωστόσο να καταλήξουμε σε ορισμένα συμπεράσματα για τους εξουσιαστές της γης, με βάση το κτηματολόγιο του Χαρμάνιοι του 1907, το οποίο –όπως είδαμε– περιλάμβανε περιοχές που υπήχθησαν διοικητικά στον Δήμο Ωραιοκάστρου. Οι περιοχές αυτές ήταν οι εξής:

Γκερέν: Άγνη περιοχή μεταξύ Χαρμάνιοι, Παλαιοκάστρου και Νεοχωρούδας.

Καλαϊτζή ντερέ: Περιοχή που διέτρεχε χείμαρρος, από τα όρια του Νούντουλαρ μέχρι τα όρια του Νταούντ Μπαλί.

Ταουσάν τεπέ: Λόφος νοτιοδυτικά της Άσπρης Βρύσης (βλ. πιο πάνω).

Ατς Οβά (ανοικτή πεδιάδα): Μεταξύ Γκερέν και Ταουσάν Τεπέ.

Κιζλάς: Βοσκή, νότια από την Ατς Οβά.

Γουβαρλάκ: Νότια από την Καλαϊτζή ντερέ.

Καρά Τοπράκ: Περιοχή βόρεια από την Ταουσάν τεπέ.

Ο κυριότερος εξουσιαστής γης στις περιοχές που γειτνιάζαν με το σημερινό Ωραιοκάστρο ή υπάγονταν σε αυτό –χωρίς να είναι δυνατός ο επακριβής καθορισμός των ορίων– ήταν οι εξής:

Όπως φαίνεται από τον Πίνακα 10, οι θυγατέρες του Σαλίχ μπέη κατείχαν κτήματα σε ολόκληρη αυτήν την περιοχή. Αυτό δείχνει ότι η οικογένειά τους ήταν η παλαιότερη εξουσιαστρία ολόκληρου ή μεγάλου μέρους του χώρου. Επειδή, όμως, στο κτηματολόγιο του Χαρμάνιοι οι ιδιοκτησίες τους είναι πολλές και διάσπαρτες, δικαιούμαστε να υποθέσουμε ότι στην πορεία του χρόνου η οικογένεια εκποίησε το δικαίωμα εξουσίασης πολλών κτημάτων σε τρίτους. Τρεις άλλες οικογένειες, οι θυγατέρες του Μουσταφά μπέη, οι Φεζί και Μιτχάτ μπέηδες και ο Μαχμούντ μπέης, κατείχαν εδάφη στις συνεχόμενες περιοχές Καλαϊτζή, Οβά, Γουβαρλάκ και Καρά Τοπράκ. Και αυτών οι ιδιοκτησίες ήταν διάσπαρτες, αποτελούμενες από κτήματα ποικίλου μεγέθους. Ένας άλλος μπέης, ο Νουρί, είχε κτήματα μαζί με τον προαναφερθέντα Μιτχάτ μπέη στην Γκερέν και στην Ταουσάν τεπέ, διάσπαρτα και αυτά. Η Αϊσέ, σύζυγος του Σαφντέρ μπέη (γιου του Γιουσούφ μπέη) κατείχε κτήματα γύρω από την Καλαϊτζή ντερέ και στις βοσκές Κιζλάς. Τέλος, κάποιος Χουσί πασάς¹⁰ κατείχε γαίες στην περιοχή Καρά Τοπράκ. Ίσως αυτές οι επτά να ήταν οι οικογένειες που κατείχαν τη γη στην περιοχή του Ωραιοκάστρου¹¹. Κάποια από αυτές πρέπει να μεταβίβασε κτήματά της στους Αλλατίνη ή τους Μοδιάνο –δανειζόμενη αντί υποθήκης¹² με τον τύπο της πωλήσης υπό αίρεση (επί εξωνήσει)– και, έτσι, η γη κατέληξε να έχει εικονικό μάλλον ιδιοκτήτη, τον Σαλέμ. Επίσης, κάποια από αυτές τις οικογένειες, πιθανώς του Σαλίχ μπέη, πρέπει να είχε μεταβιβάσει δικαιώματά της στην οικογένεια Λομβάρδο.

Το επόμενο ερώτημα αφορά τις τρεις χριστιανικές οικογένειες που κατείχαν γη. Στην περιοχή *Γουβαρλάκ* κατείχαν ένα κτήμα οι Χρήστος και Θανάσης, παιδιά του Γρηγόρη, που μπορεί να ταυτιστούν με ταυτόνομα μέλη της οικογένειας Μπούκλα. Την ύπαρξη ιδιοκτησιών της οικογένειας αυτής στα όρια μεταξύ κτηματικών περιοχών Νταούντ Μπαλί και Χαρμάνιοι μαρτυρεί και νεότερο έγγραφο της Διεύθυνσης Εποικισμού¹³. Επίσης, κάτοικοι Νταούντ Μπαλί και ιδιοκτήτες κτήματος στην ίδια περιοχή ήταν μέλη της οικογένειας Γούλι¹⁴. Τέλος, το κτηματολόγιο μαρτυρεί ιδιοκτησίες της οικογένειας Καμπάκη στην περιοχή Καρά Τοπράκ¹⁵. Αυτές οι τρεις οικογένειες πρέπει να ήταν οι *τρεις των ημετέρων*, που αναφέρει ο Σάρρος, οι οποίοι κατείχαν ιδιόκτητες οικίες και αγρούς.

Πίνακας 10: Γεωγραφική κατανομή κτημάτων (1907)

Ιδιοκτήτης	Γκερέν	Καλαϊτζή	Οβά	Γουβαρλάκ	Κιζλάς	Ταουσάν	Τοπράκ
Σαλίχ	X	X	X	X	X	X	X
Νουρί Μιτχάτ	X					X	
Μουσταφά		X	X	X			X
Φεζί και Μιτχάτ		X	X	X			X
Μαχμούντ		X	X	X			
Χουσί							X
Αϊσέ		X			X		

Πηγή: Βακουφάρας, ό.π. Η επεξεργασία έγινε από τον γράφοντα.

7 Αυτόθι, σσ. 39-62.

8 Συνέντευξη που έλαβε η Μαρία Καραστεργίου.

9 *Μακεδονία*, φ. 17.6.1920, σ. 1. Το αρμόδιο υπουργείο γνωμοδότησε ότι η υποθήκευση του κτήματος είναι εμπράγματον δικαίωμα μάλλον περιορισμένον της ιδιοκτησίας (ή της εξουσίασεως εν ταις νέαις χώραις). Είχε προηγηθεί ο Νόμος 1072/1917, ο οποίος μετέτρεψε το δικαίωμα της εξουσίασεως σε δικαίωμα πλήρους κυριότητας επί του 80% του κτήματος, ενώ το υπόλοιπο 20% περιήλθε υπό την πλήρη κυριότητα του κράτους, το οποίο απέβαλε την ιδιότητα του ψιλού κυρίου στο υπόλοιπο 80%.

10 Αυτό το όνομα έφερε ο διοικητής του 3ου Σώματος Στρατού, που έδρευε στη Θεσσαλονίκη, το 1909.

11 Είναι ενδιαφέρον ότι καμία από αυτές δεν είχε ιδιοκτησία στα 1.000 οικόπεδα της Θεσσαλονίκης, που έχουν καταγραφεί σε παλαιότερη έρευνα.

12 Ο οθωμανικός νόμος περί γαίων δεν παρείχε επαρκή προστασία στον δανειστή και γι' αυτό γινόταν χρήση μιας άλλης μεθόδου, της πώλησης υπό αίρεση (επί εξωνήσει). Ο δανειζόμενος μεταβίβαζε στον δανειστή τα δικαιώματά του σε κάποιο ακίνητο. Ο δανειστής ήταν υποχρεωμένος να επιστρέψει το ακίνητο, εφόσον ο δανειζόμενος του επέστρεφε το ποσό μέσα σε μια συγκεκριμένη προθεσμία. Με τη μέθοδο αυτή δε φανόταν και ο τόκος που κατέβαλλε ο δανειζόμενος, διότι ενσωματωνόταν στο τίμημα της πώλησης. Αυτό είχε σημασία, διότι στο ισλαμικό ιδεολογικό πλαίσιο ο τόκος –χωρίς να απαγορεύεται απολύτως– δεν είναι αποδεκτός (θεωρείται *χαράμι*).

13 Βακουφάρας, ό.π., σ. 126.

14 Αυτόθι.

15 Βακουφάρας, ό.π., οικόπεδο 3704, σ. 174. Επίσης, οικόπεδα 3706 και 3702.

Χάρτης του 1936. Το Νταούντ Μπαλί αναφέρεται ως τοπωνύμιο, χωρίς να σημειώνεται ο οικισμός. Αναδημοσιεύεται από τον τόμο: Θεσσαλονίκης ανάδειξης. Χαρτών αναμνηρίσις, έκδ. Εθνικού Κέντρου Χαρτών.

φορμές για συνεχείς παρεμβάσεις των αρμόδιων Οθωμανών αξιωματούχων, με όλες τις συνεπαγόμενες καταπιέσεις και τις δωροδοκίες¹⁹.

Οι εξουσιαστές μεγάλων εκτάσεων σπανίως αναμειγνύονταν στην καλλιέργεια της γης. Την ανέθεταν σε επίμορτους καλλιεργητές (κολίγους), οι οποίοι, όμως, έπρεπε να κατέχουν ζωικό κεφάλαιο και εργαλεία. Η οθωμανική νομοθεσία απέφυγε να ρυθμίσει τις σχέσεις μεταξύ εξουσιαστών και καλλιεργητών. Έτσι, η ελληνική πολιτεία κλήθηκε να επιλύσει το ζήτημα από την αρχή. Μετά την προσάρτηση της Θεσσαλίας, η Ελλάδα αναγνώρισε σιωπηρώς την εξουσία ως τέλεια ιδιοκτησία, με αποτέλεσμα να προκληθούν εκρηκτικά κοινωνικά προβλήματα. Αυτό το σφάλμα αποφεύχθηκε μετά την απελευθέρωση της Μακεδονίας. Ο οθωμανικός νόμος για τη γη εισήλθε στην ελληνική έννομη τάξη με τη Συνθήκη των Αθηνών, η οποία αναγνώρισε όλα τα υφιστάμενα ιδιωτικά εμπράγματα δικαιώματα στη Μακεδονία, την Ήπειρο και το Αιγαίο Πέλαγος²⁰.

7.2. Η αλλαγή των ιδιοκτησιακών σχέσεων¹⁶

Στο οθωμανικό κράτος οι αγροί ανήκαν κατά συντριπτική πλειονότητα στην ιδιοκτησιακή κατηγορία *εραζί μιριγιέ*, δηλαδή η ψιλή κυριότητά τους ανήκε στο κράτος¹⁷, ενώ ο *ιδιοκτήτης* τους ασκούσε το περιορισμένο εμπράγματο δικαίωμα που αποδόθηκε στην ελληνική γλώσσα με τον όρο *εξουσίαση*. Ο *εξουσιαστής* δεν ήταν απόλυτος κύριος του εδάφους¹⁸. Αν το έδαφος έμενε ακαλλέργητο ή αν ο εξουσιαστής δεν είχε άμεσους απογόνους, το κτήμα περιερχόταν στο κράτος, το οποίο και το διέθετε σε κάποιον τρίτο. Υπήρχαν επίσης πολλοί περιορισμοί ως προς την κληρονομική μεταβίβαση του δικαιώματος εξουσίασης και τη χρήση της εξουσιαζόμενης γης, οι οποίοι έδιναν α-

να ενσωματώσει τη Συνθήκη των Αθηνών στο εσωτερικό δικαιο-προέβλεπε ότι: *Εν ταις χώραις ταις διατελούσαις τώως υπό την άμεσον κυριαρχίαν του οθωμανικού κράτους εισάγεται εν γένει η ελληνική αστική νομοθεσία. Διατηρούνται όμως εν ισχύι αι περί γαιών διατάξεις, αι ρυθμίζουσαι τα επ' αυτών ιδιωτικές φύσεως δικαιώματα, των περί τούτων δικαιοπραξιών συντελουμένων εφεξής κατά τους ελληνικούς νόμους.* Ο ίδιος νόμος παρέτεινε την υφιστάμενη απαγόρευση δικαιοπραξιών και ακύρωσε όλες όσες είχαν γίνει ή επρόκειτο να γίνουν μέχρι να αρθεί η απαγόρευση με ειδικό βασιλικό διάταγμα.

Τρεις μήνες αργότερα, ένας νέος Νόμος (262/1914) καθόρισε ότι *χαρακτηρίζονται ως εγκαταλελειμμένα και περιερχο-*

16 Από την πλούσια βιβλιογραφία στο περίπλοκο αυτό ζήτημα σημειώνουμε τα εξής: Νικόλαος Π. Ελευθεριάδης, *Η ακίνητος ιδιοκτησία εν Τουρκία*, εν Αθήναις 1903. *Οθωμανικοί Δικαστικοί Νόμοι*, τεύχος Β', εν Αθήναις 1913 (Νόμος περί Γαιών και οι τροποποιήσεις του, σσ. 23-145). *Εφημερίς της Κυβερνήσεως του Βασιλείου της Ελλάδος*: έτη 1914, 1915, 1917. *Βασίλειον της Ελλάδος. Εφημερίς της Προσωρινής Κυβερνήσεως* (τχ. 1-71: 15/9/1916-31/12/1916 και τχ. 1-105: 2/1/1917-12/6/1917). Γεώργιος Νάκος, «Δικαιικά γαιοκτητικά προβλήματα κατά τη διάρκεια της Προσωρινής Κυβερνήσεως Θεσσαλονίκης (1916-1917)», Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος: Πολιτισμικό Κέντρο Βορείου Ελλάδος, *Ο Ελευθέριος Βενιζέλος στη Θεσσαλονίκη*, Θεσσαλονίκη 1994, σσ. 19-34. Linda T. Darling, *Revenue-Raising and Legitimacy. Tax Collection and Finance Administration in the Ottoman Empire, 1560-1660*, Brill 1996. Kemal Karpat, «The Land Regime», *Studies in Ottoman Social and Political History*, Brill 2002. Siraj Sait, Hilary Lim, *Land, Law and Islam: Property and human rights in the Muslim world*, Zed Books 2006. Aziz Azmah, *Islamic Law: Social and Historical Context*, Routledge 1988. Hofstötter Bernhard, «Cyprus under British Rule: An International Law Analysis of Certain Land Surveys and Land Assignments Between 1878 and 1955», *Chinese Journal of International Law* (2008), Vol. 7, No. 1, σσ. 159-196. Middleton Justice, «Sketch of the Ottoman Land Law for Cyprus», *Journal of the Society of Comparative Legislation*, New Series, Vol. 2, No. 1 (1900), σσ. 141-150. Stelios Pavlides, «A New Land Law for Cyprus», *Journal of Comparative Legislation and International Law*, 3rd Ser., Vol. 30, No. 3/4, (1948), σσ. 40-46. Μπάμπης Αλφιζάτος, *Η γεωργική Ελλάς και η εξέλιξίς της*, Αθήνα 1939. Δημήτριος Γατόπουλος, *Ανδρέας Μιχαλακόπουλος, πρωθυπουργός, στένος συνεργάτης του Ελευθερίου Βενιζέλου*, Αθήνα 2000 (β' έκδοση). Για μία σύνοψη των ανωτέρω, βλ. Ενώγγελο Χεζιμογλου, «Η αγροτική μεταρρύθμιση της Τριανδρίας», *Εθνικός Διχασμός. Ο Κωνσταντίνος, ο Βενιζέλος και το «Ανάθεμα», 1916-1917*, Αθήνα 2009, σσ. 105-130.

17 Αν η γη ήταν βασιλική, η ψιλή κυριότητα ανήκε στο βασίλειο και ήταν αναπαλλοτρίωτη.

18 Η *εξουσίαση* χαρακτηριόταν ως μορφή ατελούς κυριότητας.

19 Παλαιότερα, τις γαίες *εραζί μιριγιέ* είχαν υπό τον έλεγχό τους οι τιμαριούχοι. Εκείνοι ενέκριναν –εισπράττοντας το συναφές δικαίωμα– τη μεταβίβαση της γης από έναν εξουσιαστή στους απογόνους του ή σε κάποιον τρίτο. Οι ίδιοι φρόντιζαν και για την παραχώρησή της σε άλλο εξουσιαστή, όταν έμενε ακαλλέργητη. Μετά την κατάργησή των τιμαριών, τον ρόλο των τιμαριούχων ανέλαβαν δημόσιοι υπάλληλοι. Η πολιτική του οθωμανικού κράτους απέναντι στις *δημόσιες γαίες* είχε κυρίως εισοδηματικά κίνητρα. Κυρίως, όμως, στόχευε να διατηρήσει τον έλεγχο πάνω σε αυτές και να αποτρέψει την ιδιοποίησή τους από ιδιώτες. Αναθέτως, οι εξουσιαστές των *δημοσίων γαιών* προσπάθησαν να ιδιοποιηθούν τα εδάφη που κατείχαν και τα οποία καλλιεργούσαν είτε αυτοπροσώπως είτε μέσω τρίτων.

20 Η Συνθήκη των Αθηνών καταρτίστηκε τον Νοέμβριο του 1913. Με αυτήν παραχώρησε η Τουρκία στην Ελλάδα τις Νέες Χώρες.

νται εις την κυριότητα του Ελληνικού Δημοσίου ως αδέσποτα²¹, ακίνητα κείμενα εν ταις νέαις χώραις άτινα οι ιδιοκτήται ή νόμιμοι διακάτοχοί εγκατέλιπον απελθόντες εις την αλλοδαπήν, εφ' όσον ο την ιδιοκτησίαν ή άλλο εμπράγματον δικαίωμα αξιών δεν ήθελε προσαγάγει εντός έτους από της ισχύος του παρόντος νόμου τους τίτλους εφ' ων βασίζει τα δικαιώματά του εις τον οικονομικόν επίτροπον της τοποθεσίας του κτήματος. Μένουσιν άθικτα εκ της διατάξεως ταύτης τα κατά τους περί γαιών νόμους δικαιώματα του δημοσίου επί των μη τακτικώς καλλιεργηθεισών γαιών.

Το 1917, με διάταγμα της Προσωρινής Κυβέρνησης Θεσσαλονίκης (εισηγητής ο Α. Μιχαλάκοπουλος) –το οποίο στη συνέχεια ενσωματώθηκε στον Ν. 1072/1917–, καθορίστηκε ότι σε αγρούς με έκταση μέχρι 10 στρέμματα ο εξουσιαστής γινόταν αυτομάτως ιδιοκτήτης ολόκληρου του κτήματος. Στα μεγαλύτερα κτήματα αποκτούσε την ιδιοκτησία του 80% του κτήματος, ενώ το υπόλοιπο 20% περιερχόταν στο Δημόσιο ως πλήρης ιδιοκτησία του.

Οι νομικές αυτές μεταβολές επήλθαν αυτοδικαίως με τη δημοσίευση του διατάγματος. Ο νόμος παρείχε τη δυνατότητα στον εξουσιαστή να εξαγοράσει το μερίδιο του Δημοσίου. Ως εξουσιαστές αναγνωρίζονταν οι κάτοχοι τίτλου (ταπίου) αλλά και οι κληρονόμοι τους που δεν είχαν τίτλο, καθώς και όσοι κατείχαν αυθαίρετως τα κτήματα πάνω από μία δεκαετία. Συνεπώς, όποιος μπορούσε να αποδείξει ότι κατείχε από το 1907 κάποιο κτήμα, ακόμη και αν η κατοχή ήταν αυθαίρετη, γινόταν κύριός του, αν το κτήμα είχε έκταση μικρότερη των 10 στρεμμάτων, ή συγκυρίως του κατά 80%, αν ήταν μεγαλύτερο. Στην ιδιοκτησία του ελληνικού κράτους παρέμειναν εδάφη που δεν καλλιεργήθηκαν επί τριετία ή που εγκαταλείφθηκαν, καθώς και τα χειμαδιά, τα λιβάδια και τα αμπέλια που βρίσκονταν σε γη της ιδιοκτησιακής κατηγορίας *εραζί μριγιέ*. Οι κολίγοι είχαν δικαίωμα να καλλιεργήσουν το δημόσιο τμήμα του κτήματος, πληρώνοντας μίσθωμα στο κράτος.

Με άλλο διάταγμα της Προσωρινής Κυβέρνησης θεσπίστηκε μία διαδικασία για την απαλλοτρίωση μεγάλων (άνω των 1.000 στρεμμάτων) αγροτικών ακινήτων, προκειμένου να εγκατασταθούν *ακτήμονες γεωργοί ή ομογενείς πρόσφυγες*.

Με τρίτο διάταγμα –που, όπως και τα προηγούμενα, ενσωματώθηκε στον Νόμο 1072/1917– ξεκίνησε μια διαδικασία μετατροπής των ακτήμονων κολίγων σε μικρούς ιδιοκτήτες. Η μέθοδος που επιλέχθηκε ήταν η εξής: τα μεγάλα κτήματα που είχαν περιέλθει στο Δημόσιο με τις παραπάνω διαδικασίες, θα καλλιεργούνταν από συνεταρισμούς ακτήμονων, κυρίως πρώην κολίγων. Οι συνεταρισμοί θα αγόραζαν τη δημόσια γη με πολύ ευνοϊκούς όρους. Θα διένεμαν προσωρινά τα χωράφια στα μέλη τους για καλλιέργεια. Ο συνεταρισμός θα παρακρατούσε τον σπόρο, ώστε να εξασφαλίζεται η σπορά για την επόμενη χρονιά (όπως έκανε μέχρι τότε ο γαιοκτήμονας), και θα μίσθωνε μηχανήματα που θα χρησιμοποιούσαν οι καλλιεργητές. Κυρίως, όμως, θα είχε δικαίωμα να δανείζεται από τις τράπεζες για λογαριασμό των μελών του.

Μέχρι το 1923 στο ελληνικό κράτος είχαν περιέλθει τα ακίνητα που εγκατέλειψαν όσοι μουσουλμάνοι έφυγαν από την Ελλάδα, καθώς και οι δημόσιες γαίες²². Το έτος εκείνο, με τη Συνθήκη της Λωζάννης για την ανταλλαγή των πληθυσμών και την αμοιβαία εκκαθάριση των περιουσιών τους, στο ελληνικό κράτος περιήλθαν όλα τα μουσουλμανικά ακίνητα, ιδιωτικά και βακουφικά (η λεγόμενη *ανταλλάξιμη περιουσία*). Από την ανταλλάξιμη περιουσία, το Δημόσιο μεταβίβασε τμήμα της, αποτελούμενο κυρίως από αγροτικά κτήματα, στην Επιτροπή Απο-

21 Η νομική κατηγορία του *αδέσποτου* αντιστοιχεί στην οθωμανική νομοθεσία περί γαιών.

22 Η σχετική νομοθεσία περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, το ΝΔ 10/14.9.1923 *περί επιτάξεων εν Μακεδονία προς εξυπηρέτησιν της εγκατατάσεως προσφύγων* και το ΝΔ 17/19.12.1923 *περί λειτουργίας Επιτροπής Αποκαταστάσεως Προσφύγων*.

καταστάσεως Προσφύγων (ΕΑΠ)²³ για την εγκατάσταση των αγροτών προσφύγων²⁴.

Σε αυτά τα κτήματα²⁵, οι αρμόδιες υπηρεσίες δημιούργησαν 2.085 αγροτικούς οικισμούς, στους οποίους εγκατέστησαν 145.217 οικογένειες. Τα κριτήρια σχηματισμού των οικισμών (επιλογή του τόπου, της ομάδας που θα εγκαθίστατο κτλ.) ήταν οικονομικά, κοινωνικά και πολιτικά. Σε κάθε οικισμό σχηματίστηκε ένας προσφυγικός συνεταιρισμός, ο οποίος περιέλαβε τους πρόσφυγες και αποτελούσε το μέσο για τον μετασχηματισμό του αγροκτήματος σε συνάρθρωση μικρών ιδιοκτησιών, ακριβώς όπως είχε συμβεί μέχρι τότε με τους ντόπιους ακτήμονες.

Στο Ωραιόκαστρο ο προσφυγικός συνεταιρισμός συνυπήρξε με τον συνεταιρισμό των ντόπιων ακτημόνων, που είχε ήδη δημιουργηθεί. Αν και οι δύο μηχανισμοί, της αποκατάστασης των ακτημόνων και της εγκατάστασης των προσφύγων, παρουσιάζουν πολλές ομοιότητες, η νομική βάση τους ήταν εντελώς διαφορετική. Γι' αυτό και οι κρατικοί φορείς προσπάθησαν να διατηρήσουν χωριστές τις δύο διαδικασίες.

7.3. Διανομή κλήρων: Οι νέες σχέσεις ιδιοκτησίας

Στο Ωραιόκαστρο, όπως προαναφέρθηκε, η εγκατάσταση προσφύγων έγινε σταδιακά. Αρχικά δεν είχε συγκροτημένη μορφή και κάθε οικογένεια εγκαταστάθηκε όπου βρήκε, στεγάστηκε εκ των ενόντων και καλλιέργησε γη που σχόλαζε. Δυστυχώς, από την περίοδο αυτή της άτακτης εγκατάστασης δε διασώθηκαν γραπτές πηγές. Ούτε η προφορική ιστορία μπορεί να μας βοηθήσει, αφού οι σημερινοί γέροντες ήταν τότε βρέφη ή δεν είχαν γεννηθεί²⁶.

Η γη διανεμήθηκε οριστικά το 1936. Η διανομή επικυρώθηκε με την Υπουργική Απόφαση 93875/1936, την οποία υπέγραψε ο Υπουργός Γεωργίας Γ. Κυριακός²⁷. Έλαβαν κτήματα 46 οικογένειες ντόπιων ακτημόνων και 183 οικογένειες προσφύγων. Ο πλήρης γεωργικός κλήρος για τους ακτήμονες ήταν 40 στρέμματα και για τους πρόσφυγες 33 στρέμματα. Κάθε οικογένεια ακτημόνων έλαβε 1-1,6 κλήρους, ανάλογα με τον αριθμό των μελών της. Κάθε προσφυγική οικογένεια έλαβε 1-2 κλήρους, ανάλογα με τον αριθμό των μελών της²⁸. Ειδικές ρυθμίσεις έγιναν για τους επαγγελματίες και τους δενδροκόμους. Οι οικογένειες που αποκαταστάθηκαν, εκτός από τα χωράφια, πήραν και

οικόπεδα –ενάμισι στρέμμα η καθεμία– για κατοικία. Τα σπίτια κτίστηκαν από την ΕΑΠ και τους κατοίκους. Συνήθως η ΕΑΠ κατασκεύαζε με εργολάβους τα λίθινα θεμέλια, τον ξύλινο σκελετό και τη στέγη από κεραμίδια, ενώ οι πρόσφυγες γέμιζαν τον σκελετό με ό,τι υλικό μπορούσαν²⁹, συγκεκριμένα στο Ωραιόκαστρο με πλιθιά³⁰.

Ας σημειωθεί ότι 110 άρρενες οι οποίοι αναφέρονται στο Μητρώο Αρρένων του Ωραιόκαστρου και είχαν ηλικία πάνω από 30 ετών το 1936, δεν περιλαμβάνονται στον κατάλογο των κληρούχων (βλ. Πίνακα 8). Η διαδικασία της διανομής ήταν μακροχρόνια. Πολύ πριν από την οριστική διανομή οι κάτοικοι κατείχαν και καλλιεργούσαν τους κλήρους τους, ενώ το κοινοτικό συμβούλιο διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στη διανομή της γης. Για παράδειγμα, το 1933 ο από διετίας κάτοικος Ι.Κ., στερούμενος αγροτικής εγκατάστασης και κλήρου, ζήτησε οικόπεδο για να κτίσει οικίσκο για την οικογένειά του. Το κοινοτικό συμβούλιο αποφάσισε να του παραχωρήσει ενάμισι στρέμμα³¹. Το 1934 αποφασίστηκε να πουληθεί σε δημοπρασία αδιάθετο κοινοτικό οικόπεδο 12 στρεμμάτων *ύπερθεν του αστικού συνοικισμού*³². Το ίδιο έτος αποφασίστηκε η εκποίηση τριών αδιάθετων κοινοτικών οικοπέδων 1.500 τ.μ. το καθένα, εντός της προσφυγικού συνοικισμού³³. Δικαίωμα συμμετοχής σε αυτές τις δημοπρασίες είχαν κάτοικοι που δεν έλαβαν κλήρο. Τα δύο από αυτά τα οικόπεδα διατέθηκαν προς 950 δραχμές το καθένα³⁴, ποσό ισοδύναμο προς μιάμιση χρυσή λίρα (η σημερινή αξία μιάμισης λίρας είναι 300 ευρώ περίπου).

Εκτός από τα παραπάνω, η Κοινότητα κατείχε αγρούς με έκταση 111 στρέμματα, τους οποίους εκμίσθωνε με δημοπρασία³⁵. Οι αγροί αυτοί ήταν: (α) 67 στρέμματα στη θέση *Αζμάκ*. Σύνορα προς Βορρά Κ. Τσακαλίδη, προς Δυσμιάς ρέμα, προς Ανατολάς αγρός Ηρ. Τσακαλίδη και προς Νότο ρέμα. (β) 20 στρέμματα στη θέση *Λαχανόκηπος*. Σύνορα προς Βορρά αγρός Ι. Χριστοδουλίδου, προς Νότο αγρός Ιγνατιάδου, προς Ανατολάς δημόσιος δρόμος, προς Δυσμιάς αγρός κοινοτικός. (γ) Άλλα 14 στρέμματα στη θέση *Λαχανόκηπος*. (δ) 10 στρέμματα στη θέση *Ασιά Μπουραγιάς*, δηλαδή κοντά στο παλαιό λατομείο. Σύνορα προς Ανατολάς αγρός Χρ. Χαραβόπουλου, προς Δυσμιάς ρέμα, προς Βορρά δρόμος, προς Νότο αγρός Ν. Ξυνοπούλου.

23 ΝΔ 21/31.12.1923 περί μεταβίβασης εις την Επιτροπήν Εγκαταστάσεως Προσφύγων της απολύτου κυριότητας αγροτικών κτημάτων ανηρόντων εις το Ελληνικόν Δημόσιον.

24 Το υπόλοιπο, που αποτελούνταν από αστικά κτήματα, χρησιμοποιήθηκε για την καταβολή στους αστούς (μη αγρότες) ανταλλάξιμους δικαιούχους μερικής αποζημίωσης για την περιουσία που εγκατέλειψαν στην Τουρκία. Προϋπόθεση για την καταβολή αυτής της αποζημίωσης ήταν να μην έχει τύχει ο δικαιούχος αστικής αποκατάστασης, είτε από το κράτος είτε από την ΕΑΠ.

25 Στην ΕΑΠ για την ακριβεία παραχωρήθηκαν τα εξής αγροτικά ακίνητα (σε παρένθεση η έκταση σε χιλιάδες στρέμματα): (α) Τουρκικά ανταλλάξιμα (4.981), (β) τουρκικά μη ανταλλάξιμα (200), (γ) βουλγαρικά ανταλλάξιμα (940), (δ) από απαλλοτριώσεις (588), (ε) από επιτάξεις (367), (στ) δημόσια (536), (ζ) ξένων υπηκόων (296), (η) άλλων κατηγοριών (481). Σύνολο 8.390 χιλιάδες στρέμματα. Αθανάσιος Β. Πρωτονοτάριος, *Το προσφυγικόν πρόβλημα από ιστορικής, νομικής και κρατικής απόψεως*, Αθήνα 1929, σσ. 77-88.

26 Λίγα παραθέτει ο Τσακαλίδης, ό.π., σ. 56.

27 ΦΕΚ Β' 153/31.8.1936.

28 Τσακαλίδης, ό.π., σσ. 72-85.

29 Πελαγίδης, ό.π., σ. 244.

30 Τσακαλίδης, ό.π., σ. 65.

31 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 24.9.1933.

32 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 23.4.1934.

33 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 8.7.1934.

34 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 10.8.1934.

35 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 30.10.1933.